

Η ιδέα της 24-ωρης πόλης, ως εργαλείο πολεοδομικού σχεδιασμού

Χωρική προσέγγιση της νυχτερινής εμπειρίας
στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου

Εκπόνηση εργασίας: Νεονάκη Μέλπω
Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Διμήλλη Δέσποινα

Η ιδέα της 24-ωρης πόλης ως εργαλείο πολεοδομικού σχεδιασμού:

*Χωρική προσέγγιση της νυχτερινής εμπειρίας στην Πα-
λιά Πόλη του Ρεθύμνου*

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κα. Δέσποινα Διμέλλη την πολύτιμη καθοδήγηση που προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους και την οικογένεια μου για την στήριξή τους σε όλο αυτό το διάστημα.

Περίληψη

Με τον όρο 24-ωρη πόλη αναφερόμαστε ουσιαστικά σε ένα τύπο περιβάλλοντος όπου πολλαπλές λειτουργίες είναι διαθέσιμες ημέρα και νύχτα, με σκοπό να εξυπηρετήσουν διαφορετικές ανάγκες, για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Η ιδέα της 24-ωρης πόλης, αν και προέκυψε στο πλαίσιο αναζωογόνησης των πρώην βιομηχανικών περιοχών, δεν αποτελεί κάτι καινούριο για τις πόλεις, καθώς πολλές από αυτές παρουσίαζαν ήδη χαρακτηριστικά 24-ωρου περιβάλλοντος. Οι ταχύτερες αλλαγές που συμβαίνουν σε όλες τις πτυχές της σύγχρονης κοινωνίας οδήγησαν στην ανάγκη δημιουργίας ενός πλαισίου που θα προσφέρει μία ολοκληρωμένη προσέγγιση του ζητήματος. Οι πτυχές αυτές, οικονομικές, κοινωνικο-πολιτισμικές και χωρικές-περιβαλλοντικές, λειτουργούν ως παράμετροι που επηρεάζουν την ύπαρξη και την ανάπτυξη μίας 24-ωρης πόλης. Εκτός από τις παραμέτρους που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του πλαισίου της 24-ωρης πόλης, εξετάστηκαν και οι τύποι χωρικής οργάνωσης που αναγνωρίζονται, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για 12 πόλεις παγκοσμίως, ενώ στη συνέχεια εξετάστηκαν οι πρακτικές της 24-ωρης πόλης που εφαρμόστηκαν στην περιοχή της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς εκεί στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης και επιστημονι-

κής προσέγγισης, συγκεντρώθηκαν σχετικές εθνικές και διεθνείς πρακτικές. Σε ότι αφορά τη νυχτερινή εμπειρία στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου, η εργασία εξετάζει εάν και σε ποιο βαθμό η περιοχή παρουσιάζει χαρακτηριστικά 24-ωρης πόλης. Η Παλιά Πόλη αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης για την πόλη του Ρεθύμνου τόσο την ημέρα, όσο και την νύχτα, καθώς φιλοξενεί μεγάλο μέρος των εμπορικών δραστηριοτήτων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί περιοχή ψυχαγωγίας για την πόλη, αυτός είναι και ο λόγος που επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11
Μέρος Α Η νυχτερινή πόλη, η ιδέα και η προέλευση της 24-ωρης πόλης	13
<i>Η αναδιοργάνωση των πόλεων από το 1960 έως το 1980.....</i>	<i>15</i>
<i>Η έννοια της 24-ωρης πόλης .....</i>	<i>17</i>
<i>Η προέλευση της ιδέας της 24-ωρης πόλης.....</i>	<i>20</i>
<i>Παράμετροι που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του πλαισίου της 24-ωρης πόλης.....</i>	<i>24</i>
<i>Τύποι χωρικής οργάνωσης των 24-ωρων πόλεων .....</i>	<i>28</i>
Μέρος Β Πρωτοβουλίες για τις 24-ωρες πόλεις: Η αναζωογόνηση των κέντρων των Βρετανικών Πόλεων31	
<i>Η σημασία της 24-ωρης πόλης για το.....</i>	<i>33</i>
<i>Ηνωμένο Βασίλειο .....</i>	<i>33</i>
<i>Πρακτικές της 24-ωρης πόλης: Πολιτικές που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της αντίστοιχης πολιτικής στο Ηνωμένο Βασίλειο. ....</i>	<i>38</i>
<i>Πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της «24-ωρης πόλης» στις πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου. ....</i>	<i>52</i>

Σύνοψη-Συμπεράσματα	57
Μέρος ΄Γ Χωρική προσέγγιση της νυχτερινής εμπειρίας στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου.....	63
Η πόλη του Ρεθύμνου και η εξέλιξή της.....	65
Γενικά στοιχεία για το Ρέθυμνο	67
Ιστορική-Πολοδομική εξέλιξη του Ρεθύμνου	68
Η σύγχρονη φυσιognωμία της Παλιάς Πόλης	73
Ο αστικός ιστός του ιστορικού κέντρου.....	75
Κυκλοφορία και στάθμευση.....	76
Ο δημόσιος χώρος της Παλιάς Πόλης.....	80
Καταγραφή των χρήσεων γης και του χρόνου λειτουργίας τους ...	83
Η νυχτερινή εμπειρία των χρηστών της Παλιάς Πόλης_Μεθοδολογία έρευνας πεδίου.....	89
Στόχος έρευνας και αντικείμενο μελέτης	91
Μεθοδολογία ερωτηματολογίου	92
Ερωτηματολόγιο.....	93
Προφίλ Συμμετεχόντων	94
Η νυχτερινή εμπειρία των χρηστών της Παλιάς Πόλης _Ανάλυση αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου	95
Η νυχτερινή δραστηριότητα στην Παλιά πόλη του Ρεθύμνου	97

Το κοινωνικό προφίλ των χρηστών της Παλιάς Πόλης και οι μορφές αλληλεπίδρασης που επιλέγουν.....	100
Το ζήτημα της οικειοποίησης των χρηστών.....	102
Νυχτερινές δραστηριότητες και υποδομές στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου.	104
Το ζήτημα της ασφάλειας στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου κατά τη διάρκεια της νύχτας.....	112
Ο ρόλος του σχεδιασμού στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας.....	114
Η επίδραση της συλλογικής μνήμης στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας.....	116
Σύνοψη – Συμπεράσματα	117
Παρατηρήσεις - Συμπεράσματα.....	123
Παράρτημα – Ερωτηματολόγιο	129
Παράρτημα - Διαγράμματα	145
Βιβλιογραφία	161
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	163
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	164
Πηγές εικόνων – πινάκων.....	165

Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η ιδέα της 24-ωρης πόλης ως εργαλείο πολεοδομικού σχεδιασμού, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης της Παλιάς Πόλης του Ρεθύμνου. Η ιδέα της 24-ωρης πόλης προέκυψε στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των προβλημάτων που εντοπίζονται κατά τη διάρκεια της νύχτας και οφείλονται στις δραστηριότητες αναψυχής, που συνδέονται κυρίως με την άμετρη κατανάλωση αλκοόλ, και στην απουσία άλλων χρήσεων γης, σε συνδυασμό με τις ανενεργές χωρικές ενότητες που δημιουργούνται μετά το πέρας των ημερήσιων δραστηριοτήτων. Στόχος της εργασίας είναι να διερευνηθεί η έννοια της 24-ωρης πόλης, ο βαθμός και ο τρόπος με τον οποίο αυτή επιδρά στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Για την καλύτερη προσέγγιση του ζητήματος, πραγματοποιήθηκε έρευνα σχετικά με τη στάση που υιοθέτησαν οι Βρετανικές πόλεις στο ζήτημα της 24-ωρης πόλης. Ο λόγος που επιλέχθηκε για μελέτη το Ηνωμένο Βασίλειο, είναι ότι εκεί για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε μία πιο ολοκληρωμένη και επιστημονική προσέγγιση του ζητήματος. Σε ότι αφορά τη νυχτερινή εμπειρία στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου, στόχος της εργασίας είναι να εξεταστεί εάν και σε ποιο βαθμό η περιοχή παρου-

σιάζει χαρακτηριστικά 24-ωρης πόλης. Η Παλιά Πόλη αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης για την πόλη τόσο την ημέρα, όσο και την νύχτα, καθώς φιλοξενεί μεγάλο μέρος των εμπορικών δραστηριοτήτων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί ψυχαγωγικό κέντρο, αυτός είναι και ο λόγος που επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης.

Για την οργάνωση της έρευνας, η εργασία αυτή χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο Α΄ Μέρος, πραγματοποιείται θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της 24-ωρης πόλης, με πληροφορίες που συλλέχθηκαν από έντυπη και ηλεκτρονική βιβλιογραφία. Τα βασικά θέματα που μελετήθηκαν σε αυτή την ενότητα είναι η έννοια και η προέλευση της 24-ωρης πόλης, οι παράγοντες που συμβάλλουν στην διαμόρφωση του πλαισίου της 24-ωρης πόλης και οι τύποι χωρικής οργάνωσης που εντοπίζονται.

Στο Β΄ Μέρος διερευνάται ο τρόπος υιοθέτησης της 24-ωρης πόλης από τις πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου. Στο πλαίσιο αυτό, αρχικά, αναλύεται η σημασία της ιδέας της 24-ωρης πόλης για τις πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ στη συνέχεια συγκεντρώνονται οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν διεθνώς και συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της αντίστοιχης πολιτικής στη Μεγάλη Βρετανία. Ακόμη, συγκεντρώθηκαν οι βασικές αρχές που διέπουν τις πρωτοβουλίες υιοθέτησαν οι Βρετανικές Πόλεις, στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης, και κλείνοντας αξιολογήθηκαν τα αποτελέσματα σύμφωνα με τις αρχές και τους αρχικούς στόχους της ιδέας της 24-ωρης πόλης. Οι πληροφορίες που χρησιμοποιήθηκαν και σε αυτή την ενότητα πληροφορίες συλλέχθηκαν από έντυπη και ηλεκτρονική βιβλιογραφία.

Στο Γ΄ Μέρος εξετάζεται το χωρικό αποτύπωμα της νυχτερινής εμπειρίας στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου. Για την καλύτερη προ-

σέγγιση του ζητήματος, αρχικά, εξετάστηκε η ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη της πόλης του Ρεθύμνου, ενώ στη συνέχεια αναλύθηκε η σύγχρονη φυσιογνωμία της Παλιάς Πόλης, μέσα από το συνδυασμό επιτόπιας και βιβλιογραφικής έρευνας. Σε αυτή την ενότητα αναλύθηκαν τα χαρακτηριστικά του αστικού ιστού, η κυκλοφορία και η στάθμευση, ο δημόσιος χώρος και οι χρήσεις γης της Παλιάς Πόλης. Έπειτα ακολουθεί η ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου, που εκπονήθηκε, σχετικά με την νυχτερινή εμπειρία στην περιοχή, και κλείνοντας συνοψίζονται και αξιολογούνται τα αποτελέσματα.

Μέρος Ά

*Η νυχτερινή πόλη, η ιδέα και η προέλευση της
24-ωρης πόλης*

Η αναδιοργάνωση των πόλεων από το 1960 έως το 1980

Τα κέντρα των πόλεων, ιστορικά, αποτελούν κόμβους δραστηριοτήτων τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Βόρειο Αμερική. Οι σημαντικότερες λειτουργίες, ακόμα και η μεταποιητική παραγωγή, σχημάτιζαν τον κεντρικό πυρήνα της πόλης για πολλές δεκαετίες. Ωστόσο, τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησε η αποβιομηχανοποίηση των πόλεων και η μεταφορά των εγκαταστάσεων σε απομακρυσμένες περιοχές, γεγονός που επέφερε ζητήματα τα οποία έχρηζαν άμεσης αντιμετώπισης. Αυτή η μεταβολή οδήγησε στην σταδιακή υποβάθμιση των κέντρων και την αύξηση της ανεργίας, τον αυστηρό περιορισμό των καταναλωτικών συνηθειών και τη γενική μείωση των εγκαταστάσεων παροχής υπηρεσιών και δραστηριοτήτων. Ταυτόχρονα με τη μεταφορά των βιομηχανιών, μεγάλο μέρος του πληθυσμού, κυρίως της μεσαίας τάξης, μεταφέρθηκε στα προάστια, εντείνοντας την ανάγκη για ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, καθώς δημιουργούταν ο κίνδυνος ερήμωσης για σημαντικές πόλεις, όπως το Εδιμβούργο και η Γλασκόβη. (Roberts & Eldridge, 2009, p. 48) Αυτή η απομάκρυνση από τη βιομηχανική παραγωγή, την αποθήκευση και την χονδρική πώληση στις κεντρι-

κές πόλεις επηρέασε σοβαρά τις μορφές εργασίας και τη διαβίωση του τοπικού πληθυσμού. Τα κέντρα των πόλεων δεν αποτελούσαν πλέον το ισχυρό σημείο εστίασης της περιοχής, ήταν απλώς κενές περιοχές. Οι Lobatt & O'Connor (1995) αναφέρουν χαρακτηριστικά, *"Άσχημες ζοφερές πόλεις, που μπορεί παλιότερα να ήταν κέντρα παραγωγής, τώρα όμως, είναι απλά άσχημες και ζοφερές"*, όπως παρατίθεται από την Jennifer Lee Johnson (2002, p. 19)

Έτσι, τη δεκαετία του 1980, οι παραγωγικές δραστηριότητες άρχισαν να αντικαθίστανται από τις καταναλωτικές, που έως τότε ήταν υποδεέστερες, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες για επιχειρηματικές και πολιτισμικές δραστηριότητες. Μετά την αποβιομηχάνιση των κεντρικών περιοχών, στο πλαίσιο των προσπάθειών αποκατάστασης της Κεντρικής Επιχειρηματικής Περιοχής (Central Business District – CBD) των αστικών κέντρων, παρατηρήθηκε ραγδαία ανάπτυξη γραφείων παροχής υπηρεσιών. Ωστόσο, μεγάλο μέρος της ανάπτυξης έβλεπε την προοδευτική αποκέντρωση των λειτουργιών λιανικής, γραφείου και ψυχαγωγίας, παρά τις προσπάθειες να το νισθεί εκ νέου η σημασία του κέντρου της πόλης. (Roberts & Eldridge, 2009; Johnson, 2002; Heath, 1997)

Η μεταβολή των οικονομικών δραστηριοτήτων έδωσε σημαντικές ευκαιρίες για αναζωογόνηση στο εσωτερικό των πόλεων. Η αντικατάσταση των μικρών τοπικών επιχειρήσεων από εταιρικές αλυσίδες, οδήγησε στη δημιουργία υπεραγορών, οι οποίες εντοπίζονται σε παρακάμψεις και σε περιφερειακές οδούς. Τα πολιτικά μέτρα που επιλέχθηκαν σε πολλές περιπτώσεις, αφορούσαν τον καθορισμό ζωνών και τη δημιουργία μόνο-λειτουργικών περιοχών, την υπεροχή του αυτοκινήτου, καθώς και το σχεδιασμό ενός νέου αστικού τοπίου, που αποτελείται από περιμετρικές οδούς και συνδέσεις με αυτοκινητόδρομους υψηλών ταχυτήτων. Παρά την αύ-

ξηση της ζήτησης των εμπορικών και οικιστικών περιοχών, την αύξηση των τιμών των ακινήτων και τη μείωση της ανεργίας, η ανάπτυξη δεν ήταν αρκετή, ώστε να επιτευχθεί η ανάπλαση των πρώην βιομηχανικών περιοχών. Πολλές περιοχές και πιο συγκεκριμένα, μεγάλες εκτάσεις εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών περιοχών και κενών δομών αποθήκευσης, παραμένουν χαμηλής ζήτησης, ως περιοχές κατοικίας και επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Αυτό είχε σαν συνέπεια, σε μία προσπάθεια αναβάθμισής και δημιουργίας ασφαλέστερων κέντρων, πολλές πόλεις να υιοθετούν πρωτοβουλίες και πρακτικές που εντάσσονται στο πλαίσιο της «24-ωρης Πόλης». (Roberts & Eldridge, 2009; Johnson, 2002; Heath, 1997)

Η έννοια της 24-ωρης πόλης

Η νύχτα αποτελεί για πολλούς ανθρώπους σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητάς τους. Στον αστικό χώρο, πέρα από τη γενική έννοια του χώρου περιλαμβάνει επίσης αισθητικά κριτήρια και κοινωνικό-οικονομικές αξίες. Διάφορες δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκειά της, νόμιμες ή παράνομες, οι οποίες συνθέτουν αριστοτεχνικά την εικόνα μίας πόλης. Ωστόσο, η απουσία ενός πιο οργανωμένου συστήματος διαχείρισης και αντιμετώπισης των ζητημάτων που προκύπτουν στην πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι δραστηριότητες αναψυχής, που συνδέονται κυρίως με την άμετρη κατανάλωση αλκοόλ και η απουσία άλλων χρήσεων γης, σε συνδυασμό με τις ανενεργές χωρικές ενότητες που δημιουργούνται μετά το πέρας των ημερήσιων δραστηριοτήτων, αφήνουν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη παραβατικών και εγκληματικών συμπεριφορών.(Momenian & Zekavat, 2012, p. 6) Όλα αυτά καθιστούν τη νύχτα δυσπρόσιτη έως απαγορευτική για ορισμένες κοινωνικές ομάδες και εντείνουν την ανάγκη για προώθηση των πρακτικών της «24-ωρης πόλης».

Ο όρος «**24-ωρη πόλη**» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη Νέα Υόρκη το 1920 και αφορά *“αστικά φαινόμενα που δημιουργούνται από το τυχαίο συνδυασμό των διαφόρων κοινωνικο-πολιτιστικών, οικονομικών, πολιτικών και περιβαλλοντικών τάσεων.”* (Tan & Klaasen, 2007, p. 1) Μία “24-ωρη πόλη” ή ένα “24/7 περιβάλλον”, όπως ορίστηκε στη διάσκεψη με θέμα «24/7 Περιβάλλοντα: Μια θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση από πολεοδομική σκοπιά», μπορεί να θεωρηθεί ως μια έκφραση της εικόνας και της ταυτότη-

τας της πόλης ως πολιτιστική, οικονομική δύναμη. Ένα 24-ωρο περιβάλλον περιλαμβάνει κάτι περισσότερο από μερικά καταστήματα ή άλλες εγκαταστάσεις, που λειτουργούν 24 ώρες και 7 ημέρες την εβδομάδα. Πρόκειται, ουσιαστικά, για μία περιοχή όπου πολλαπλές λειτουργίες είναι διαθέσιμες ημέρα και νύχτα, με σκοπό να εξυπηρετήσουν διαφορετικές ανάγκες, για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες.(Tan & Klaasen, 2007, p. 1) Με αυτό το τρόπο, επιδιώκεται η βελτίωση της εικόνας της νυχτερινής πόλης, όπου οι περισσότερες ώρες λειτουργίας προσφέρουν μεγαλύτερη ελευθερία στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ενώ η μεγαλύτερη συμμετοχή στις δραστηριότητες συμβάλλει στη φυσική εποπτεία του χώρου, χωρίς τη συνεχή αστυνόμευση. Για να παραμείνει ζωντανός ο χώρος αποτελεί προϋπόθεση ο σχεδιασμός της κατανομής χρήσεων στον αστικό χώρο, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι κενοί-μη ενεργοί χώροι τη νύχτα.(Momenian & Zekavat, 2012, p. 4) Ο ενεργός χώρος είναι σημαντικός παράγοντας για τη συμμετοχή των πολιτών και την ευημερία των εμπορικών δραστηριοτήτων και της παροχής υπηρεσιών, στα όρια του εν λόγω χώρου.(Roberts & Eldridge, 2009; Johnson, 2002)

Η ιδέα της 24-ωρης πόλης επηρεάζεται τόσο από τις πόλεις της κεντρικής Ευρώπης που έχουν εγγενώς εικοσιτετράωρη φύση, όσο και από εκείνες, που από τη δεκαετία του 1970, έχουν αναπτύξει πολιτιστικές πολιτικές για την αναζωογόνηση της αστικής νυχτερινής ζωής τους (Bianchini, 1995, p. 121). Ορισμένες από τις κατευθύνσεις που ακολουθούνται αφορούν την ενίσχυση επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, την αξιοποίηση των κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων κάθε περιοχής, καθώς και άλλων πρωτοβουλιών που είτε άμεσα είτε έμμεσα συμβάλλουν στην αύξηση της κινητικότητας στο νυχτερινό αστικό τοπίο. Τέτοιες πρωτοβουλίες θεωρούνται η προώθηση θεατρικών παραστάσεων, κινηματογρά-

φου, βραδινών μαθημάτων και συνεδρίων, αλλά και η προώθηση δραστηριοτήτων εστίασης, αναψυχής των νυχτερινών κέντρων και υπαίθριων δραστηριοτήτων-κινητικότητας. Είναι φανερό λοιπόν, πως οι ιδέες που απορρέουν από την έννοια της «24-ωρης πόλης» είναι οι «δημιουργικές πόλεις», η ανάπτυξη «θυλάκων πολιτισμού» και η «νυχτερινή οικονομία», οι οποίες αποτέλεσαν βασικές πολιτικές ανάπτυξης των κέντρων των πόλεων.

Αναφερόμενοι στον όρο «**δημιουργικές πόλεις**», σύμφωνα με τον οικονομολόγο Richard Florida(2002), όπως αναφέρεται από τους Roberts & Eldridge(2009, p. 41) νοούνται δυναμικές πόλεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη μικρών επιχειρήσεων και όχι εταιρικών αλυσίδων. Ο δυναμισμός αυτής της κατηγορίας έγκειται στην ικανότητά τους να καινοτομούν και να αναπτύσσουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Ένας από τους προβληματισμούς αυτού του όρου είναι η ανάπτυξη της νυχτερινής ζωής.

Ο όρος «**θύλακας πολιτισμού**», αφορά μία πολιτιστική περιοχή που προέκυψε μέσα από τη συνεργασία διαφόρων παραγόντων. Αυτοί οι παράγοντες είναι η διαθεσιμότητα φθηνών ενοικιαζόμενων χώρων, σε κτίρια με αισθητικό χαρακτήρα, και η επιχειρηματική προσφορά ενός συνόλου δημιουργικών ατόμων, που μπορούν να ασχολούνται τόσο με την παραγωγή όσο και με την κατανάλωση. Ένας ισχυρός θύλακας πολιτισμού είναι προαπαιτούμενος μίας ζωντανής νυχτερινής οικονομίας. Πρόκειται για «δημιουργικά περιβάλλοντα», που εμπεριέχουν συνοικίες ή γειτονιές, όπου ανθούν μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις ενώ παλιά και νέα κτίρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος αναμιγνύονται με διάφορες χρήσεις γης, πολιτισμούς και ψυχαγωγίες.(Montgomery, 2003, p. 299)

Ως φράση, το «**Late-Night Economy (LNE)**», ή διαφορετικά η «**Νυχτερινή Οικονομία**» περιγράφει τη βιομηχανία αναψυχής και κατανάλωσης οινόπνευματούχων ποτών και έχει τις ρίζες της στο έργο των ακαδημαϊκών που συνδέονται με τον ερευνητικό οργανισμό Comedia του Charles Landry, που ασχολείται με τις δημιουργικές πόλεις. Ο όρος αυτός, αν και προϋπάρχει, χρησιμοποιείται επίσημα για πρώτη φορά σε ένα άρθρο του 1990 για τις πόλεις και τον πολιτιστικό σχεδιασμό του John Montgomery. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει πως η «Νυχτερινή Οικονομία» επηρέασε αρχικά τις αντιλήψεις στον χώρο της πολεοδομίας. Πιο συγκεκριμένα, η κυκλοφορία του όρου συνδέθηκε με τις προσπάθειες ομάδων, όπως η Comedia, να ενθαρρύνουν την απελευθέρωση και την ανάπτυξη της βιομηχανίας αλκοόλ και αναψυχής κατά τη διάρκεια της νύχτας, τόσο στον πολιτικό όσο και στον ακαδημαϊκό τομέα.(Shaw, 2013, p. 89) Όπως δηλώνει ο Bianchini:

«Στην περίπτωση σημαντικών περιφερειακών πόλεων, η νύχτα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη μεγιστοποίηση της πρόσβασης σε αστικές εγκαταστάσεις από μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Οι άνθρωποι από αυτήν την περιοχή, πολλοί από τους οποίους εργάζονται κατά τη διάρκεια της ημέρας, μπορεί να χρειάζονται περισσότερες ώρες λειτουργίας για να έχουν πρόσβαση στις διάφορες εγκαταστάσεις. Γενικότερα, υπάρχει η δυνατότητα της «διπλασιασμού» της οικονομίας της πόλης, ξεκινώντας ίσως από τον τομέα της ψυχαγωγίας, και στη συνέχεια στους υπόλοιπους τομείς». (Bianchini, 1995, σ. 214)

Κατά την προσπάθεια προώθησης της αστικής νύχτας ως πηγή παραγωγής πολιτισμού, χρησιμοποιήθηκε ο όρος «οικονομία» και όχι κάποια άλλη εναλλακτική, όπως η νυχτερινή «ζωή ή κουλτούρα». Η επιλογή αυτή δεν ήταν τυχαία, καθώς συνδέεται με την

ανάκαμψη από την ύφεση της δεκαετίας του 1990 στο Ηνωμένο Βασίλειο και σηματοδοτεί μία σημαντική στροφή από την 9π.μ.-5μ.μ βιομηχανική εργασία και την αναψυχή του Σαββατοκύριακου σε ένα περισσότερο ρευστό περιβάλλον, προσανατολισμένο στην παροχή υπηρεσιών. Ο Bianchini, και γενικότερα η Comedia, μιλούσαν για μια νύχτα, στην οποία η αναψυχή και η κατανάλωση αλκοόλ θα αποτελούσαν μόνο ένα μέρος της δραστηριότητας. (Shaw, 2013, p. 89) Πρόθεση ήταν η παροχή ποικίλων και υψηλής ποιότητας υπηρεσιών, εκτός της προκαθορισμένης περιόδου 9π.μ. με 5μ.μ. Η ιδέα αυτή βασίζεται σε τρία τεκμήρια. Πρώτον, αν οι άνθρωποι συμμετέχουν σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων αναψυχής, πέρα από τις παραδοσιακές ώρες των εννέα έως πέντε, τότε αυξάνεται ο πληθυσμός που χρησιμοποιεί τις εγκαταστάσεις του κέντρου της πόλης, γεγονός που απορρέει από την παροχή περισσότερων εναλλακτικών δραστηριοτήτων. Εάν το κέντρο της πόλης, τη νύχτα, χρησιμοποιείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες, θα έχει πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην τοπική οικονομία. Δεύτερον, τα μεταβαλλόμενα πρότυπα απασχόλησης, σε συνδυασμό με το αυξανόμενο διαθέσιμο εισόδημα, παρέχουν τη δυνατότητα στους τόπους να αποκτήσουν οικονομίες βασισμένες στην κατανάλωση, δημιουργώντας, έτσι, ευκαιρίες απασχόλησης στις βιομηχανία αναψυχής που δραστηριοποιείται κυρίως τη νύχτα. Τρίτον, ένα ζωντανό κέντρο της πόλης τη νύχτα θεωρείται πόλος έλξης για τις επενδύσεις. Καθώς, οι επισκέπτες παραμένουν γενικά σε κεντρικά ξενοδοχεία, τρώνε σε εστιατόρια και μπορούν να ψάξουν για βραδινή διασκέδαση, εάν η εμπειρία τους είναι θετική, αναμένεται να επιστρέψουν είτε ως τουρίστες είτε ως εταιρικοί επενδυτές. (Roberts & Eldridge, 2009; Heath, 1997)

Η προέλευση της ιδέας της 24-ωρης πόλης

Η πρώτη θεωρητικός που ασχολήθηκε με το ζήτημα της «24-ωρης πόλης» ήταν η Jane Jacobs, με το βιβλίο “The death and the life of the great American cities” και το οποίο βασίστηκε στην εθνογραφική παρατήρηση της Νέας Υόρκης και της Βοστώνης. Μέσα από το βιβλίο της άσκησε αυστηρή κριτική στις «καταστροφικές», όπως τις χαρακτηρίζει, μεταβολές και τάχθηκε υπέρ των σταδιακών επεμβάσεων στο αστικό περιβάλλον. Υποστήριζε θερμά τη μορφή των πυκνών αστικών μοντέλων, όπου οι χρήσεις εμφανίζονται ανάμεικτες, καθώς «δεν πρόκειται για ανοργάνωτες φτωχογειτονίες, όπως χλευάστηκαν από το City Beautiful και το Garden City, αλλά είναι αποτέλεσμα μίας οργανωμένης πολυπλοκότητας» (Roberts & Eldridge, 2009, p. 48). Βασιζόμενη στις δικές της παρατηρήσεις επιχειρηματολογεί για το πως οι πολυσύχναστοι δρόμοι της πόλης μπορούν να προσφέρουν αίσθημα ασφάλειας, άνεσης, καθώς και διαφορετικού τύπου εμπειρίες από τις πρώτες πρωινές ώρες έως αργά το βράδυ. Φέροντας ως παράδειγμα τη γειτονιά της, προσπαθεί να ανατρέψει την άποψη ότι οι πόλεις χαρακτηρίζονται από αδιαφορία και ανωνυμία. Το παράδειγμα που περιγράφει αφορά ένα χωρικό σύστημα που αποτελούταν από μικρές επιχειρήσεις. Στο σύστημα αυτό, οι ιδιοκτήτες αναλαμβάνουν ρόλο κηδεμόνα, επιτυγχάνοντας, έτσι, την φυσική επιτήρηση της περιοχής, χωρίς να είναι αναγκαία η συνεχής παρουσία των αστυνομικών αρχών. Η Jacobs υποστηρίζει ότι οι περιοχές, που ακολουθούν αυτό το σύστημα, σταδιακά αποκτούν τον δικό τους μοναδικό χαρακτήρα, που συμβάλλει ασυνείδητα στη διαμόρφωση κλίματος “εμπιστοσύνης” και “ασφάλειας”. Μια τέτοια “εμπιστοσύνη” δεν

μπορεί να αναπτυχθεί σε απρόσωπους δημόσιους χώρους που κατακλύζονται από παραρτήματα πολυεθνικών επιχειρήσεων. (Jacobs, 1961) Παρά το γεγονός ότι η Jacobs κρίθηκε για ρομαντισμό στο σύστημα “κηδεμονίας” που περιέγραφε, το επιχειρηματικό σύστημα που προωθούσε αποτέλεσε την εναρκτήριο βάση για μετ’ έπειτα μελέτες στη Βρετανία του 1980. Όπως σημειώνει ο Hadfield (2006), η Jacobs σχολίασε τα προβλήματα που προβάλλονται από την ομαδοποίηση των εστιατορίων ή μπαρ μία ορισμένη περιοχή και προτείνει τα παρακάτω μέτρα για να την αποτρέψει. Αρχικά, οι περιοχές πρέπει να εξυπηρετούν περισσότερες από μία βασικές λειτουργίες για να εξασφαλίσουν την παρουσία ατόμων που χρησιμοποιούν τις ίδιες κοινές εγκαταστάσεις σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Δεύτερον, τα οικοδομικά τετράγωνα δεν θα πρέπει να έχουν μεγάλη έκταση, ώστε να είναι δυνατή η επιλογή διαφορετικών διαδρομών, μεταξύ των διαφορετικών περιοχών. Με αυτόν τον τρόπο, είναι εφικτή η ανάπτυξη ποικιλόμορφων χωρικών ενοτήτων, αλλά και δραστηριοτήτων, χαρακτηριστικά που ενισχύουν την κοινωνική και την οικονομική ανάπτυξη. Τρίτον, σε μία περιοχή θα πρέπει να υπάρχουν κτιριακές εγκαταστάσεις διαφορετικού είδους και χρονολογίας, ώστε να μπορούν φιλοξενηθούν κοινωνικές ομάδες και επιχειρήσεις, με διαφορετικές ανάγκες και οικονομική δυνατότητα. Τέταρτον, στα κέντρα των περιοχών είναι απαραίτητη η συνύπαρξη κατοικιών, για την διαρκή ανθρώπινη παρουσία και τη χρήση των εγκαταστάσεων σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια. Τέλος, η Jacobs υποδεικνύει ότι, σε περιπτώσεις χρήσεων που καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση (αποθήκες, βενζινάδικα, χώροι στάθμευσης κ.λ.π.), πρέπει να ορίζεται η μέγιστη επιφάνεια πρόσοψης που επιτρέπεται να καταλαμβάνει μια τέτοια χρήση εντός του αστικού ιστού. (Jacobs, 1961)

Ο όρος «**24-ωρη πόλη**» εισήχθη στην Ευρώπη και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά, στη Ρώμη στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Η αναζωογόνηση των κέντρων των πόλεων, μέσω πολιτιστικών προγραμμάτων, δεν ήταν αποκλειστικά ιταλικό φαινόμενο. Τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, η απαίτηση για περισσότερες ευκαιρίες ψυχαγωγίας στην νυχτερινή πόλη γινόταν όλο και πιο έντονη, με χώρες όπως η Δανία, η Σουηδία, η Γερμανία, η Ολλανδία και η Γαλλία να υιοθετούν πολιτικές οι οποίες προωθούν την νυχτερινή ζωή σε πολλά από τα κέντρα τους. (Johnson, 2002, p. 17) Η ανάγκη για αναζωογόνηση της νυχτερινής πόλης απορρέει από τις πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές εκείνης της περιόδου. Αρχικά, οι μεταρρυθμίσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση του 1968, που διευκόλυναν την πρόσβαση σε αυτή και έδωσαν τη δυνατότητα σε περισσότερους μαθητές να αποκτήσουν περαιτέρω μόρφωση, δημιούργησαν παράλληλα ένα νέο κοινό για τις νυχτερινές δραστηριότητες. Επίσης, ένα πλήθος κοινωνικών κινημάτων, που ασχολούνταν με το φεμινισμό, την κοινοτική δράση, την ομοφυλοφιλική κοινότητα και την κοινότητα των μαύρων εξέφρασαν τις ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια των ομάδων αυτών στα αστικά κέντρα. Εξέχουσα θέση κατέχει το κίνημα «Reclaim the Night», το οποίο απαίτησε την αντιμετώπιση του ζητήματος της ασφάλειας των γυναικών. (Johnson, 2002; Heath, 1997; Thomas & Bromle, 2000). Ωστόσο, οι πιο συντονισμένες προσπάθειες, εφαρμογής των πρωτοβουλιών της 24-ωρης πόλης, παρατηρούνται σε πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου σημαντικό σταθμό αποτελούν η έκθεση «Out of Hours» του 1991 της Comedia.

Ι. Οι πρώτες προσπάθειες επέκτασης των νυχτερινών δραστηριοτήτων: Το παράδειγμα της Ρώμης

Η πρώτη επαφή με την έννοια της «24-ωρης πόλης», μπορεί να εντοπιστεί ως έννοια στα τέλη της δεκαετίας του 1970 με τη συμβολή του Renato Nicholini στην εφαρμογή καινοτόμων πρακτικών στη Ρώμη, στο πλαίσιο του “Estate Romana” (Roberts&Eldridge, 2009; Heath, 1997). Το “Estate Romana” αποτελεί ένα επιτυχημένο πρόγραμμα εκδηλώσεων της Ρώμης (1977-1985), το οποίο προέκυψε από την ανάγκη αναζωογόνησης της νυχτερινής οικονομίας και της αύξησης του πληθυσμού της πόλης. Το πολιτιστικό αυτό πρόγραμμα επικεντρώθηκε σε δημόσια μνημεία, ιστορικούς δρόμους και πλατείες στο κέντρο της πόλης, που έχουν γίνει ασφαλές, πιο ελκυστικοί και πιο προσεχτικοί μέσω του συντονισμού των πολιτιστικών πολιτικών και των κατάλληλων πολιτικών που σχετίζονται με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, την μέριμνα των παιδιών και τη βελτίωση του περιβάλλοντα χώρου (Heath, 1997, p. 195). Στόχος του προγράμματος ήταν η δημιουργία κινήτρων που θα επέτρεπαν στους ανθρώπους να παραμείνουν έξω κατά τη διάρκεια της νύχτας, συμβάλλοντας στην ενδυνάμωση της νυχτερινής οικονομίας και στην δημιουργία μίας αίσθησης ασφάλειας μέσω της φυσικής παρουσίας του ανθρώπινου παράγοντα.

Το πρόγραμμα του 1979 επικεντρώθηκε σε τέσσερα διαφορετικά σημεία, τα οποία ονομάστηκαν «τέσσερις πόλεις μέσα στην πόλη», και καθένα από αυτά βρισκόταν στα όρια του κέντρου της πόλης. Κάθε «μικρή πόλη» οργανωνόταν γύρω από μία διαφορετική θεματική ενότητα και κάλυπτε τις ανάγκες χωροθέτησης των δραστηριοτήτων, είτε σε κενούς ανεκμετάλλετους χώρους, είτε μέσω της επανάχρησης κτιριακών εγκαταστάσεων.

Αυτές οι θεματικές ενότητες ήταν:

- a. «πόλη ταινιών», που στεγαζόταν σε ένα χώρο που παλαιότερα ήταν σφαγείο,
- b. «πόλη αθλητισμού και χορού», που βρισκόταν στο αρχαιολογικό πάρκο Via Appia και ήταν πλήρως εξοπλισμένη με αθλητικές εγκαταστάσεις, χώρους κατασκίνησης, υπαίθριους χώρους εκδηλώσεων και εστιατόρια,
- c. «πόλη της τηλεόρασης», που στεγαζόταν σε μία βίλλα,
- d. «πόλη του θεάτρου», που βρίσκεται σε ένα δρόμο με παλιές αποθήκες και χαρακτηριζόταν ως η μεγαλύτερη ομάδα υπόγειων θεάτρων στη Ρώμη. Πριν τη δημιουργία αυτής της «μικρής πόλης», πολλές θεατρικές ομάδες έδιναν παραστάσεις σε υπόγεια και σε κελάρια της περιοχής Trastevere. (Bianchini (1995), όπως αναφέρεται στο Johnson, 2002, σ. 16)

Τα μέσα μαζικής μεταφοράς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ομαλή λειτουργία του προγράμματος, γεγονός που οδήγησε στην απόφαση παροχής οικονομικών και τακτικών δρομολογίων συγκοινωνίας, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των τεσσάρων αυτών προορισμών κατά τη διάρκεια της νύχτας. Με αυτόν τον τρόπο, οι δραστηριότητες του προγράμματος δεν αποτελούν προνόμιο των λίγων. Αντιθέτως, αποτελεί ένα προσιτό, προς όλες τις κοινωνικές τάξεις, σύστημα μετακινήσεων, το οποίο σε συνδυασμό με τις πολιτιστικές δραστηριότητες, συμβάλει στη διατήρηση της ζωτάνιας της πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας. Αυτή η συσχέτιση διάφορων πολιτιστικών εκδηλώσεων του προγράμματος, η χωροθέτηση τους στο αστικό περιβάλλον και η προσπάθεια σύνδεσής τους,

αποτελεί την βάση για μια επιστημονικότερη προσέγγιση του ζήτηματος της «24-ωρης πόλης».

II. Η σύγχρονη προέλευση της «Νυχτερινής Οικονομίας», και κατά συνέπεια και της ιδέας της «24-ωρης πόλης»

Η αποβιομηχανοποίηση που υπέστησαν τα κέντρα των Βρετανικών πόλεων, την δεκαετία του 1970, όπως ήδη έχει αναφερθεί, είχε ως αποτέλεσμα να ερημωθούν μεγάλες εκτάσεις στο εσωτερικό των πόλεων. Τα κέντρα των πόλεων δεν αποτελούσαν πλέον δυναμικά σημεία συγκέντρωσης δραστηριοτήτων, αλλά περιοχές κενές από καθημερινή δραστηριότητα και απασχόληση. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ξεκίνησαν προσπάθειες για την ανάδειξη των κέντρων των πόλεων, ως Κεντρικές Επιχειρηματικές Περιοχές, μέσω της εγκατάστασης των δομών παροχής υπηρεσιών. Πλέον επίκεντρο της οικονομικής δραστηριότητας αποτελεί η κατανάλωση και όχι η παραγωγή. Ωστόσο, η αύξηση της ιδιοκτησίας αυτοκινήτου σε συνδυασμό με την τάση μετατόπισης της κατοίκησης από το κέντρο των πόλεων σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, οδήγησε στην σταδιακή αποκέντρωση των χρήσεων λιανικού εμπορίου. Ενώ, οι εστιασμένες στην παροχή υπηρεσιών και στο εμπόριο, δραστηριότητες παρουσίαζαν μία σχετική κινητικότητα στα κέντρα των πόλεων κατά τη διάρκεια της ημέρας ήταν, μετά το πέρας των εργασιμων ωρών παρατηρούνταν μία σταδιακή ερήμωση. Σύμφωνα με τον Lovatt (1993), οι έως τότε ρυθμιστικές και αναπτυξιακές στρατηγικές δεν αξιοποιούσαν δυνατότητες και τις ευκαιρίες που προσφέρει η αυξανόμενη ζήτηση δραστηριοτήτων αναψυχής. Το Ηνωμένο Βασίλειο, σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές περιοχές, είχε περιθωριοποιήσει τις νυχτερινές δραστηριότητες, περιορίζο-

ντας τις πολιτικές που ακολουθούσε, σε ένα αυστηρό σύστημα ελέγχου της αδειοδότησης των καταστημάτων. (Heath, 1997; Bianchini, 1995; Johnson, 2002; Roberts&Eldridge, 2009)

Η ανησυχία που δημιουργήσε αυτή η κατάσταση οδήγησε το 1991 στην αναφορά «Out of Hours» της Comedia. Η μελέτη, Out of Hours εντόπισε μια σειρά προβλημάτων που προέκυψαν από την έλλειψη δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια της νύχτας. Παρά την δημοτικότητα των παμπ, η αλληλεπίδραση με τον εξωτερικό χώρο ήταν μηδαμινή, ενώ η πελατεία περιορίζεται στον νεανικό αντρικό πληθυσμό, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Ένα άλλο ζήτημα που εντοπίζεται είναι το μειωμένο ενδιαφέρον για ψυχαγωγία στο κέντρο της πόλης, όπου οι περισσότεροι εργαζόμενοι σπάνια παραμένουν ή επιστρέφουν εκεί τις βραδινές ώρες. Περιβάλλοντα αφιλόξενα για τους πεζούς, σε συνδυασμό με την ελλιπή παροχή μέσων μαζικής μεταφοράς και τους περιορισμούς που αφορούν την αδειοδότηση των καταστημάτων, επηρεάζουν αρνητικά τη νυχτερινή δραστηριότητα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, μετά το κλείσιμο των καταστημάτων, να παρατηρείται μία εικονική εγκατάλειψη του κέντρου των πόλεων. Στη συνέχεια, τονίζεται η αναγκαιότητα για αύξηση των ευέλικτων ωρών εργασίας, της μερικής απασχόλησης και της εργασίας με βάρδιες, αλλά και για εποπτεία των χώρων με κλειστό σύστημα παρακολούθησης. Με αυτό τον τρόπο, επιδιωκόταν η δημιουργία ενός ασφαλέστερου περιβάλλοντος, όπου οι άνθρωποι θα είχαν πρόσβαση στις παρεχόμενες υπηρεσίες για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Τέλος, επισημαίνεται, πως οι μετατοπίσεις στον τρόπο ζωής και τις ανάγκες των ανθρώπων πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στις στρατηγικές που ακολουθούνται για την αναζωογόνηση των κέντρων των πόλεων. (Heath, 1997; Johnson, 2002; Roberts & Eldridge, 2009)

Το 1993, με αφορμή την υποψηφιότητα του Manchester για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών αγώνων του 2000, ξεκίνησαν οι πρωτοβουλίες του “More Hours in the Day”. Αρχικά, οι προσπάθειες του Δημοτικού Συμβουλίου είχαν στόχο να ανακάμψει η νυχτερινή οικονομία της πόλης. Αποκορύφωμα αυτών των προσπαθειών αποτέλεσε το Πρώτο Εθνικό Συνέδριο για τη Νυχτερινή Οικονομία, τον Σεπτέμβριο του 1993, με τίτλο «24hour-cities». Από τότε, αντίστοιχα συνέδρια πραγματοποιούνται σε ετήσια βάση. Το περιεχόμενο αυτών των συνεδρίων αφορά πρακτικές αναζωογόνησης των κέντρων των πόλεων και αντιμετώπισης αυτού του χρονικού κατακερματισμού. Κύριο μέλημα των συνεδρίων είναι η ενίσχυση των νυχτερινών δραστηριοτήτων και κατά συνέπεια της παρουσίας του ανθρώπινου παράγοντα, έτσι ώστε τα κέντρα των πόλεων να αποτελούν πλέον ασφαλέστερο και πιο ελκυστικό προορισμό. (Heath, 1997; Johnson, 2002; Roberts & Eldridge, 2009)

Παράμετροι που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του πλαισίου της 24-ωρης πόλης

Η ιδέα για τη δημιουργία ενός πολυλειτουργικού περιβάλλοντος που θα μπορεί να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των χρηστών ημέρα και νύχτα δεν αποτελεί κάτι καινούριο για τις πόλεις. Πολλές πόλεις παρουσίαζαν ήδη χαρακτηριστικά 24-ωρου περιβάλλοντος πριν από την ιδέα της 24-ωρης πόλης. Ωστόσο, οι ταχύτατες αλλαγές που συμβαίνουν σε όλες τις πτυχές της σύγχρονης κοινωνίας οδήγησαν στην ανάγκη δημιουργίας ενός πλαισίου που θα προσφέρει μία ολοκληρωμένη προσέγγιση του ζητήματος. Στην ενότητα αυτή θα εξεταστούν οι πτυχές αυτές, ως παράμετροι που επηρεάζουν την ύπαρξη και την ανάπτυξη μίας 24-ωρης πόλης.

Οικονομικές παράμετροι

Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επιδρούν στις οικονομικές συνθήκες είναι το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, καθώς συμβάλλει στην άρση των γεωγραφικών και χρονικών ορίων. Κάθε οικονομία που στηρίζεται στο παγκόσμιο εμπόριο δεν μπορεί να παραβλέψει το ζήτημα της επέκτασης των προκαθορισμένων ωρών, κατά τις οποίες πραγματοποιούνται οι διαδικασίες παραγωγής και κατανάλωσης προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών. Καμία οικονομία δεν μπορεί να επιβιώσει, εάν περιορίζεται από τη τοπική ζώνη ώρας, όταν στον υπόλοιπο κόσμο οι οικονομικές δραστηριότητες επεκτείνονται εκτός των προκαθορισμένων χρονικών πλαισίων. Η επέκταση του χρόνου δραστηριοποίησης έχει αντίκτυπο στις κοινωνιολογικές και χωρικές συνθήκες της πόλης, καθώς αυξάνει τη ζήτηση για πολυλειτουργικούς χώρους, ικανών να εξυπηρετήσουν τις διαφορετικές ανάγκες, ενώ παράλληλα δίνεται η δυνατότητα να οργανωθούν ευέλικτοι χρόνοι εργασίας και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας προς όφελος των ανέργων. (Sassen, 1991; Tan&Klaasen, 2007; Storper, 1997)

Ταυτόχρονα με την επέκταση του χρόνου δραστηριοποίησης παρατηρείται μια σημαντική στροφή της οικονομίας από τις παραγωγικές και εμπορικές δραστηριότητες, προς τις δραστηριότητες αναψυχής. Οι εγκαταστάσεις αναψυχής, και ιδιαίτερα οι χώροι νυχτερινής διασκέδασης παρουσίασαν θεαματική αύξηση, γεγονός που επέφερε σημαντικά οικονομικά οφέλη. Επομένως, ο τομέας της οικονομίας που σχετίζεται με την ψυχαγωγία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μίας 24-ωρης πόλης. (Tan & Klaasen, 2007; Tribe, 2004)

Κοινωνικό-πολιτιστικές παράμετροι

Οι προηγμένες πόλεις στη σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από πολυεθνικότητα και ποικιλομορφία. Αυτά τα χαρακτηριστικά περιγράφουν έναν τύπο κοινωνίας, όπου είναι αποδεκτοί οι διαφορετικοί ρυθμοί ζωής και κουλτούρες. Ένα τέτοιο περιβάλλον, όπου οι διαφορετικοί πολιτισμοί και προσδοκίες δεν αποτελεί εμπόδιο στην ανάπτυξη, αλλά χρήσιμο εργαλείο, αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την εφαρμογή της ιδέας της 24-ωρης πόλης.(Tan & Klaasen, 2007, p. 6). Αντιθέτως, οι κοινωνίες που διέπονται ξεκάθαρα από μία μόνο θρησκευτική κουλτούρα δεν αποτελούν ευνοϊκό περιβάλλον για την διαμόρφωση μιας 24-ωρης πόλης. Αυτό συμβαίνει, γιατί σε αυτό το τύπο κοινωνίας τα χρονικά περιθώρια είναι αυστηρά, με τις Κυριακές είναι ημέρες αφιερωμένες στον Θεό, και ο θεσμός της οικογένειας έχει κυρίαρχο ρόλο. Οι παραπάνω συνθήκες δημιουργούν αντιρρήσεις σε οποιαδήποτε μεταβολή μπορεί να επιφέρει μετατόπιση ή αύξηση του χρόνου εργασίας, εις βάρος του χρόνου που έχει καθιερωθεί να αφιερώνεται στην οικογένεια. Τα περιβάλλοντα εικοσιτεσσάρων ωρών προϋποθέτουν την ύπαρξη εργατικού δυναμικού πρόθυμου να εργαστεί περισσότερες ώρες ή σε βάρδιες, κάτι που δεν συμβαίνει στον απαραίτητο βαθμό σε αυτού του τύπου τις κοινωνίες, αλλά σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από ατομικισμό. Ο ατομικισμός υιοθετείται σε μεγάλο βαθμό από νεανικό πληθυσμό, στο πλαίσιο διαμόρφωσης προσωπικής ταυτότητας και απόκτησης οικονομικής ανεξαρτησίας. Το προσωπικό όφελος αποτελεί κίνητρο για εργασία σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια, ενώ η ελευθερία δράσης του ατόμου συμβάλλει στην αυξημένη ζήτηση για ψυχαγωγικές και προσωπικές υπηρεσίες, συνθήκες ωφέλιμες για ένα περιβάλλον εικοσιτεσσάρων ωρών.(Chatterton & Hollands, URBAN

NIGHTSCAPES: Youth Cultures, Pleasure Spaces and Corporate Power, 2003; Tan & Klaasen, 2007)

Χωρικές και περιβαλλοντικές παράμετροι

Η προσβασιμότητα των περιοχών μίας πόλης είναι ένας από τους σημαντικότερους προβληματισμούς για τη διαχείριση του αστικού χώρου. Η επάρκεια των συστημάτων δημόσιων συγκοινωνιών, η εξασφάλιση επαρκούς πυκνότητας χρηστών σε μία περιοχή και η διοχέτευση της κίνησης των χρηστών σε περισσότερες περιοχές με την σωστή διαχείριση των χρήσεων γης αποτελεί εξίσου σημαντικό ζήτημα τόσο την ημέρα όσο και τη νύχτα.(Landry&Bianchini, 1994; Tan&Klaasen, 2007) Περιοχές που παρουσιάζουν χαρακτηριστικά περιβάλλοντος εικοσιτεσσάρων ωρών, τείνουν να είναι πυρήνες συγκέντρωσης χώρων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος (π.χ. μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι κ.λπ.), λιανικού εμπορίου και τουρισμού. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η απαραίτητη πυκνότητα χρηστών είναι αναγκαία η συνύπαρξη των εμπορικών και ψυχαγωγικών χρήσεων με τη χρήση της κατοικίας της χρήσης της κατοικίας, καθώς οι εμπορικές και ψυχαγωγικές χρήσεις ενισχύουν την προσέλευση των χρηστών στην περιοχή, ενώ η παρουσία των κατοίκων συμμετέχει στην φυσική επιτήρηση του δημόσιου χώρου καθ' όλο το εικοσιτετράωρο. Έτσι, η πυκνότητα του πληθυσμού μίας περιοχής είναι μια σημαντική παράμετρος για τη διαμόρφωση μίας 24-ωρης πόλης. Ένα περιβάλλον εικοσιτεσσάρων ωρών μπορεί να συμβάλλει στην μείωση της εγκληματικότητας σε ορισμένες αστικές περιοχές, ωστόσο, αν δεν υπάρξει κατάλληλος σχεδιασμός και έλεγχος είναι πιθανόν να επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα. (Heath, 1997; Johnson, 2002)

Τέλος, το κλίμα μίας περιοχής επιδρά σημαντικά στην εφαρμογή του πλαισίου της 24-ωρης πόλης. Σε περιοχές με θερμό κλίμα παρουσιάζεται εντονότερη χρήση του δημόσιου χώρου κατά τη διάρκεια της νύχτας, σε σχέση με περιοχές με ψυχρό κλίμα. Επομένως, το κλίμα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό του τύπου εικοσιτετράωρου περιβάλλοντος που μπορεί να αναπτυχθεί σε μία περιοχή. (Tan & Klaasen, 2007, p. 7)

Σε αυτό το σημείο, είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στα αποτελέσματα που προέκυψαν έπειτα από έρευνα που πραγματοποιήθηκε για 12 πόλεις παγκοσμίως (Γιοχάνεσμπουργκ, Κοπεγχάγη, Λονδίνο, Μαδρίτη, Μπουένος Άιρες, Νέα Υόρκη, Παρίσι, Σιγκαπούρη, Σύδνεϋ, Τόκιο, Τορόντο, Φρανκφούρτη), στο πλαίσιο της διάσκεψης με θέμα «24/7 Περιβάλλοντα: Μια θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση από πολεοδομική σκοπιά». Στόχος της έρευνας ήταν να εντοπιστούν οι διαφορετικοί τύποι περιβάλλοντος εικοσιτεσσάρων ωρών.

Τα αποτελέσματα από τις πόλεις που εξετάστηκαν, αρχικά ταξινομήθηκαν σε δέκα κατηγορίες περιβάλλοντος εικοσιτεσσάρων ωρών, ανάλογα με τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό τους. (Πίνακας 1) Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι παραπάνω κατηγορίες, βάσει των κοινών χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν, και εικοσιτετράωρου περιβάλλοντος. Η πρώτη κατηγορία αφορά ένα τύπο περιβάλλοντος, όπου οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται έχουν στόχο την αναψυχή και την ικανοποίηση των «παθών» (Κατανάλωση αλκοόλ, τυχερά παιχνίδια κ.α.), αυτό είναι και ο λόγος που ονομάζεται «Πόλη αναψυχής και αμαρτίας» (Leisure and ViceCity). Οι χωρικές απαιτήσεις, σε αυτού του τύπου περιβάλλοντα, περιλαμβάνουν οργανωμένους δημόσιους χώρους, αυξημένη συχνότητα στις δημόσιες συγκοινωνίες και προσε-

κτικός προγραμματισμός και διαχείριση προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή συνύπαρξη των δραστηριοτήτων αναψυχή με τη χρήση της κατοικίας. (Chatterton & Hollands, 2002; Tan & Klaasen, 2007) Η δεύτερη κατηγορία περιβάλλοντος εικοσιτεσσάρων ωρών, ονομάζεται «Πόλη Εμπορίου και Υπηρεσιών» (Trade & Services City) και αφορά μία περιοχή, όπου το λιανικό εμπόριο και η παροχή υπηρεσιών είναι οι κύριες χρήσεις γης. Σε αυτόν τον τύπο περιοχής δεν είναι απαραίτητο όλες οι εγκαταστάσεις να λειτουργούν όλο το εικοσιτετράωρο, ωστόσο, ορισμένα επαγγέλματα του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού τομέα τροφοδοτούν το περιβάλλον με χρήστες εκτός των προκαθορισμένων ωρών εργασίας, καθώς πολλές επαγγελματικές υποχρεώσεις απαιτούν συνεργασία με επαγγελματίες σε διαφορετική ήπειρο. Επομένως, δημιουργείται ζήτηση για διαφορετικού τύπου χρήσεις, όπως η εστίαση, οι οποίες θα εξυπηρετούν τους εργαζόμενους, αλλά και τους κατοίκους της περιοχής, και οι οποίες συνεχίζουν να λειτουργούν εκτός του προκαθορισμένου ωραρίου λειτουργίας των καταστημάτων. (Tan&Klaasen, 2007, p. 10) Ο τρίτος τύπος περιβάλλοντος εικοσιτεσσάρων ωρών σχετίζεται με τον τομέα του τουρισμού (Tourist City) και συναντάται συνήθως σε περιοχές που αποτελούν σημαντικό τουριστικό προορισμό. Σε αυτόν τον τύπο, οι δραστηριότητες και υπηρεσίες που αναπτύσσονται είναι προσανατολισμένες στην ικανοποίηση των απαιτήσεων του επισκέπτη μίας πόλης, γιατί αυτός ο τύπος χρήστη διαθέτει σημαντική αγοραστική δύναμη και ελεύθερο χρόνο, που μπορεί να λειτουργήσει προς όφελος του πλαισίου της 24-ωρης πόλης. Απαραίτητη προϋπόθεση για να συμβεί αυτό είναι η ύπαρξη των απαιτούμενων υποδομών που θα διευκολύνουν τον προσανατολισμό στο δημόσιο χώρο και την προσβασιμότητα στις δημόσιες συγκοινωνίες. Φυσικά, η προσέλευση των τουριστών δεν είναι ίδια καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Σε αυτές τις περιόδους, οι δραστηριότητες και οι υπηρεσίες

Πίνακας 1: Ανίχνευση και κατηγοριοποίηση περιοχών με χαρακτηριστικά 24-ωρων πόλεων, σε 12 πόλεις παγκοσμίως.

	Περιγραφή χαρακτηριστικών	Τυπολογία	Ασία		Αφρική	Αμερική			Ευρώπη					Αυστραλία
			Σιγκαπούρη	Τόκιο	Γιοχάνεσμπουργκ	Νέα Υόρκη	Τορόντο	Μπουένος Άιρες	Κοπενχάγη	Φρανκφούρτη	Λονδίνο	Μαδρίτη	Παρίσι	Σίδνεϊ
Συσσώρευση	Πεζοδρομημένη περιοχή συγκέντρωσης λιανικού εμπορίου, υπηρεσιών	Ο παράδεισος του αγοραστή	Οδός Orchard (λόφος emerald)	Shibuya		5th & 57th			Stroget		Oxford Circus		Forum des Halles	
	Περιοχή συγκέντρωσης τουριστικού λιανικού εμπορίου, υπηρεσιών, αξιοθέατα	Τουριστική παγίδα	Κουλάδα του ποταμού Bugis	Shinjuku					Nyhavn		West End	Plaza Mayor		
	Περιοχή συγκέντρωσης λιανικού εμπορίου και υπηρεσιών σε πολυπολιτισμικές περιοχές	Multi-Culti	Μικρή Ινδία (Mustafa), Οδός Club (China Town)	Ebisu		Chinatown, στην περιοχή East village	Trinity, Spadina West		Ydre Norrebro				Gare d'Austerlitz (Chinatown)	
	Περιοχή συγκέντρωσης δημιουργικών υπηρεσιών, λιανικού εμπορίου και περιοχές με παρόμοιο σχεδιασμό	Μοντέρνα		Harajuku		Meatpacking, District		Palermo, Viejo	Nyhavn	Sachsenhausen district	Camden	Puerta del Sol, Salamanca Quarter	St Germain (VI)	Paddington, Oxford Street
	Περιοχή συγκέντρωσης εγκαταστάσεων νυχτερινής διασκέδασης	Νυχτερινή ζωή	Περιοχή Geylang (Συννοίκια με οίκους ανοχής), Περιοχή Mohammed Sultan (Συννοίκια με κέντρα νυχτερινής διασκέδασης)	Roppongi	Yeoville (αναμφισβήτητη μη ασφαλής)	Soho, NOLITA		Las Cañitas (Calle Báez), Corrientes Theatre District	Vester (Istegabr de)	Bahnhofsviertel: Hauptbahnhof (Taunusstraße)	Soho, Leicester Square	Chueca	Montmartre (18th)	King's Cross (Darlinghurst Road)
Συμβίωση	Λιανικό εμπόριο και υπηρεσίες με εκτεταμένο ωράριο σε «ανοικτές» πανεπιστημιακές πόλεις	Πανεπιστημιακές πόλεις				Greenwich (Bleeker)	Trinity, Spadina East		Studeiestraße					Newtown
	Υπηρεσίες με εκτεταμένο ωράριο γύρω από κόμβους υποδομών	Infra Hub				Penn Station			Hårodevebaneg	Bahnhofsviertel: Hauptbahnhof (Taunusstraße)	Victoria, King's Cross, Paddington		Gare du Nord	Circular Quay
Μείγμα	Εμπορικές υπηρεσίες που προσελκύουν τη συγκέντρωση	CBD	Clarke Quay, Boat Quay			Tribeca, Financial District	Rosedale North Centre	Microcentric (Calle)		Altstadt	City		La Bourse	
	Υπηρεσίες γύρω από περιοχή σημαντικού	Αστικό Κέντρο	Suntec / Esplanade					Place de Mayo						

(Tan&Klaasen, 2007, σ. 9) Επεξεργασία: Νεονάκη Μέλιτω

συνεχίσουν να λειτουργούν προς όφελος των κατοίκων, αλλά και των χρηστών που επισκέπτονται την πόλη καθημερινά για τη διεκπεραίωση συναλλαγών. Κλείνοντας είναι σημαντικό να επισημανθεί πως σε μία πόλη μπορεί να συνυπάρχουν δύο, είτε και οι τρεις τύποι περιβάλλοντος. (Hernández, Vaquero, & Yubero, 2017; Tan & Klaasen, 2007)

Τύποι χωρικής οργάνωσης των 24-ωρων πόλεων

Από τα αποτελέσματα της χαρτογράφησης 12 πόλεων (Γιοχάνεσμπουργκ, Κοπεγχάγη, Λονδίνο, Μαδρίτη, Μπουένος Άιρες, Νέα Υόρκη, Παρίσι, Σιγκαπούρη, Σύδνεϋ, Τόκιο, Τορόντο, Φρανκφούρτη) προέκυψε πως υπάρχουν τρεις τύποι χώρων 24/7, τόσο σε μητροπολιτική κλίμακα όσο και σε αστική κλίμακα και είναι ενδιαφέρον ότι οι ίδιοι τύποι χωρικής οργάνωσης που ανέκυψαν κατά την κατηγοριοποίηση των αστικοποιημένων περιοχών (Klaasen, 2003, p. 121). Από άποψη χωροταξικής οργάνωσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, υπάρχουν τρεις τύποι χωρικής ανάπτυξης περιοχών με χαρακτήρα εικοσιτεσσάρων ωρών και εντοπίζονται τόσο σε μητροπολιτική κλίμακα όσο και σε κλίμακα πόλης. Στην **Εικόνα 1** συγκεντρώθηκαν τα διαγράμματα που απεικονίζουν την χωρική ανάπτυξη των 24-ωρων περιβαλλόντων όπως προέκυψαν από την έρευνα, καθώς και τα αντίστοιχα διαγράμματα που παρουσιάζουν την χωρική ανάπτυξη των αστικοποιημένων περιοχών. Και οι τρεις περιπτώσεις χωρικής ανάπτυξης 24-ωρου περιβάλλοντος απεικονίζονται σε τρία διαφορετικά διαγράμματα, ένα γενικό διάγραμμα που εμπεριέχει τις βασικές αρχές της εκάστοτε χωρικής ανάπτυξης, ένα διάγραμμα που απεικονίζει τον τρόπο εφαρμογής των αρχών αυτών σε κλίμακα μητρόπολης και ένα που απεικονίζει τον τρόπο εφαρμογής τους σε κλίμακα πόλης.

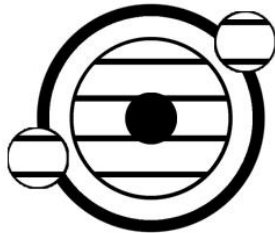
Ο πρώτος τύπος χωροταξικής οργάνωσης, όπως φαίνεται στο Σχήμα 1^ο, αφορά μία περιοχή που παρουσιάζει ένα ξεκάθαρο και μοναδικό κέντρο, όπου συγκεντρώνονται οι δραστηριότητες της 24-ωρης πόλης, και η πρόσβαση σε αυτό γίνεται ακτινικά. Αυτού του

Εικόνα 1 Διαγραμματική απεικόνιση χωρικής ανάπτυξης 24-ωρων περιβάλλοντων
Wendy Tan & Ina Klaasen, 2007, σελ.11

Αξονική ανάπτυξη γύρω από ένα κέντρο

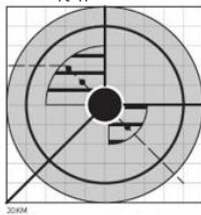
Γενικό διάγραμμα

Σχήμα 1^α

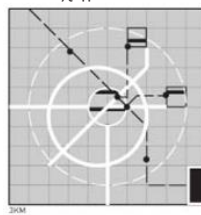
Διαγραμμα για κλίμακα μητρόπολης (30-100km)

Σχήμα 1^β

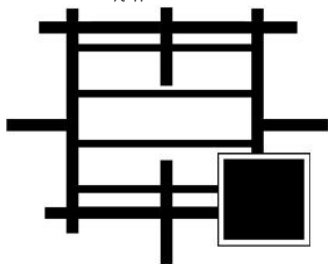
Διαγραμμα για κλίμακα πόλης (1-30km)

Σχήμα 1^γ

Ανάπτυξη πολλαπλών πυρήνων_οριοθετούνται από την κύρια οδική αρτηρία

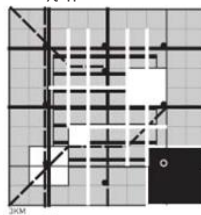
Σχήμα 2^α

Σχήμα 2^β

Σχήμα 2^γ

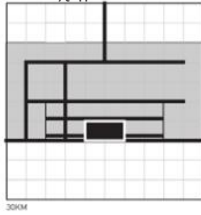

Γραμμική ανάπτυξη πολλαπλών πυρήνων κατά μήκος ενός κεντρικού άξονα

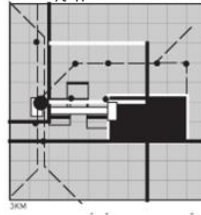
Σχήμα 3^α

Σχήμα 3^β

Σχήμα 3^γ

Κέντρο

Πρωτεύον οδικό δίκτυο

Περιοχή ανάπτυξη περιβάλλοντος 24ωρων

Δίκτυο MMM

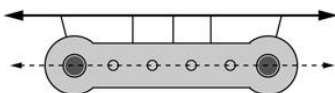
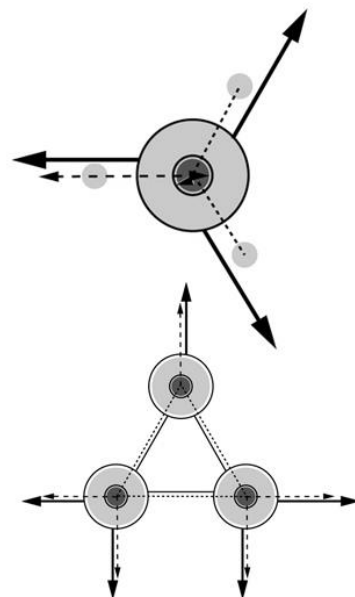
Περιοχή αστικής ανάπτυξης

Τοπικές οδοί

Πλατείες/Χώροι πρασίνου

Χωρικής ανάπτυξης αστικοποιημένων περιοχών
Klaasen, 2004, σελ.121

Κέντρο

Περιοχή αστικής ανάπτυξης

Πρωτεύον οδικό δίκτυο

Τοπικές οδοί

Δίκτυο MMM

είδους η χωρική οργάνωση αναπτύσσεται συνήθως γύρω από το ιστορικό και εμπορικό κέντρο της περιοχής και οριοθετείται από στοιχεία του αστικού χώρου, όπως οι περιφερειακές οδοί και οι χώροι πρασίνου. Όταν ενισχυθεί η κεντρική ζώνη, αναπτύσσονται διάσπαρτα μικρότερες ζώνες με χαρακτήρα εικοσιτετράωρης λειτουργίας, σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από υψηλή πυκνότητα και αποτελούν συγκοινωνιακούς κόμβους, όπως παρουσιάζεται στα σχήματα 1^β και 1^γ. Συγκεκριμένα, σε κλίμακα μητρόπολης (Σχήμα 1^β) το 24-ωρο περιβάλλον αναπτύσσεται γύρω από ένα ξεκάθαρο κέντρο, ακτινικά κατά μήκος του κύριου άξονα συγκοινωνιών, ενώ σε κλίμακα πόλης (Σχήμα 1^γ) αναπτύσσεται ένας σημαντικός πυρήνας δραστηριοτήτων στον κύριο άξονα συγκοινωνιών και στη συνέχεια δημιουργούνται μικρότεροι πυρήνες σε συγκοινωνιακούς κόμβους γύρω από αυτόν. (Klaasen, 2003; Tan&Klaasen, 2007)

Ο δεύτερος τύπος χωροταξικής οργάνωσης, σύμφωνα με το Σχήμα 2^α, αφορά πολλαπλούς πυρήνες δραστηριοτήτων σε μία περιοχή, που οριοθετείται από την κύρια οδική αρτηρία. Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, περιοχές με χαρακτήρα εικοσιτεσσάρων ωρών αναπτύσσονται γύρω από το ιστορικό και εμπορικό κέντρο. Σε αυτού του τύπου τη χωρική ανάπτυξη δίνεται προτεραιότητα στην ύπαρξη επαρκούς δικτύου πεζοδρόμων και συγκοινωνιακών κόμβων, ενώ η κυκλοφορία των οχημάτων είναι περιορισμένη εντός της περιοχής. Στις μητροπολιτικές περιοχές (Σχήμα 2^β) πρόκειται ουσιαστικά για δομή πλέγματος πεζοδρόμων, οδικού δικτύου και δικτύου συγκοινωνιών, που αναπτύσσεται γύρω από το εκάστοτε κέντρο και περιλαμβάνει 24-ωρες δραστηριότητες. Σε κλίμακα πόλης (Σχήμα 2^γ) αναπτύσσεται ένα πυκνό δίκτυο πεζοδρόμων, συγκοινωνιακών κόμβων και δημόσιων χώρων, που περι-

λαμβάνει 24-ωρες δραστηριότητες και οριοθετείται από το αστικό κέντρο και την κύρια οδική αρτηρία.

Τέλος, ο τρίτος τύπος χωρικής οργάνωσης (Σχήμα 3^α), αφορά πολλαπλούς πυρήνες δραστηριοτήτων, που αναπτύσσονται σε μία περιοχή της πόλης (ακτογραμμή, οδικό/εμπορικός άξονας κ.α.) και συνδέουν τον άξονα αυτό με το αστικό κέντρο. Στην περίπτωση των μητροπολιτικών περιοχών (Σχήμα 3^β) το 24-ωρο περιβάλλον αναπτύσσεται γραμμικά κατά μήκος της ακτογραμμής ή ενός κεντρικού συγκοινωνιακού άξονα. Το 24-ωρο περιβάλλον οριοθετείται από τις κύριες οδικές αρτηρίες και συνήθως συνδέει το αστικό κέντρο με τον εκάστοτε κύριο κόμβο (κόμβοι μεταφορών, άλλο αστικό κέντρο, δημόσιος / αστικός πυρήνας). Είναι σημαντικό να σημειωθεί, πως οι 24ωρες δραστηριότητες εντοπίζονται εντός του πρώτου βάθους των κεντρικών δρόμων. Σε κλίμακα πόλης (Σχήμα 3^γ) ένα 24-ωρο περιβάλλον αναπτύσσεται κατά μήκος της κύριας λιανικής/εμπορικής οδού και συνδέει 2 αστικούς κόμβους (σιδηροδρομικοί σταθμοί, κεντρικές πλατείες, εμπορικές περιοχές και λιμάνια).

Μέρος Β

Πρωτοβουλίες για τις 24-ωρες πόλεις: Η ανα-
ζωογόνηση των κέντρων των Βρετανικών Πό-
λεων

Η σημασία της 24-ωρης πόλης για το

Ηνωμένο Βασίλειο

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε τις πρακτικές που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης. Η έρευνα θα επικεντρωθεί στην περιοχή της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς εκεί για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε προσπάθεια για μια ολοκληρωμένη και επιστημονική προσέγγιση του ζητήματος της 24-ωρης πόλης. Στην προσπάθεια αυτή συγκεντρώθηκαν εθνικές και διεθνείς πρακτικές, με σκοπό να αποτελέσουν εργαλείο για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που προκύπτουν στις πόλεις κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Μελετώντας τις κεντρικές περιοχές των βρετανικών πόλεων, γίνεται αντιληπτό πως πρόκειται για χώρους εργασίας και εμπορίου, που παραμένουν ενεργοί μεταξύ των ωρών εννέα το πρωί, έως πέντε το απόγευμα. Κατά τη διάρκεια της ημέρας, οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται στις κεντρικές περιοχές επικεντρώνονται κυρίως στο λιανικό εμπόριο, καθώς και στην παροχή υπηρεσιών. Αντίθετα, οι λειτουργίες, που αναπτύσσονται κατά την διάρκεια της νύχτας, περιορίζονται σε πολιτιστικές και ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις, όπως κλαμπ, παμπ, εστιατόρια, κινηματογράφους, θέατρα και αίθουσες συναυλιών. Τέτοιου είδους δραστηριότητες τεί-

Εικόνα 2: Φωτογραφία από την πόλη Manchester

νουν να προσελκύουν μικρότερες συγκεντρώσεις πληθυσμού. Έτσι, στο διάστημα από τις 5μ.μ. έως το επόμενο πρωί, παρατηρείται μετακίνηση σημαντικού όγκου του πληθυσμού σε προαστιακές κοινότητες, αφήνοντας πίσω έναν υπολειπургικό αστικό πυρήνα κατά τη διάρκεια της νύχτας. Αυτός, ο χρονικός κατακερματισμός είναι το ζήτημα που καλείται να αντιμετωπίσει, η έννοια της 24-ωρης πόλης τα τελευταία χρόνια, ενώ ταυτόχρονα θέτει ως στόχο την αναζωογόνηση και τη δημιουργία ασφαλέστερων αστικών κέντρων.(Heath, 1997; Johnson, 2002)

Πολλές βρετανικές πόλεις, όπως το Leeds και το Manchester, επιλέγουν πρακτικές της 24-ωρης πόλης, προκειμένου να επεκτείνουν την περίοδο δραστηριοποίησης και κοινωνικής ανάμιξης των χρηστών μέσα στην πόλη. Ωστόσο, η πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του ζητήματος πραγματοποιείται στο πλαίσιο της προσπάθειας ελέγχου των επιδράσεων των χρήσεων ψυχαγωγίας στο Westminster, καθώς βασίστηκε στη συγκέντρωση και την μελέτη πρακτικών που είχαν ήδη εφαρμοστεί σε άλλες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά και σε άλλες χώρες. Μέσα από την παροχή πληθώρας βραδινών και νυχτερινών δραστηριοτήτων, επιδιώκεται η επέκταση των χρονικών πλαισίων που δύνανται για εργασία και επενδυτική δράση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, μεγαλύτερη ευελιξία όσον αφορά τα ωράρια εργασίας, τον οικονομικό τομέα, καθώς και το είδος της απασχόλησης (ημιαπασχόληση, απασχόληση από το σπίτι κ.α.).(Heath, 1997; Johnson, 2002). Μια έρευνα του R.Stickland (σε μία μη δημοσιευμένη διατριβή με τίτλο «η ιδέα της 24-ωρης πόλης: Μία αξιολόγηση της υιοθέτησης και κάθε κοινωνικο-οικονομικής βιωσιμότητας), το 1996, όπως παρατίθεται από τον Tom Heath (1997, p. 197) παρουσίασε τους λόγους για τους οποίους οι βρετανικές πόλεις επέλεξαν να εφαρμόσουν την ιδέα της 24-ωρών πόλης (βλ. Πίνακα 2). Ένας από σημαντικότερους λόγους

ήταν η αξιοποίησή της για τη μείωση της εγκληματικότητας και την προσέλκυση ενδύσεων που σχετίζονται με τις νυχτερινές δραστηριότητες στα αστικά κέντρα.

Πίνακας 2: Οι λόγοι για τους οποίους οι βρετανικές πόλεις επιλέγουν τις στρατηγικές της 24-ωρης Πόλης

Αιτία	%	Πόλεις
Ασφαλέστερη πόλη	91%	Bristol, Cardiff, Glasgow, Hackney, Leeds, Liverpool, Manchester, Newcastle, Nottingham, Sheffield
Βελτίωση της εικόνας της πόλης/Εσωτερικές επενδύσεις	64%	Bristol, Cardiff, Glasgow, Leeds, Liverpool, Manchester, Nottingham
Οικονομική αναζωογόνηση	54%	Bristol, Cardiff, Hackney, Manchester, Newcastle, Sheffield
Πρωώθηση τοπικών υπηρεσιών	36%	Cardiff, Hackney, Manchester, Sheffield
Συγκεκριμένο τοπικό γεγονός	27%	Manchester, Newcastle, Sheffield
Οδηγίες άλλης πόλης	18%	Islington, Newcastle

Εικόνα 3: Φωτογραφία από το Leeds

Συγκεκριμένα, το Manchester ανέπτυξε μία ευρεία προσέγγιση στο πλαίσιο της 24-ωρης Πόλης. Σημαίνοντα ρόλο, στην βελτίωση της νυχτερινής εμπειρίας στο Manchester, είχε η υποψηφιότητα της πόλης τον Φεβρουάριο του 1993 για τη διεκδίκηση των Ολυμπιακών αγώνων του 2000. (Heath, 1997; Roberts & Eldridge, 2009) Η υποψηφιότητα του Manchester για αυτή διοργάνωση, κατέστησε επιτακτική την ανάγκη για την ενίσχυση της νυχτερινής οικονομίας, για τη δημιουργία ασφαλούς αστικού περιβάλλοντος και τη διαμόρφωση μίας πόλης ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Αυτοί οι στόχοι έχουν υιοθετηθεί και συμπεριληφθεί σε ολόκληρο το νέο αναπτυξιακό σχέδιο του Manchester, ως συγκεκριμένο θέμα και όχι απλά ως πολιτικές στο πλαίσιο των 24-ωρων πόλεων, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι επιπτώσεις των οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών του 1960. (Heath, 1997, p. 197) Στο πλαίσιο αυτό, το 1998, συγκροτήθηκε ένας Συνεταιρισμός των τοπικών αρχών και της αστυνομίας με άλλους οργανισμούς, (Community Safety Partnership - CSP), για την ανάπτυξη και εφαρμογή νέων στρατηγικών για τη μείωση του εγκλήματος. Από το 2014, έπειτα από διαβουλεύσεις των τοπικών αρχών με τους κατοίκους της περιοχής, τέθηκε ως προτεραιότητα η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς που σχετίζεται με την κατανάλωση αλκοόλ. Προκειμένου να ανταποκριθεί στις προτεραιότητες αυτές, ο CSP δημιούργησε μια ομάδα καθοδήγησης, για ζητήματα που σχετίζονται με το κέντρο της πόλης και την νυχτερινή οικονομία. Η ομάδα καθοδήγησης υποστηρίζεται από την ομάδα περιπολίας, την ομάδα που ασχολείται με εγκληματικές ενέργειες, την ομάδα Δημόσιας Υγείας και Αδειοδότησης Καταστημάτων, αλλά και μία ομάδα που αποτελείται από τα μέλη του Δημοτικού

συμβουλίου και το CityCo¹. (Council M. C., The Implications of Manchester as a 24 Hour City, 2014, p. 19)

Η πόλη του Leeds, από την άλλη πλευρά, επιλέγει μία προσέγγιση που αποσκοπεί στην διαμόρφωση της σε ένα εξωστρεφές περιβάλλον, κατάλληλο για την προσέλκυση και την ανάπτυξη επενδυτικών προγραμμάτων. Σε αντίθεση με το Manchester, το Leeds, διαχωρίζει τη ευθύνη της διαχείρισης του κέντρου της πόλης από την Ομάδα Καθοδήγησης ή «Ομάδα της 24-ωρης Πόλης», όπως ονομάζεται. (Heath, 1997, p. 198) Η «Ομάδα της 24-ωρης Πόλης» πραγματοποιεί κάθε μήνα συνεδριάσεις, όπου συμμετέχουν όλες οι αρμόδιες αρχές (Δημοτικό Συμβούλιο, Αστυνομικές Αρχές κ.α.) καθώς και ορισμένοι προσκεκλημένοι από τον ακαδημαϊκό χώρο. Σκοπός των συναντήσεων είναι ο εντοπισμός των προβληματικών περιοχών και η διερεύνηση πιθανών λύσεων. Έπειτα, κάθε φορέας αναλαμβάνει αρμοδιότητες που καλείται να διεκπεραιώσει εντός ορισμένου χρόνου. (LeedsCityCouncil, 2010, p. 23)

1-Πρόκειται για μία εταιρεία που φέρνει σε επαφή τις επιχειρήσεις με εταίρους του δημόσιου. Προσφέρει μια σειρά υπηρεσιών για επιχειρήσεις, (συμβουλές, επίλυση προβλημάτων κ.α.) με στόχο την ανάπτυξη και τη βελτίωση των πόλεων. Η εταιρεία δραστηριοποιείται στην περιοχή του Manchester. (<https://cityco.com/>)

Πρακτικές της 24-ωρης πόλης: Πολιτικές που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της αντίστοιχης πολιτικής στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Πριν ασχοληθούμε με τις πρακτικές που εφαρμόστηκαν Μεγάλη Βρετανία στο πλαίσιο της ιδέας της 24-ωρης πόλης, θα αναφερθούμε συνοπτικά σε ορισμένες πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο Άμστερνταμ, στο Παρίσι, στο Βερολίνο και στη Νέα Υόρκη, καθώς επηρέασαν σημαντικά τη διαμόρφωση της τρέχουσας πολιτικής στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Οι πρακτικές, που εφαρμόστηκαν στις παραπάνω πόλεις, είχαν κυρίως ρυθμιστικό χαρακτήρα και στις περισσότερες περιπτώσεις, η συμβολή του πολεοδομικού σχεδιασμού ήταν έμμεση. Ωστόσο, σε όλες τις περιπτώσεις η διαχείριση των χρήσεων γης λειτουργεί ως κοινός παρονομαστής στις προσπάθειες αντιμετώπισης των ζητημάτων που προκύπτουν στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης, επηρεάζοντας άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο τον πολεοδομικό σχεδιασμό κάθε πόλης. Για το λόγο αυτό, αρχικά θα πραγματοποιηθεί συνοπτική κατηγοριοποίηση σε ορισμένες από τις σημαντικότερες πρακτικές που εφαρμόστηκαν στις πόλεις αυτές και στη συνέχεια θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στο τρόπο διαχείρισης του ζητήματος των χρήσεων γης σε κάθε πόλη.

Πρακτικές αδειοδότησης καταστημάτων

Η αδειοδότηση των καταστημάτων που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ είναι ένα από τα κοινά θέματα που κλήθηκαν οι διάφορες πόλεις να αντιμετωπίσουν στην προσπάθεια αναζωογόνησης της νυχτερινής οικονομίας. Τα προβλήματα που δημιουργούνται κατά τη μαζική αποχώρηση των θαμώνων την ώρα που κλείνουν οι εγκαταστάσεις αποτελούν προβληματισμό σε όλες τις περιπτώσεις. Το Άμστερνταμ, προκειμένου να απαντήσει στον προβληματισμό αυτό, εφαρμόζει, στην άδεια των εγκαταστάσεων, μια διαφοροποίηση μεταξύ των ωρών λειτουργίας που επιτρέπονται κατά τη διάρκεια της εβδομάδας και τα Σαββατοκύριακα. Έτσι τα χρονικά περιθώρια είναι πιο αυστηρά τις εργάσιμες ημέρες, ώστε να περιοριστεί η σύγκρουση μεταξύ των χρήσεων ψυχαγωγίας και κατοικίας, ενώ γίνονται πιο ελαστικά το Σαββατοκύριακο. Παράλληλα θεσπίζεται ένα χρονικό περιθώριο πριν το κλείσιμο των εγκαταστάσεων, όπου οι θαμώνες είχαν τη δυνατότητα να παραμείνουν στο χώρο περισσότερο σε σχέση με παλαιότερα, αλλά χωρίς να καταναλώνουν αλκοολούχα ποτά. Με αυτόν τον τρόπο ελαχιστοποιούνται οι συγκρούσεις και η όχληση από την μαζική αποχώρηση των θαμώνων από τις εγκαταστάσεις. (Council W. C., 2001, p. 104) Από την άλλη, για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος το Βερολίνο επιλέγει να συμπεριλάβει, στους όρους αδειοδότησης των χώρων νυχτερινής διασκέδασης, μία παράγραφος σύμφωνα με την οποία οι ιδιοκτήτες φέρουν ευθύνη για την όχληση που δημιουργείται από τους πελάτες και τους πλανόδιους μουσικούς εκτός των εγκαταστάσεων τους. Με αυτόν τον τρόπο, οι ιδιοκτήτες αναλαμβάνουν ρόλο κηδεμόνα, επιτυγχάνοντας, έτσι, την φυσική επιτήρηση της περιοχής, σύμφωνα με το πρότυπο γειτονιάς της

Jane Jacobs, που αναφέρθηκε παραπάνω.(Council W. C., 2001; Jacobs, 1961)

Πρακτικές αντιμετώπισης θορύβου

Άλλο ένα ζήτημα που αντιμετωπίστηκε στο πλαίσιο της 24-ωρης πώλης αφορά την όχληση που δημιουργείται από τις νυχτερινές εγκαταστάσεις και τους θαμώνες τους. Στο πλαίσιο αυτό, το Βερολίνο και η Νέα Υόρκη περιόρισαν τον αριθμό των θέσεων που επιτρέπονται στις εγκαταστάσεις, ενώ το Παρίσι περιόρισε τον αριθμό των επιτρεπόμενων αδειοδοτημένων εγκαταστάσεων. Και στις τρεις περιπτώσεις ο αριθμός εξαρτάται από τον αριθμό των υφιστάμενων εγκαταστάσεων και την περιοχή που εξετάζεται κάθε φορά.(Council W. C., 2001; Roberts & Eldridge, 2009) Επίσης, στο Παρίσι, οι επιχειρήσεις επιδοτήθηκαν για να αντικαταστήσουν τα κουφώματα των παραθύρων, με κουφώματα καλύτερης ποιότητας, για τη μείωση των επιπέδων θορύβου. Αντίστοιχα, στο Άμστερνταμ, οι χώροι νυχτερινής διασκέδασης υποχρεώθηκαν να εγκαταστήσουν ένα περιοριστή ντεσιμπέλ σε όλο τον εξοπλισμό ήχου, ο οποίος περιορίζει αυτόματα τον θόρυβο σε ένα συμφωνημένο επίπεδο.(Council W. C., 2001, p. 105) Τέλος, στο Βερολίνο, διαμορφώθηκαν χρονικά πλαίσια όπου τα φαινόμενα θορύβου κατά τα τη διάρκειά τους, τιμωρούνται με υψηλά πρόστιμα. Σε όλες τις περιπτώσεις, στόχος είναι η μείωση των επιπέδων θορύβου στις περιοχές ενδιαφέροντος, ενώ παράλληλα επιδιώκεται η ομαλή συμβίωση μεταξύ των ασυμβίβαστων χρήσεων αναψυχής και κατοικίας.

Πρακτικές που στοχεύουν στην βελτίωση της εικόνας της πόλης

Ορισμένες ακόμα πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης στοχεύουν στην βελτίωση της εικόνας της πόλης. Στο Άμστερνταμ, αποφασίστηκε κατά τη διάρκεια της νύχτας να τοποθετούνται σε κατάλληλες θέσεις κινητές μονάδες τουαλέτας. Στη Νέα Υόρκη και στο Βερολίνο, οι επιχειρήσεις οφείλουν να διατηρούν καθαρό το δημόσιο χώρο γύρω από την επιχείρησή τους, σε αντίθετη περίπτωση επιβάλλονται υψηλά πρόστιμα. Τέλος, στην Νέα Υόρκη προβλέπεται η επιβολή εισφοράς στις επιχειρήσεις, έπειτα από δημόσια διαβούλευση και συμφωνία της πλειοψηφίας των επιχειρηματιών, η οποία θα δαπανηθεί σε έργα για τη βελτίωση της περιοχής. Τέτοια έργα θεωρούνται η βελτίωση των προσόψεων των κτιρίων, ο φωτισμός σκοτεινών περιοχών, ο επανασχεδιασμός του δημόσιου ελεύθερου χώρου (πεζοδρόμια, πλατείες, χώροι πρασίνου) κ.α. Σε όλες στις περιπτώσεις στόχος είναι η αντιμετώπιση των ζητημάτων καθαριότητας που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της νύχτας (ούρηση στους δρόμους, σκουπίδια από συσκευασίες φαγητού κ.λ.π.) και η βελτίωση της νυχτερινής εικόνας της πόλης. (WestminsterCityCouncil, 2001; Hadfield, Lister, Hobbs, & Winlow, 2001)

Πρακτικές που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του ζητήματος διαχείρισης των χρήσεων γης.

Η διαχείριση των χρήσεων γης αποτέλεσε κοινό παρανομαστή στις πρακτικές που εφαρμόστηκαν στις διάφορες πόλεις στην προσπάθεια αναζωογόνησης της νυχτερινής οικονομίας και στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων που δημιουργούνται από την ύπαρξη ή την απουσία της. Στο πλαίσιο αυτών των πρακτικών εντοπίζονται ορισμένες γενικές αρχές, αυτές είναι:

- η προώθηση των μικτών χρήσεων για τη δημιουργία πολυλειτουργικών περιβαλλόντων, ικανών να εξυπηρετήσουν τις διαφορετικές απαιτήσεις των χρηστών,
- η ένταξη της χρήσης της κατοικίας στις περιοχές όπου πραγματοποιείται η νυχτερινή δραστηριότητα, έτσι ώστε να ενισχυθεί η 24-ωρη ανθρώπινη παρουσία και η φυσική εποπτεία της περιοχής,
- ο καθορισμός ζωνών, για την ελεγχόμενη ανάπτυξη της νυχτερινής δραστηριότητας,
- ο καθορισμός μίας ελάχιστης απόστασης των χώρων νυχτερινής διασκέδασης από εγκαταστάσεις με συγκρουόμενα συμφέροντα (σχολεία, νοσοκομεία κ.λ.π.), για τη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας και των δύο πλευρών και
- η διαχείριση της πυκνότητας συγκέντρωσης των χρήσεων ψυχαγωγίας και ο καθορισμός της ελάχιστης απόστασης μεταξύ των εγκαταστάσεων, προκειμένου να αποφευχθεί ο κορεσμός και να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επι-

πτώσεις, όπως η όχληση από τη μουσική και τους θαμώ-
νες και ο συνωστισμός που δημιουργείται κατά το χρόνο
εκκένωσης των εγκαταστάσεων.

Οι παραπάνω πρακτικές αποτέλεσαν χρήσιμο εργαλείο για το Άμ-
στερνταμ, το Παρίσι, το Βερολίνο και τη Νέα Υόρκη, στις προσπά-
θειες αναζωογόνησης της νυχτερινής οικονομίας, και επηρέασαν
σημαντικά τον πολεοδομικό σχεδιασμό. Παρακάτω διερευνάται
ποιες πρακτικές επιλέχθηκαν και με ποιον τρόπο εφαρμόστηκαν σε
κάθε περίπτωση, καθώς οι παραπάνω πόλεις αποτέλεσαν τη βάση
για τη διαμόρφωση της τρέχουσας πολιτικής στο Ηνωμένο Βασί-
λειο.

Άμστερνταμ

Η διαχείριση της νυχτερινής πόλης και της νυχτερινής οικονομίας
είναι μια από τις προτεραιότητες για την πόλη του Άμστερνταμ. Ο
στόχος για διαμόρφωση της πόλης σε ένα νυχτερινό προορισμό,
που θα αποτελεί πόλο έλξης και θα παρέχει ένα μεγάλο εύρος
υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, οδήγησε το 2002 στη δημιουργία
ενός γραφείου «Νυχτερινού Δημάρχου». Το γραφείο «Νυχτερινού
Δημάρχου» είναι ένας τοπικός, ανεξάρτητος, μη κερδοσκοπικός
οργανισμός, που χρηματοδοτείται από την τοπική αυτοδιοίκηση
και τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με την νυχτερινή ψυχαγωγία.
Ο Mirik Milan, είναι ο πρώτος «Δήμαρχος Νύχτας» του Άμστερνταμ
και εκλέχτηκε για πρώτη φορά το 2012. Ο σκοπός του «Νυχτερινού
Δημάρχου» είναι να ασχοληθεί, σε συνεργασία με την τοπική αυ-
τοδιοίκηση και τις επιχειρήσεις, με τον σχεδιασμό και την διαχεί-
ριση πολιτιστικών προγραμμάτων που ενισχύουν την νυχτερινή
ζωή.(Committees, p. 6)

Στο πλαίσιο της προσπάθειας για την ενίσχυση της νυχτερινής οι-
κονομίας στο Άμστερνταμ πραγματοποιήθηκαν δημόσιες διαβου-
λεύσεις, όπου παρουσιάστηκαν στους κατοίκους τα πιθανά οφέλη
και οι συνέπειες μιας πόλης 24 ωρών. Μέσα από τη διαδικασία
των διαβουλεύσεων διαπιστώθηκε ότι θα πρέπει να επιτευχθεί
ένας συνδυασμός χρήσεων που θα εξυπηρετεί τους κατοίκους,
τους εργαζόμενους, τους επισκέπτες από άλλες περιοχές και τους
τουρίστες. Ο πολεοδομικός σχεδιασμός αποτέλεσε σημαντικό ερ-
γαλείο για την υλοποίηση αυτού του στόχου.

Εικόνα 4: Το διάσημο "I amsterdam" μπροστά από το μουσείο Rijksmuseum

Η ισχύουσα πολιτική της πόλης, πριν τις διαβουλεύσεις για την 24ωρη πόλη, περιόριζε τις ψυχαγωγικές χρήσεις σε «ζώνες συγκέντρωσης» και απαγόρευε την οποιαδήποτε προσθήκη εκτός αυτών. Το γεγονός αυτό αντικρουόταν στην πρόθεση για συνδυασμό χρήσεων. Προκειμένου να διατηρηθεί η ισορροπία και να αποφευχθεί ο κορεσμός στην προσπάθεια συνδυασμού των χρήσεων εκτός των «ζωνών συγκέντρωσης», πραγματοποιήθηκε κατηγοριοποίηση των χρήσεων και στη συνέχεια, στα τοπικά ρυθμιστικά σχέδια χρήσης «Bestemmingsplan»², ορίζεται ποιες κατηγορίες μπορούν να υπάρχουν εντός και ποιες εκτός των «ζωνών συγκέντρωσης», στην εκάστοτε περιοχή. (Council W. C., 2001, p. 100)

Οι κατηγορίες αυτές είναι:

- I. Γρήγορο φαγητό (π.χ. McDonalds)
- II. Κλαμπ / ντισκοτέκ / σύλλογοι φοιτητών.
- III. Καφέ / μπαρ μεγάλης προσέλευσης, που περιλαμβάνουν και τρόφιμα
- IV. Εστιατόρια, καφετέριες και μερικά μπαρ με αλκοόλ και σνακ.

2-Στο πλαίσιο διαχείρισης του κέντρου της πόλης αναπτύχθηκε ένα «Σχέδιο Δομής», το οποίο καθοδηγεί την αναπτυξιακή πολιτική εντός της πόλης. Για τις μικρές περιοχές της πόλης, παράγονται τοπικά ρυθμιστικά σχέδια χρήσης γης, που ονομάζονται «Bestemmingsplan». Δώδεκα Bestemmingsplans έχουν αναπτυχθεί για την πόλη του Άμστερνταμ, τα οποία καθορίζουν λεπτομερώς τις χρήσεις γης ανά όροφο. Το τελευταίο σχέδιο Bestemmings για την περιοχή Leidseplein δημιουργήθηκε το 1998.

Παράδειγμα εφαρμογής των ρυθμιστικών σχεδίων «Bestemmingsplan»

Ένα από τα σημαντικότερα κέντρα ψυχαγωγίας του Άμστερνταμ αποτελεί το Leidseplein, που βρίσκεται στο κεντρικό κανάλι, κοντά στο όριο του κέντρου της πόλης. Η περιοχή αυτή, αποτελεί πόλο έλξης για νέους ανθρώπους κατά τη διάρκεια της νύχτας, καθώς συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό από χώρους με ζωντανή μουσική, καφετέριες, κέντρα νυχτερινής διασκέδασης, κινηματογράφους, ξενοδοχεία. Παράλληλα, ο χώρος της πλατείας αποτελεί σημείο συγκέντρωσης όπου τα μέσα μαζικής μεταφοράς διασταυρώνονται, γεγονός που διευκολύνει την προσέλευση στην περιοχή και την αποχώρηση από εκεί. (iamsterdam) Τα παραπάνω στοιχεία την καθιστούν κατάλληλη για την εξέτασή της ως μελέτη περίπτωσης.

Η περιοχή Leidseplein, σύμφωνα με το τοπικό ρυθμιστικό σχέδιο έχει καθοριστεί ως «ζώνης συγκέντρωσης», όπου ψυχαγωγικές χρήσεις δίνουν ζωντάνια στην περιοχή. Εντός της ζώνης συγκέντρωσης υπάρχουν περίπου 180 καταστήματα (μπαρ, εστιατόρια, μουσικές σκηνές κλπ), συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων. Καθώς αυτή η ζώνη είναι στενά καθορισμένη, υπάρχουν ελάχιστες κατοικίες μέσα σε αυτήν, αν και στους γύρω δρόμους υπάρχουν κυρίως κατοικίες. Εκτός της ζώνης συγκέντρωσης, δεν επιτρέπονται νέα μπαρ και εστιατόρια. Οι σχέσεις μεταξύ των χρήσεων θεωρείται ότι είναι σχετικά ισορροπημένες σε όλη την πόλη, για αυτό και δεν δικαιολογείται οποιαδήποτε αύξηση, ιδιαίτερα σε κατοικημένες περιοχές. Ωστόσο, υπάρχει η δυνατότητα ένας τύπος χρήσης να αλλάξει, αυτός είναι και ο λόγος που ενώ δεν προστίθενται νέες χρήσεις παρατηρούνται μεταβολές στον αριθμό και στο τύπο των εγκαταστάσεων. (Council W. C., 2001, p. 103)

Το Bestemmingsplan για την περιοχή Leidseplein προσδιορίζει τους ακριβείς τύπους επιτρεπόμενων χρήσεων για κάθε κτίριο και, σε ορισμένες περιπτώσεις, για κάθε όροφο ενός κτηρίου. Επίσης, στο Leidseplein ακολουθούνται πολιτικές για τον περιορισμό των λιγότερο επιθυμητών χρήσεων, όπως το γρήγορο φαγητό, οι ντίσκο και οι μεγάλες εγκαταστάσεις καφε/μπαρ, ενώ είναι εμφανής η προτίμηση της εστίασης ως χρήση γης, όπου υπάρχει μικρότερη προσέλευση ανθρώπων και υπάρχει μικρότερος κίνδυνος εμφάνισης κρουσμάτων αντικοινωνικής συμπεριφοράς. (Council W. C., 2001, p. 102)

Η πολιτική σχεδιασμού, που ακολουθείται στο Leidseplein, όσον αφορά τις παραπάνω κατηγορίες χρήσεων, είναι:

- Απαγόρευση δημιουργίας νέων καταστημάτων κατηγορίας I, ταχυφαγείων, εντός της «ζώνης συγκέντρωσης»
- Οι χρήσεις της κατηγορίας I μπορούν να αλλάξουν στην κατηγορία III ή IV.
- Δεν επιτρέπεται η δημιουργία νέων χώρων της κατηγορίας II, αλλά μπορούν να αλλάξουν σε κατηγορία III ή IV.
- Οι εγκαταστάσεις κατηγορίας III επιτρέπονται στη ζώνη συγκέντρωσης, καθώς δημιουργούν μια ζωντανή ατμόσφαιρα, αλλά δεν επιτρέπονται εκτός της ζώνης στην υπόλοιπη περιοχή. Το πλήθος των χώρων εστίασης πρέπει να παραμένει αμετάβλητος, για την αποφυγή του κορεσμού. Ωστόσο, εξαίρεση αποτέλεσαν ισόγειες μονάδες λιανικού εμπορίου, στις οποίες στο πλαίσιο ανάπλασης της πλατείας, προτάθηκε να μετατραπούν σε χώρους εστίασης, με στόχο την ενίσχυση της νυχτερινής ζωής.
- Εντός της ζώνης συγκέντρωσης, επιτρέπεται σε ορισμένες περιπτώσεις η δημιουργία χώρων κατηγορίας III και IV σε

όροφο κτιρίου. Αυτό μπορεί να είναι εις βάρος της οικιακής χρήσης στους άνω ορόφους. Η αυξημένη μόνωση μεταξύ ορόφων και κτιρίων είναι συνήθως προαπαιτούμενο της οικοδομικής άδειας. (Council W. C., 2001, p. 104)

Βερολίνο

Έπειτα από την πτώση του τοίχους του Βερολίνου το 1989, οι μεταβολές στην κατανομή των χρήσεων και ιδιαίτερα των χρήσεων αναψυχής³ δημιούργησαν την ανάγκη για διαμόρφωση μίας πολιτικής διαχείρισης των ζητημάτων που προέκυψαν σχετικά με την αδειοδότηση των νυχτερινών εγκαταστάσεων, την ασφάλεια, την αντικοινωνική συμπεριφορά που σχετίζεται με το αλκοόλ, την όχληση από τους θαμώνες και τη μουσική των νυχτερινών εγκαταστάσεων και την καθαριότητα του δημόσιου χώρου. Για την αντιμετώπιση των παραπάνω ζητημάτων αποφασίστηκε η δημιουργία ενός πλαισίου διαχείρισης και ελέγχου της νυχτερινής οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό σημαντικά εργαλεία αποτέλεσαν τα κύρια μέσα χωροταξικής πολιτικής σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Αυτά είναι το προπαρασκευαστικό σχέδιο χρήσης γης (σχέδιο FNP - Flächennutzungsplan) και το δεσμευτικό σχέδιο χρήσης γης (σχέδιο B). (WestminsterCityCouncil, 2001, p. 113)

3-Το 1989, έπειτα από την πτώση του τοίχους του Βερολίνου, παρατηρήθηκε έντονη μετατόπιση χρήσεων εστίασης και αναψυχής από το δυτικό προς το ανατολικό τμήμα της πόλης, καθώς οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύτηκαν τα σχετικά φθηνά ενοίκια για εγκαταστάσεις κοντά σε σημαντικά τουριστικά αξιοθέατα της περιοχής Mitte, τα οποία είναι επίσης εύκολα προσβάσιμα με τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Έτσι, το Mitte αναπτύχθηκε γρήγορα και πολύ σύντομα αποτέλεσε πόλο έλξης για κατοίκους, τουρίστες και επιχειρήσεις. Κατά τη διάρκεια της ημέρας το Mitte αποτελεί κυρίως τουριστικό προορισμό, ωστόσο, το βράδυ η περιοχή είναι μετατρέπεται σε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα ψυχαγωγίας, ειδικά στο Scheunenviertel, καθώς εκεί συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός εγκαταστάσεων νυχτερινής διασκέδασης (μπαρ, κλαμπ, εστιατόρια κλπ)(Council W. C., 2001, p. 112)

Το «σχέδιο FNP» είναι ουσιαστικά ένα σχέδιο ζωνών σε μεγάλη κλίμακα το οποίο χρησιμοποιείται για το σχεδιασμό, τη χάραξη πολιτικής και την ανάπτυξη αποφάσεων σχετικά με τη θέση των επενδύσεων και τη χρήση της γης σε όλα τα μέρη της πόλης. Πρόκειται για χωροταξικό χάρτη που διευκρινίζει ποια μέρη της πόλης προορίζονται για στέγαση, βιομηχανία και εμπόριο, υποδομές και άλλες αστικές χρήσεις και ποιες περιοχές πρέπει να διατηρηθούν ως ελεύθεροι χώροι. Επιπλέον, καθορίζει το πρωτεύον οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο. Μια αναθεωρημένη έκδοση δημοσιεύεται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

(SenatsverwaltungfürStadtentwicklungundUmwelt, 2015, p. 24)

Με το σχέδιο FNP, στο πλαίσιο ελέγχου της νυχτερινής οικονομίας του Βερολίνου, προωθείται η ύπαρξη μικτών χρήσεων σε κάθε μικρό-κέντρο μέσα στην πόλη, με στόχο την ενίσχυση της ποικιλομορφίας, μείωση των αποστάσεων εντός της πόλης και την ανάπτυξη ενός βιώσιμου περιβάλλοντος. Η διαμόρφωση πολυλειτουργικών περιοχών κατά τη διάρκεια της νύχτα αποτελεί βασικό συστατικό για τη δημιουργία ενός επιτυχημένου νυχτερινού περιβάλλοντος. Οι μικρότερες αποστάσεις μεταξύ των δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών συμβάλλουν στην αύξηση της συμμετοχής στις νυχτερινές δραστηριότητες, ενώ παράλληλα η αυξημένη συμμετοχή δημιουργεί αίσθηση ασφάλειας στους χρήστες. Η χρήση της κατοικίας ενθαρρύνεται σε περιοχές που παρουσιάζουν ήδη πολυλειτουργικό χαρακτήρα, έτσι ώστε να αποφευχθεί η δημιουργία μονολειτουργικών περιοχών κατοικίας και να υπάρξει εξισορρόπηση μεταξύ των χρήσεων κατοικίας και της ταχέως αναπτυσσόμενης βιομηχανίας λιανικού εμπορίου, των υπηρεσιών και της ψυχαγωγίας. Ταυτόχρονα, η ύπαρξη κατοικιών σε περιοχές ανάπτυξης ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, παρ' ότι α-

Εικόνα 6: Φωτογραφία Βερολίνου-Καθεδρικός ναός

ντικρούεται στον χαρακτήρα της περιοχής, συμβάλλει ουσιαστικά στη συνεχή τροφοδότησή της με ανθρώπινη παρουσία και στην συνεχή επιτήρησης του δημόσιου χώρου, χωρίς την διαρκή παρουσία των αστυνομικών αρχών. Η αλλαγή από οικιακή χρήση σε άλλες χρήσεις αποφεύγεται, με στόχο τη διατήρηση της υπάρχουσας αναλογίας των μικτών χρήσεων. (Krappweis; Westminster City Council, 2001; Senate Department for Urban Development and Housing)

Το «σχέδιο Β» είναι ένα σχέδιο χρήσης γης μικρότερης κλίμακας (1:500) το οποίο εξετάζει λεπτομερώς τον τύπο και την έκταση της χρήσης γης, τις πλατείες, τους χώρους πρασίνου και κυκλοφορία στην κάθε περιοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιοχή Scheunenviertel, όπου το «σχέδιο-Β» τη διαιρεί σε τρεις ζώνες. Η πρώτη ζώνη αφορά μια κεντρική περιοχή γύρω από το Hackesche Höfe, η δεύτερη αφορά μια περιοχή κατά μήκος της Rosenthaler Strasse. Οι διαφορετικές χρήσεις έχουν διαμορφωθεί με τρόπο ώστε να εξυπηρετούν τη χρήση της κατοικίας, ενώ η τρίτη ζώνη αφορά μια περιοχή με χαρακτήρα αναψυχής που έρχονται σε σύγκρουση με τη χρήση της κατοικίας. (WestminsterCityCouncil, 2001, p. 113)

Εικόνα 5: Φωτογραφία Παρισιού

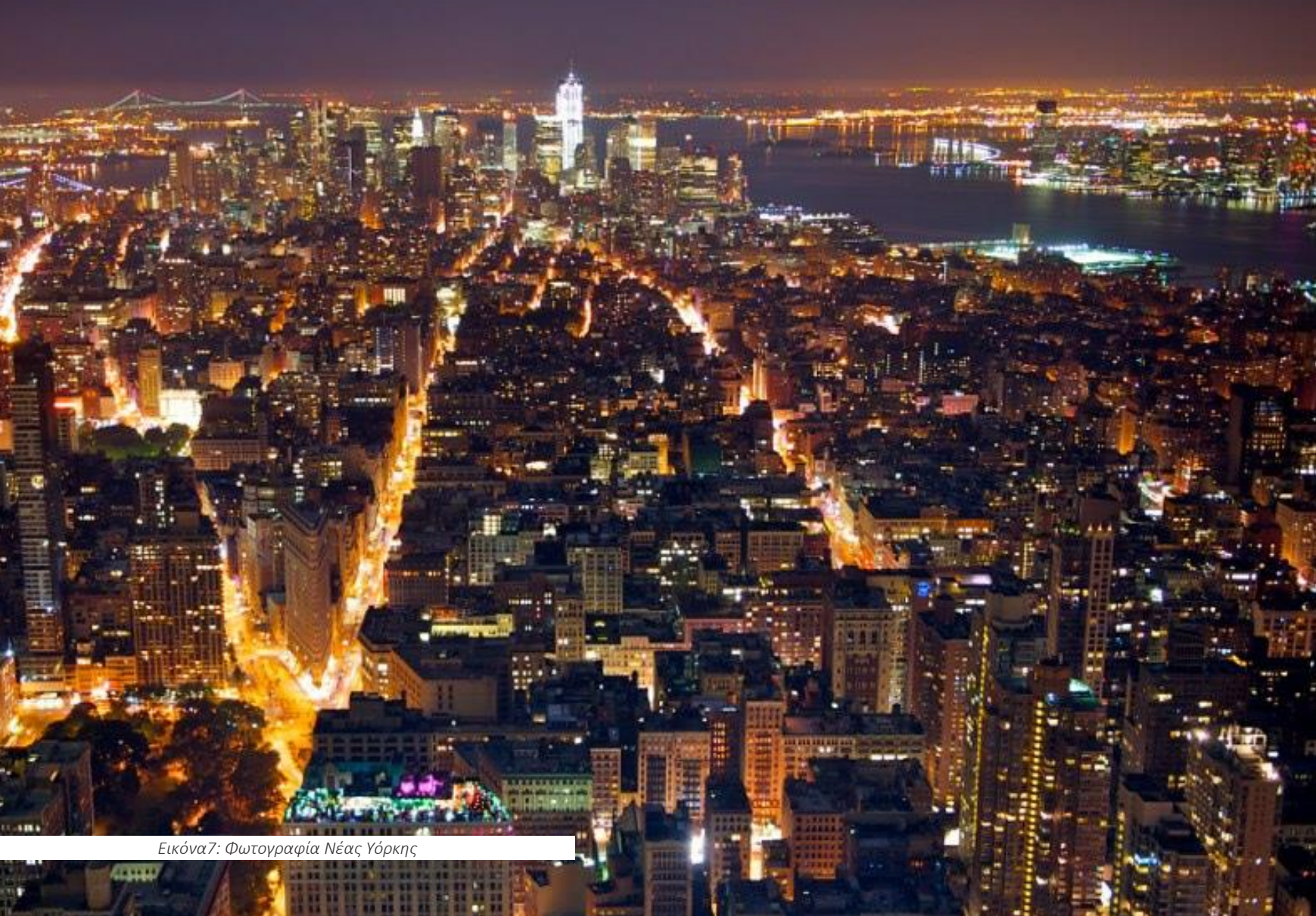

Το σύστημα που εφαρμόστηκε στο πλαίσιο της 24ωρης πόλης στο Παρίσι είναι σύμφωνο με το Σχέδιο Χρήσεων γης της Γαλλίας (Pland 'Occupation des Sols)-(POS)⁴ σε συνδυασμός με τον Κώδικα Δημόσιας Υγείας (Code de la Santé Publique). Το POS καθορίζει σε ποιες περιοχές επιτρέπεται η ανάπτυξη των διαφορετικών χρήσεων γης και σε ποιες είναι περιορισμένη, ενώ στον Κώδικα Δημόσιας Υγείας καθορίζεται η νομοθεσία που ρυθμίζει τη χορήγηση αδειών.(Actu-Environnement; Code de la santé publique)

Ο Κώδικας αναφέρει ότι οι αδειοδοτημένοι χώροι νυχτερινής διασκέδασης πρέπει να βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη από 75 μέτρα μεταξύ τους και πρέπει να απέχουν 100 μέτρα από σχολεία, αθλητικά κέντρα, νοσοκομεία, θρησκευτικούς χώρους, φυλακές ή στρατιωτικές μονάδες. Ωστόσο, οι τοπικές αρχές μπορούν να εκδώσουν απόφαση παράκαμψης των παραπάνω κανόνων σε επίπεδο περιφέρειας, εφόσον κρίνεται απαραίτητο για τη διατήρηση του τουρισμού ή/και της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης. Ακόμη, ο κώδικας αναφέρει πως κατά την πώληση ενός αδειοδοτημένου χώρου, ο αγοραστής αγοράζει την αξία της άδειας και πως εάν ένας αδειοδοτημένος χώρος δεν έχει χρησιμοποιηθεί για περίοδο τριών ετών, χάνει αυτόματα την άδεια λειτουργίας του.

4-(Pland 'Occupation des Sols)-(POS) του 1967, είναι ρυθμιστικό σχέδιο χρήσεων γης που καθορίζει τους γενικούς κανόνες και το δικαίωμα ανάπτυξης των χρήσεων, με στόχο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την οργάνωση αστικών περιοχών, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες στέγασης, απασχόλησης, υπηρεσιών και μεταφορών. (actu-environnement)

Εικόνα7: Φωτογραφία Νέας Υόρκης

Νέα Υόρκη

Τα ζητήματα που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της νύχτας, από την ύπαρξη ή απουσία εγκαταστάσεων αναψυχής αποτέλεσε σημαντικό προβληματισμό για τη Νέα Υόρκη. Στο πλαίσιο αντιμετώπισης των ζητημάτων αυτών, σημαντική ήταν η συμβολή του μηχανισμού οριοθέτησης των ζωνών χρήσεων γης στη Νέα Υόρκη. Οι νόμοι ή οι κανονισμοί περί ζωνών καθορίζουν τις χρήσεις, τα ύψη και τα πλάτη των κτιρίων ως μέρος ενός πιο ολοκληρωμένου σχεδίου. Στην Νέα Υόρκη υπάρχουν τρεις διαφορετικές κατηγορίες ζωνών, αυτές είναι η ζώνη κατοικιών, η εμπορική ζώνη, όπου βρίσκονται τα γραφεία και τα καταστήματα, και η βιομηχανική ζώνη. Αυτές οι κατηγορίες υποδιαιρούνται σε μικρότερες κατηγορίες, ανάλογα με την ένταση χρήσης, τον όγκο των κτιρίων και την πυκνότητα των κατοικιών. (Coon, 2009; WestminsterCityCouncil, 2001)

Ένας μηχανισμός που επιλέχθηκε στη Νέα Υόρκη, όπως και στο Παρίσι, για τη διαχείριση της πυκνότητας συγκέντρωσης των χρήσεων ψυχαγωγίας και των επιπτώσεων που δημιουργούνται από την ύπαρξη ή την απουσία τους είναι η οριοθέτηση της ελάχιστης απόστασης μεταξύ δυο αδειοδοτημένων χώρων νυχτερινής διασκέδασης. Η απόσταση αυτή για την Νέα Υόρκη έχει οριστεί στα 150μ. Επίσης στη Νέα Υόρκη, οι εγκαταστάσεις που έχουν χωρητικότητα πάνω από 75 άτομα απαιτείται να έχουν ειδική άδεια, που θα επιβεβαιώνει ότι πληρούν τις προδιαγραφές, ώστε να είναι «Χώρος συγκέντρωσης». Με αυτό τον τρόπο, επιδιώκεται η διατήρηση μίας απόστασης μεταξύ των εγκαταστάσεων, έτσι ώστε να περιοριστεί η όχληση από τη μουσική και τους θαμώνες, να αποφευχθεί ο συνωστισμός που δημιουργείται κατά το χρόνο εκκένω-

σης των εγκαταστάσεων, αλλά ταυτόχρονα να εξασφαλίζεται η συνεχής ανθρώπινη παρουσία κατά τη διάρκεια της νύχτας.(WestminsterCityCouncil, 2001, pp. 119-120)

Πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο της «24-ωρης πόλης» στις πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου.

Στις διάφορες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, κάθε τοπική αρχή ενσωματώνει τις δικές της στρατηγικές πολιτικές και στόχους, όσον αφορά την προσέγγισή τους στην πόλη των είκοσι τεσσάρων ωρών. Ωστόσο, παρά τις διαφορές μπορούν να εντοπιστούν ορισμένα ζητήματα τα οποία αποτελούν κοινό παρανομαστή στις διαφορετικές προσεγγίσεις. Οι πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή διαχείριση των ζητημάτων αυτών, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σύμφωνα με τις διαφορετικές ανάγκες που εξυπηρετούν. Αυτές είναι η ανάγκη για επέκταση των ωρών λειτουργίας των νυχτερινών εγκαταστάσεων, η αντιμετώπιση του χρονικού κατακερματισμού μέσω της προώθησης του λιανικού εμπορίου και των δραστηριοτήτων αναψυχής και εστίασης, η ανάγκη για αναδιοργάνωση και φυσική εποπτεία του αστικού χώρου τη νύχτα, καθώς και το ζήτημα της ένταξης χρήσεων κατοικίας στο κέντρο της πόλης.(Heath, 1997; Johnson, 2002). Αυτές οι πρωτοβουλίες αποτελούν μέρος της στρατηγικής που υιοθετήθηκε για τη δημιουργία πόλεων εικοσιτεσσάρων ωρών, παρ' όλα αυτά δεν υπάρχει ξεχωριστό πλαίσιο που να παρέχει ξεκάθαρες κατευθύνσεις για την επίτευξη αυτού του στόχου. Η συνολική κίνηση προς μια 24-ωρη πόλη εμφανίζεται συνήθως έμμεσα, στο ευρύ πλαίσιο στρατηγικής πολιτικής μιας βιώσιμης πόλης, που επιδιώκει να διευκολύνει και να ενθαρρύνει την οικονομική, την κοινωνική, καθώς και την περιβαλλοντική αναγέννηση.(Johnson, 2002, p. 22)

Επέκταση ωρών λειτουργίας των νυχτερινών εγκαταστάσεων

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα που καθορίζουν το πλαίσιο της 24-ωρης πόλης είναι το ζήτημα χορήγησης αδειών πώλησης οινοπνευματούχων ποτών στις νυχτερινές εγκαταστάσεις αναψυχής και εστίασης. Η πρωτοβουλία “More Hours in the Day”, που πραγματοποιήθηκε στο Manchester τον Σεπτέμβριο του 1993, παραμένει μια από τις πιο συντονισμένες προσπάθειες για την έναρξη της υιοθέτησης νέων καθεστώτων αδειοδότησης. Αυτή η πρωτοβουλία υποστήριξε την παράταση των επιτρεπόμενων ωρών λειτουργίας για παμπ και μπαρ μέχρι τα μεσάνυχτα και για συλλόγους μέχρι τις 4 το πρωί. Σύμφωνα με μία έρευνα που διενήργησαν οι αστυνομικές αρχές του Manchester, σημειώθηκε μείωση της εγκληματικότητας κατά 43% και τα περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς που σχετίζονται με την κατανάλωση οινοπνεύματος μειώθηκαν κατά 16%. (Council M. C., The Implications of Manchester as a 24 Hour City, 2014; Heath, 1997; Johnson, 2002)

Πριν από την παράταση των ωρών λειτουργίας, οι θαμώνες διπλασίαζαν συχνά την κατανάλωση αλκοόλ λίγο πριν αποχωρήσουν από τις εγκαταστάσεις και στη συνέχεια, λόγω του συνωστισμού, διαπληκτίζονταν μεταξύ τους για διάφορες παροχές, όπως η μεταφορά. Η επέκταση των ωρών λειτουργίας των καταστημάτων και η καθιέρωση μιας περιόδου όπου σερβίρονται μόνο μη αλκοολούχα ποτά, επιτρέπουν στους θαμώνες να παραμείνουν περισσότερο στις εγκαταστάσεις και να επιλέξουν οι ίδιοι το χρόνο αποχώρησής τους. Έτσι, είναι εφικτή η ελαχιστοποίηση του αντίκτυπου που δημιουργείται από τον πρώιμο χρόνο κλεισίματος. Μάλιστα, τα στοιχεία από το Manchester υποδεικνύουν πως η «ελεγ-

χόμενη χαλάρωση» των ωρών αδειοδότησης μπορεί να συμβάλλει στην αναζωογόνηση και την μείωση της εγκληματικότητας της πόλης. (Council M. C., 2014; Heath, 1997; Johnson, 2002)

Αντιμετώπιση του Χρονικού Κατακερματισμού

Ένα ακόμη ζήτημα, το οποίο κλήθηκε να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης, είναι το χάσμα που είχε δημιουργηθεί μεταξύ της ημερήσιας και της βραδινής χρήσης του κέντρου των πόλεων. Με εξαίρεση το Λονδίνο, οι εγκαταστάσεις στις περισσότερες βρετανικές πόλεις κλείνουν μεταξύ 5 και 6 μ.μ. Τα χαμηλά επίπεδα δραστηριότητας δημιουργούν την τάση στους επισκέπτες του κέντρου να εγκαταλείπουν την περιοχή μετά τις 4 μ.μ. Λόγω αυτού, από τις 5 μ.μ. η Κεντρική Επιχειρηματική Περιοχή παρουσιάζει μία εικόνα εγκατάλειψης. Τα λιγοστά καταστήματα που μπορεί να παραμείνουν ανοιχτά δεν είναι ικανά να δημιουργήσουν μια κρίσιμη μάζα. Από την άλλη μεριά, οι χώροι αναψυχής και εστίασης δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη κίνηση πριν της 8 μ.μ. ή 9 μ.μ., γεγονός που οδηγεί στη δημιουργία μιας «νεκρής περιόδου» μεταξύ του χρόνου εργασίας και του χρόνου αναψυχής. Η απουσία του ανθρώπινου παράγοντα δεν δημιουργεί την αίσθηση ασφάλειας που απαιτείται, κριτήριο που λειτουργεί ανασταλτικά την απόφαση του ανθρώπου να επιστρέψει στο κέντρο της πόλης, ακόμα και μετά τις 9 μ.μ. (Roberts & Eldridge, 2009; Johnson, 2002; Heath, 1997; Chatterton & Hollands, URBAN NIGHTSCAPES: Youth Cultures, Pleasure Spaces and Corporate Power, 2003)

Πολλές βρετανικές πόλεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον χρονικό κατακερματισμό, ενέταξαν στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης

πρωτοβουλίες που είχαν στόχο την προσέλκυση και διατήρηση της συμμετοχής των επισκεπτών στο κέντρο της πόλης. Οι πρωτοβουλίες αυτές αφορούσαν κυρίως ποικίλες δράσεις ψυχαγωγίας στο διάστημα που μεσολαβούσε από το κλείσιμο των καταστημάτων μέχρι το άνοιγμα των πορτών των εγκαταστάσεων αναψυχής και εστίασης. Οι δράσεις, ως επί το πλείστον, σχετίζονταν με υπαίθρια δρώμενα, φεστιβάλ, πρωτοβουλίες που προωθούν τον τουρισμό και τον πολιτισμό, όπως θεατρικές παραστάσεις, γκαλερί τέχνης, βιβλιοθήκες και κινηματογράφους, συναυλίες, αλλά και με προωθητικές ενέργειες των χώρων εστίασης. Ακόμη, στο πλαίσιο ενίσχυσης των παραπάνω πρωτοβουλιών, διευρύνθηκε το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων, έτσι ώστε να παραμείνουν ανοικτά μετά τις 5 μ.μ. Αυτή η πολύ-επίπεδη προσέγγιση βελτιώνει την αίσθηση ασφάλειας και ενθαρρύνει ανθρώπους διαφορετικούς από την άποψη ηλικίας, εθνικότητας και φύλο, να επιστρέψουν στο κέντρο της πόλης και να παραμείνουν σε αυτό καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. (Heath, 1997; Johnson, 2002) Το Εδιμβούργο αποτελεί το πιο επιτυχημένο παράδειγμα διοργάνωσης υπαίθριων πολιτιστικών δράσεων και φεστιβάλ κινουμένων σχεδίων. Ωστόσο, ενώ επιδιώκει άλλες πρωτοβουλίες, όπως την καθιέρωσή του ως ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, δεν υιοθετεί κάποια στρατηγική ώστε να γίνει μία 24-ωρη πόλη. Το Εδιμβούργο πιστεύει ότι είναι ήδη μια πόλη 24-ωρών, κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού των κατοίκων της πόλης. (Heath, 1997, p. 11)

Η ανάγκη για αναδιοργάνωση και φυσική επο- πτεία του αστικού χώρου τη νύχτα

Σε μία 24-ωρη πόλη είναι αναγκαίος ο συγκερασμός των χρήσεων, προκειμένου να αντιμετωπισθεί ο χωρικός και ο χρονικός κατακερματισμός στα αστικά κέντρα. Οι περιοχές που παρουσιάζουν μονολειτουργικό χαρακτήρα δεν εξυπηρετούν τους στόχους της ιδέας της 24-ωρης πόλης, καθώς οι επισκέπτες, αφού ολοκληρώσουν τις προκαθορισμένες υποχρεώσεις τους, δεν έχουν λόγο να παραμείνουν στην περιοχή. Μια προσεκτικά σχεδιασμένη κατανομή των χρήσεων είναι αναγκαία για τη δημιουργία αστικών κέντρων, τα οποία δεν θα χαρακτηρίζονται από μονολειτουργικές περιοχές, αλλά από περιοχές που θα διαθέτουν την υποδομή για να ικανοποιήσουν διαφορετικές απαιτήσεις. Η σωστή διαχείριση των χρήσεων, σε συνδυασμό με προωθητικές ενέργειες και πακέτα προσφορών μπορούν να συμβάλλουν στην παραμονή των επισκεπτών στο κέντρο της πόλης για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Για παράδειγμα, το Nottingham, αρχικά με την πρωτοβουλία Nottingham City Centre Nights, προσέφερε μειωμένες τιμές εισιτηρίων θεάτρου και κινηματογράφου, ενώ στη συνέχεια προχώρησε και στην ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών γύρω από το ζήτημα της αδειοδότησης των καταστημάτων, εστιάζοντας στα καφέ, προκειμένου να ενθαρρύνει και να διευκολύνει αυτό το είδος ανάπτυξης. (Heath, 1997; Johnson, 2002)

Σημαντική είναι, επίσης, η χαρτογράφηση των διαθέσιμων υπαίθριων χώρων με γνώμονα τη δυνατότητά τους να φιλοξενήσουν διαφορετικές δράσεις. Στους χάρτες θα αποτυπώνονται οι χώροι στους οποίους οι καφετέριες και τα εστιατόρια θα μπορούν μετά από αίτηση να εκμεταλλευτούν τον εξωτερικό χώρο, αλλά και οι

χώροι όπου θα μπορούν να πραγματοποιούνται συναυλίες και διάφορες άλλες εκδηλώσεις. Αυτή η ιδέα προωθεί μια συνεχή αλληλεπίδραση του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου, ενισχύοντας έτσι τη φυσική εποπτεία του αστικού χώρου και δημιουργώντας ένα ασφαλέστερο περιβάλλον. (Johnson, 2002; Roberts&Eldridge, 2009; Heath, 1997)

Τα σχέδια των βρετανικών εικοσιτετράωρων πόλεων, εκτός από τα παραπάνω, περιλαμβάνουν επίσης βελτίωση του υπάρχοντος φωτισμού και τη διεύρυνσή του, αλλά και την ανάπτυξη ενός συστήματος κλειστού κυκλώματος παρακολούθησης, ως ένα αποδοτικό και ευκόλως υλοποιήσιμο τρόπο αντιμετώπισης του φόβου που αισθάνεται μεγάλο μέρος του πληθυσμού την νύχτα στους δημόσιους χώρους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Γλασκώβη, όπου το δημοτικό συμβούλιο, σε συνεργασία με τους επιχειρηματίες, αποφάσισαν πως οι βιτρίνες των καταστημάτων θα παραμένουν πλήρως φωτισμένες κατά τη διάρκεια της νύχτας, και ως αντάλλαγμα πραγματοποιήθηκε σημαντική μείωση στο τιμολόγιο του ηλεκτρικού ρεύματος για την κατανάλωση που γίνεται κατά τις νυχτερινές ώρες. Έτσι επιτυγχάνεται ο επιθυμητός φωτισμός των δρόμων και μεγαλύτερη ασφάλεια καταστήματος. (Heath, 1997, p. 201)

Το ζήτημα ένταξης χρήσεων κατοικίας στο κέντρο της πόλης

Μια γενική παρατήρηση, που προέκυψε από διάφορες έρευνες για τη νυχτερινή πόλη, είναι ότι οι άνθρωποι αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια όταν περιβάλλονται από άλλους ανθρώπους, γεγονός που τονίζει τη σημασία του οικιστικού στοιχείου. Το ζήτημα της αύξησης του αριθμού των κατοίκων στα κέντρα των πόλεων αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό σε όλες τις προσπάθειες ανάπτυξης πόλεων εικοσιτεσσάρων ωρών. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Δημοτικού Συμβουλίου του Manchester, στον οδηγό City Development, όπου κατηγορεί τις προηγούμενες πολιτικές σχεδιασμού, για την άκαμπτη τοποθέτηση των δραστηριοτήτων και την κατοχύρωση των περιοχών κατοικίας, οι οποίες δημιούργησαν περιοχές που είναι νεκρές σε συγκεκριμένες ώρες της ημέρας (Council M. C., 1995, p. 5). Συγκεκριμένα, πολλά βρετανικά κέντρα υπέφεραν από έλλειψη κατοίκων. Έτσι, σε μια προσπάθεια αναζωογόνησης και δημιουργίας βιώσιμων αστικών περιοχών, αρκετές πόλεις αναπτύσσουν ολοένα και περισσότερο πρωτοβουλίες της 24-ωρης πόλης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Leeds, όπου το 1994 υπήρχαν μόνο 900 κάτοικοι που ζούσαν στο κέντρο της πόλης, ενώ μετά την ανάπτυξη των πρωτοβουλιών της 24-ωρης πόλης, ο αριθμός των κατοίκων αυξήθηκε θεαματικά. (9450 κατ./τετρ.χιλιομ.) (Heath, 1997; Johnson, 2002)

Η εγκατάσταση νέων κατοίκων στο κέντρο της πόλης ενισχύει τόσο την αγορά όσο και την πιθανότητα ανάπτυξης μίας άτυπης δραστηριότητας των πεζών, σε μια ευρύτερη χρονική περίοδο και όχι στο πλαίσιο του προκαθορισμένου ωραρίου 9 π.μ. - 5 μ.μ. Οι κάτοικοι σε μία περιοχή συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ζωντανής

πόλης, παρέχοντας φυσική επιτήρηση, ενώ παράλληλα δημιουργούν σταθερή ζήτηση για τα προϊόντα της νυχτερινής οικονομίας. Χωρίς την ύπαρξη εγκαταστάσεων κατοικίας στο κέντρο της πόλης δεν θα ήταν δυνατή ή ύπαρξη ενός επιτυχημένου μοντέλου 24-ωρης πόλης. (Heath, 1997; Johnson, 2002)

Ιδιαίτερα στις πρώην-βιομηχανικές περιοχές, η εγκατάσταση νέων κατοίκων συνέβαλε σημαντικά στην αναζωογόνηση των, έως τότε εγκαταλειμμένων, περιοχών. Με την αποκατάσταση και την αξιοποίηση των υφιστάμενων κτιρίων δημιουργήθηκαν κατοικίες, οι οποίες αποτελούν ιδανική λύση για νέους επαγγελματίες που επιζητούν μία εναλλακτική λύση έναντι στην προαστιακή διαβίωση. Το κέντρο της πόλης μπορεί επίσης να προσφέρει σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, όπως η ομοφυλοφιλική κοινότητα ή ομάδες διαφορετικής εθνικότητας, την ευκαιρία να δημιουργήσουν ένα ασφαλές περιβάλλον, προσαρμοσμένο σε μεγάλο βαθμό στον τρόπο ζωής τους, όπως στην περίπτωση του Gay Village του Manchester. Πρόκειται για ένα αστικό «χωριό», όπου κατοικούν κυρίως μέλη της ομοφυλοφιλικής κοινότητας, και παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη και έντονη δραστηριότητα καθ' όλο το εικοσιτετράωρο. Τέτοιου είδους κοινότητες αποτελούν ένα σημαντικό μέρος της στρατηγικής του Δημοτικού Συμβουλίου του Manchester, για την δημιουργία μιας εικοσιτετράωρης πόλης. (Johnson, 2002; Roberts&Eldridge, 2009)

Η ύπαρξη της κατοικίας, ως χρήση, στο κέντρο της πόλης αποτελεί ένα σημαντικό, αλλά συχνά υποτονικό, στοιχείο της ιδέας της 24-ωρης πόλης, αν και είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός βιώσιμου αστικού κέντρου. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι προσπάθειες ένταξης της κατοικίας στα αστικά κέντρα δεν συνδέονται με τις πρωτοβουλίες που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της 24-

ωρης πόλης, ωστόσο δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την αλληλεξάρτησή τους. (Heath, 1997, p. 201)

Σύνοψη-Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάστηκε η προσέγγιση του ζητήματος της 24-ωρης πόλης στην περιοχή της Μεγάλης Βρετανίας. Αρχικά, μελετήθηκαν οι λόγοι που οδήγησαν στην υιοθέτηση του πλαισίου της 24-ωρης πόλης. Αφορμή, για την έναρξη των πρωτοβουλιών προς όφελος της νυχτερινής οικονομίας, ήταν ο υπολειμματικός χαρακτήρας των αστικών κέντρων μετά την ολοκλήρωση των ημερήσιων δραστηριοτήτων στις 5μ.μ. Μεταξύ των ημερήσιων και των νυχτερινών δραστηριοτήτων υπάρχει μία χρονική περίοδος κενή δραστηριότητας. Επίσης, οι νυχτερινές δραστηριότητες προσελκύουν μικρότερες συγκεντρώσεις πληθυσμού, καθώς περιορίζονται κυρίως σε δραστηριότητες νυχτερινής διασκέδασης. Οι λόγοι για τους οποίους οι βρετανικές πόλεις επιλέγουν τις στρατηγικές της 24-ωρης Πόλης ποικίλουν. Στην πλειοψηφία τους έχουν ως κυρίαρχο στόχο να γίνουν ασφαλέστερες οι πόλεις, ενώ πολύ σημαντικόι λόγοι είναι η βελτίωση της εικόνας της πόλης και η οικονομική ανάπτυξη.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε σύντομη αναφορά σε ορισμένες πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο Άμστερνταμ, στο Παρίσι, στο Βερολίνο και στη Νέα Υόρκη, οι οποίες διαμόρφωσαν την τρέχουσα πολιτική στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι πρακτικές αυτές είχαν κυρίως ρυθμιστικό χαρακτήρα, με την διαχείριση των χρήσεων γης να αποτελεί κοινό παρονομαστή σε όλες τις περιπτώσεις, επηρεάζοντας άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο τον πολεοδομικό σχεδιασμό.

Η πρώτη κατηγορία πρακτικών που μελετήθηκε είχε να κάνει με το ζήτημα αδειοδότησης των καταστημάτων. Στο Άμστερνταμ, μία πρακτική που εφαρμόστηκε σχετιζόταν με την διαφοροποίηση των επιτρεπόμενων ωρών λειτουργίας κατά τη διάρκεια της εβδομάδας, με διευρυμένο ωράριο τα Σαββατοκύριακα. Ακόμη, καθιερώ-

θηκε ένα χρονικό περιθώριο πριν από το κλείσιμο των εγκαταστάσεων όπου σταματάει η κατανάλωση αλκοόλ. Στο Βερολίνο, οι όροι αδειοδότησης των εγκαταστάσεων ψυχαγωγίας καθιστούν τους ιδιοκτήτες υπεύθυνους για την όχληση από τους πελάτες και τους πλανόδιους μουσικούς εκτός των εγκαταστάσεών τους. Με τις παραπάνω πρακτικές επιδιώκεται η αρμονική συνύπαρξη των αντικρουόμενων χρήσεων κατοικίας και ψυχαγωγίας, καθώς και η ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών από την μαζική αποχώρηση των χρηστών.

Η δεύτερη κατηγορία πρακτικών αφορά την αντιμετώπιση της όχλησης από τις νυχτερινές εγκαταστάσεις. Στο Βερολίνο και στη Νέα Υόρκη περιορίστηκε ο αριθμός των επιτρεπόμενων θέσεων στις εγκαταστάσεις, ενώ στο Παρίσι περιορίστηκε ο αριθμός των επιτρεπόμενων εγκαταστάσεων. Επίσης, στο Παρίσι δόθηκαν επιδοτήσεις για την βελτίωση της ηχομόνωσης, ενώ στο Άμστερνταμ, οι επιχειρήσεις υποχρεώθηκαν να εγκαταστήσουν περιοριστή ντεσιμπέλ στον εξοπλισμό ήχου. Στο Βερολίνο, ορίστηκαν υψηλά πρόστιμα στα φαινόμενα όχλησης εκτός του προκαθορισμένου χρόνου.

Η τρίτη κατηγορία αφορά πρακτικές που στοχεύουν στην βελτίωση της εικόνας της πόλης, μέσα από τη βελτίωση των προσόψεων των κτιρίων, τον φωτισμό των σκοτεινών περιοχών, τον επανασχεδιασμό του δημόσιου ελευθέρου χώρου (πεζοδρόμια, πλατείες, χώροι πρασίνου) και την αντιμετώπιση των ζητημάτων καθαριότητας. Στη Νέα Υόρκη και στο Βερολίνο, οι επιχειρήσεις οφείλουν να διατηρούν καθαρό το δημόσιο χώρο γύρω από την επιχείρησή τους, ενώ στη Νέα Υόρκη οι επιχειρήσεις καταβάλλουν εισφορά για τη αναβάθμιση της περιοχής. Ακόμη, στο Άμστερνταμ, κατά τη

διάρκεια της νύχτας, τοποθετούνται σε κατάλληλες θέσεις κινητές μονάδες τουαλέτας.

Η τέταρτη και τελευταία κατηγορία αφορά πρακτικές που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του ζητήματος διαχείρισης των χρήσεων γης. Σε αυτή την κατηγορία διερευνήθηκε, αναλυτικά, ποιες πρακτικές επιλέχθηκαν και με ποιον τρόπο εφαρμόστηκαν σε κάθε πόλη (Αμστερνταμ, Παρίσι, Βερολίνο και Νέα Υόρκη). Από τη μελέτη των δεδομένων προέκυψε πως οι πρακτικές διέπονται από ορισμένες γενικές αρχές οι οποίες επιδρούν άμεσα στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Μια από τις σημαντικότερες είναι η προώθηση των μικτών χρήσεων για τη δημιουργία πολύ-λειτουργικών περιβαλλόντων, ικανών να εξυπηρετήσουν τις διαφορετικές απαιτήσεις των χρηστών. Η ένταξη της χρήσης της κατοικίας στις περιοχές όπου πραγματοποιείται η νυχτερινή δραστηριότητα, είναι εξίσου σημαντική πρακτική, καθώς επιδιώκει να ενισχύσει την 24-ωρη ανθρώπινη παρουσία και τη φυσική εποπτεία της περιοχής. Δύο ακόμη αρχές που διέπουν τις πρακτικές στις παραπάνω πόλεις είναι ο καθορισμός ζωνών, για την ελεγχόμενη ανάπτυξη της νυχτερινής δραστηριότητας και ο καθορισμός μίας ελάχιστης απόστασης των χώρων νυχτερινής διασκέδασης από εγκαταστάσεις με συγκρουόμενα συμφέροντα (σχολεία, νοσοκομεία κ.λ.π.), για τη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας και των δύο πλευρών. Τέλος, η διαχείριση της πυκνότητας συγκέντρωσης των χρήσεων ψυχαγωγίας και ο καθορισμός της ελάχιστης απόστασης μεταξύ των εγκαταστάσεων, προκειμένου να αποφευχθεί ο κορεσμός και να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις, όπως η όχληση από τη μουσική και τους θαμώνες και ο συνωστισμός που δημιουργείται κατά το χρόνο εκκένωσης των εγκαταστάσεων, αποτελεί σημαντική αρχή στις πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο των 24-ωρων πόλεων στις παραπάνω πόλεις.

Η επόμενη ενότητα ασχολείται με τις πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν στις πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης. Οι πρακτικές που υιοθετήθηκαν, αν και αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες αναζωογόνησης του αστικού νυχτερινού τοπίου, δεν εντάχθηκαν σε ξεχωριστό πλαίσιο που να παρέχει ξεκάθαρες κατευθύνσεις. Αντιθέτως, η ιδέα της 24-ωρης πόλης προωθείται έμμεσα, στο πλαίσιο των προσπαθειών για βιώσιμες πόλεις, που ενθαρρύνουν την οικονομική, την κοινωνική, καθώς και την περιβαλλοντική αναγέννηση. Επίσης, δεν αναπτύχθηκε ενιαία προσέγγιση του ζητήματος της 24-ωρης πόλης στις βρετανικές πόλεις, αλλά κάθε πόλη εφάρμοσε δικές της πολιτικές. Παρά τις διαφορές που παρουσιάζουν, οι πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σύμφωνα με τις διαφορετικές ανάγκες που εξυπηρετούν.

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η ιδέα της 24-ωρης πόλης είναι η ανάγκη για επέκταση των ωρών λειτουργίας των νυχτερινών εγκαταστάσεων. Με το πρώιμο κλείσιμο των εγκαταστάσεων, οι θαμώνες συχνά διπλάσιαζαν την κατανάλωση αλκοόλ λίγο πριν αποχωρήσουν από εκεί και στη συνέχεια, λόγω του συνωστισμού που δημιουργούταν από την μαζική αποχώρηση, διαπληκτιζονταν μεταξύ τους για διάφορες παροχές. Όπως αποδείχθηκε στην περίπτωση του Manchester, με την πρωτοβουλία "More Hours in the Day", η "ελεγχόμενη χαλάρωση" των ωρών αδειοδότησης και η καθιέρωση μιας περιόδου όπου σερβίρονται μόνο μη αλκοολούχα ποτά συμβάλλουν στην αναζωογόνηση και την μείωση της εγκληματικότητας της πόλης.

Ένα ακόμη ζήτημα, το οποίο κλήθηκε να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης στις βρετανικές πόλεις, είναι ο χρονικός κατακερματισμός που οφείλεται στα χαμηλά επίπεδα δραστηριό-

τητας των αστικών κέντρων μετά τις 4μ.μ. Αυτή η "νεκρή περίοδος" που δημιουργείται μεταξύ του χρόνου εργασίας και του χρόνου αναψυχής, οδηγεί στην αποχώρηση των χρηστών από την περιοχή, ενώ η εικόνα εγκατάλειψης που δημιουργείται τους αποτρέπει να επιστρέψουν. Στην προσπάθεια αντιμετώπισης του χρονικού κατακερματισμού, πολλές βρετανικές πόλεις ενέταξαν στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης πρωτοβουλίες που προωθούν τον τουρισμό και τον πολιτισμό, όπως θεατρικές παραστάσεις, γκαλερί τέχνης, συναυλίες κ.α., υπαίθρια δρώμενα, που συμβάλλουν διαμόρφωση μίας εικόνας ζωντάνιας στις πόλεις, όπως φεστιβάλ, ενώ ταυτόχρονα διευρύνθηκε το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων, προκειμένου να προτρέψουν τους χρήστες να παραμείνουν στο κέντρο της πόλης μετά τις 5μ.μ και να ενθαρρύνουν ανθρώπους με διαφορετικές ανάγκες και απαιτήσεις να το επισκεφθούν καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας.

Η ανάγκη για αναδιοργάνωση και φυσική εποπτεία του αστικού χώρου τη νύχτα αποτελεί και αυτό ένα σημαντικό ζήτημα που κλήθηκαν να διαχειριστούν οι βρετανικές πόλεις στο πλαίσιο της 24-ωρης πόλης. Ο συγκερασμός των χρήσεων θεωρείται αναγκαίος για μία επιτυχημένη 24-ωρη πόλη, καθώς δημιουργεί περιοχές ικανές να εξυπηρετήσουν διαφορετικές ανάγκες και απαιτήσεις, σε αντίθεση με τις μονολειτουργικές περιοχές, που δεν δημιουργούν κίνητρα ικανά να προσελκύσουν τους χρήστες καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Η σωστή διαχείριση των χρήσεων, σε συνδυασμό με προωθητικές ενέργειες και πακέτα προσφορών και η χαρτογράφηση των διαθέσιμων υπαίθριων χώρων, με γνώμονα τη δυνατότητά τους να φιλοξενήσουν διαφορετικές δράσεις, είναι ορισμένες από τις πρακτικές που εφαρμόστηκαν από τις βρετανικές πόλεις. Μέσα από την εκμετάλλευση των υπαίθριων χώρων επιδιώκεται η συνεχής αλληλεπίδραση του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου,

ενισχύοντας έτσι τη φυσική εποπτεία του αστικού χώρου. Στο πλαίσιο αυτό, ορισμένες πρακτικές που εφαρμόστηκαν είναι η βελτίωση του υπάρχοντος φωτισμού και η ανάπτυξη ενός συστήματος κλειστού κυκλώματος παρακολούθησης.

Τέλος, το ζήτημα της ενίσχυσης των χρήσεων κατοικίας στα κέντρα των πόλεων αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό σε όλες τις προσπάθειες ανάπτυξης πόλεων εικοσιτεσσάρων ωρών στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο αυξημένος αριθμός κατοίκων συμβάλλει στην ανάπτυξη μίας άτυπης δραστηριότητας των πεζών, σε μια ευρύτερη χρονική περίοδο, εκτός του προκαθορισμένου ωραρίου 9 π.μ. - 5 μ.μ., παρέχοντας εικοσιτετράωρη φυσική επιτήρηση του αστικού χώρου. Παράλληλα, η παρουσία κατοίκων συνεισφέρει στην διαμόρφωση ενός κλίματος ζωντάνιας και στη δημιουργία σταθερής ζήτησης για τα προϊόντα της νυχτερινής οικονομίας.

Μελετώντας τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, είναι πια εμφανές πως η ιδέα της «24-ωρης πόλης» δεν έχει επιτύχει πλήρως τους αρχικούς της στόχους. Πρόκειται για μία σειρά πρωτοβουλιών οι οποίες αναπτύχθηκαν με στόχο τη διαμόρφωση πλήρους λειτουργικών πόλεων καθ' όλο το 24-ωρο. Ο Bianchini και ο ερευνητικός οργανισμός Comedia αναφέρονταν σε μια νύχτα που θα είχε ρόλο πολυ-βιομηχανίας, στην οποία το αλκοόλ και ο ελεύθερος χρόνος θα αποτελούν μόνο ένα μέρος της δραστηριότητας. Αυτός ο σκοπός, όμως, αναιρείται από το ίδιο πλαίσιο από το οποίο προήλθε η ιδέα της «24-ωρης πόλης», την νυχτερινή οικονομία. Ο όρος «οικονομία», ενώ αρχικά χρησιμοποιήθηκε αρχικά με μια αίσθηση ελπίδας, κατά την προσπάθεια προώθησης της αστικής νύχτας, τελικά εγκλώβισε τις πρωτοβουλίες της «24-ωρης πόλης». Σύμφωνα με τον John O' Connor, έναν από τους ακαδημαϊκούς που εργάζονταν με την Comedia, η ελπίδα και οι υποσχέσεις της 24-ωρης

πόλης δεν εκπληρώθηκαν λόγω της κυριαρχίας της βιομηχανίας αλκοόλ και αναψυχής. (Shaw, 2013, p. 89)

Όπως ισχυρίστηκε ο Hadfield,

«η ένταση του φαινομένου κατανάλωσης αλκοόλ επιτίθεται στην έννοια [πόλη 24 ωρών] και σε όλες τις καλές προθέσεις της, αφήνοντας πίσω νεκρούς δρόμους με πιτσιλιές από αίμα, εμετό, ούρα και μουσκεμένα απομεινάρια από φαγητό σε πακέτο». (Hadfield, Lister, Hobbs, & Winlow, 2001, p. 300)

Με άλλα λόγια, η ιδέα της «24-ωρης πόλης» προοριζόταν να είναι πολύ περισσότερο από μία περιοχή με νυχτερινά κέντρα διασκέδασης και, σύμφωνα με τον αστικό και κοινωνικό γεωγράφο Robert Shaw (2013), ως έργο έχει αποτύχει σε μεγάλο βαθμό στους αρχικούς του στόχους. Όπως υποστηρίζει, η αποτυχία οφείλεται στις αδυναμίες που προέκυψαν από την ταύτιση της ιδέας της «24-ωρης πόλης» και της «νυχτερινής οικονομίας», όπου ο αρχικός στόχος για άνοιγμα ενός νέου χώρου πολλαπλής δραστηριότητας, στην προσπάθεια να ενθαρρυνθεί η κατανάλωση, αντικαταστάθηκε από το άνοιγμα μίας αγοράς προσανατολισμένης στην κατανάλωση οινοπνεύματος. Κάτι τέτοιο έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την υπόσταση της πόλης, καθώς ο αστικός χώρος δεν δυνατόν να καθορίζεται αποκλειστικά από τον οικονομικό τομέα. Η πόλη αποτελεί χώρο συνάντησης, όπου άνθρωποι, ιδέες και αντικείμενα καλούνται να συνυπάρξουν. Επομένως, η ιδέα της «24-ωρης πόλης» είναι μια έννοια που απαιτεί ανασχεδιασμό. Μόνο μία προσέγγιση, που θα περιλαμβάνει ποικιλομορφία πρακτικών και παραγόντων, θα μπορούσε να μας συμβάλει στην κατανόηση της νυχτερινής πόλης ως ενεργό χώρο.

Μέρος ΈΓ

*Χωρική προσέγγιση της νυχτερινής εμπειρίας
στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου*

Η πόλη του Ρεθύμνου και η εξέλιξή της

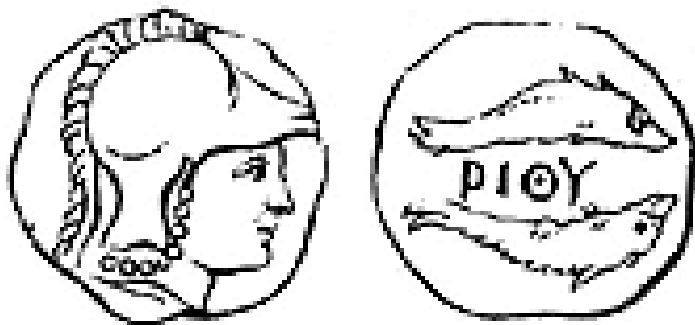
Γενικά στοιχεία για το Ρέθυμνο

Το Ρέθυμνο είναι πρωτεύουσα του νομού Ρεθύμνης και ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται σε 34.300 κατοίκους (απογραφή 2011). Αποτελεί δημοφιλή τουριστικό προορισμό κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, αλλά και κατά την υπόλοιπη περίοδο του χρόνου η πόλη παραμένει ιδιαίτερα ζωντανή, καθώς ο αριθμός των ενεργών φοιτητών έχει φτάσει πλέον στους 13825, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει το Πανεπιστήμιο Κρήτης, για το ακαδημαϊκό έτος 2016-17.(Πανεπιστήμιο Κρήτης, χ.χ.)Η πόλη του Ρεθύμνου βρίσκεται στη βόρεια ακτή της Κρήτης, στην ανατολική πλευρά του Κόλπου του Αλμυρού. Πρόκειται για το τρίτο σε πληθυσμό αστικό κέντρο της Κρήτης μετά το Ηράκλειο και τα Χανιά και αποτελεί το διοικητικό, εμπορικό και συγκοινωνιακό κέντρο του νομού Ρεθύμνης. Στα νότια περιορίζεται από μια σειρά λόφων που ξεκινούν από το υψόμετρο της θάλασσας και υψώνονται ομαλά δημιουργώντας το Όρος Βρύσινα (858μ.). Κύρια χαρακτηριστικά της πόλης είναι η πολεοδομική της επέκταση κατά μήκος του παραλιακού μετώπου, φτάνοντας τα 4χλμ παράκτιας δόμησης συνολικά, σε μια αμμόδη παραλία μήκους 12 χλμ., καθώς και η συνεχής αλληλεπίδραση της Παλιάς Πόλης με τα νεότερα τμήματα. Η παλιά πόλη του Ρεθύμνου διατηρεί σε μεγάλο βαθμό τον πολεοδομικό της ιστό, όπως αυτός διαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια της ενετοκρατίας, με τις μεταβολές που επέφερε η τουρκική κατάκτηση και η συνεχής κατοίκηση έως τις μέρες μας. (Δήμος Ρεθύμνης, χ.χ.)

Εικόνα 9: Αγαλμα με δύο δελφίνια
– Το έμβλημα της πόλης του Ρεθύμνου

Εικόνα 10: Νομίσματα της Ρίθυμνας, από τον Pashley (1837)

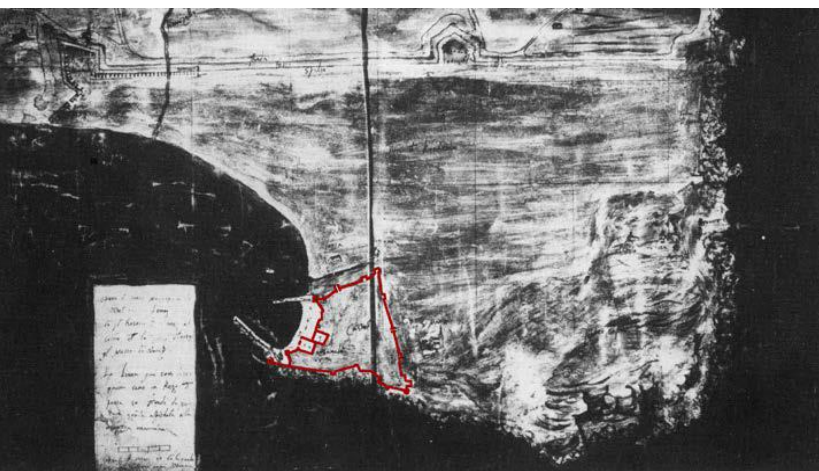

Ιστορική-Πολοδομική εξέλιξη του Ρεθύμνου

Οι πρώτες αναφορές για εγκατάσταση ανθρώπων στην περιοχή σημερινού Ρεθύμνου εντοπίζονται στην Υστερομινωική περίοδο. (Μαλαγάρη & Στρατηδάκης, 1985, σ. 4). Η πόλη έφτασε στην ακμή της τον 4ο και 3ο αιώνα π.Χ., όπως δείχνουν τα ασημένια και χρυσά νομίσματα αυτής της περιόδου. (Εικόνα 10) Στην ίδια περίοδο χρονολογούνται και οι πρώτες αναφορές στην πόλη με το τοπωνύμιο Ρίθυμνα. Η θέση της ακροπόλεως, εκείνη την εποχή, εντοπίζεται στον λόφο του Παλαιόκαστρου, σε ύψος περίπου 40 μέτρα. Το ακρωτήριο εκείνη την εποχή δεν είχε τη σημερινή διαμόρφωση, αλλά ήταν μία λεπτή λωρίδα γης με μία έξαρση σε πλάτος και σε ύψος στην κορυφή της. Σύμφωνα με τις διαθέσιμες πηγές, ο οικισμός εκτεινόταν πιθανότατα ανάμεσα στην ακρόπολη και τον χώρο λιμανιού. (Καλοκύρης, 1950; Μαλαγάρη & Στρατηδάκης, 1985)

Από τον 3ο αι. π.Χ. άρχισε να παρακμάζει, ενώ τον 5ο αι. μ.Χ. πιθανότατα ερημώθηκε ολοκληρωτικά. Οι επόμενες αναφορές αφορούν την τελευταία περίοδο της Β' Βυζαντινής περιόδου (964-1204 μ.Χ.) και μας υποδεικνύουν την κατασκευή του Castel vecchio, (ή Castrum Rethemi, ή Castello Rethemi, όπως αλλιώς ονομάζεται) το 1206. Ήταν ένας στενόχωρος πολυγωνικός οχυρωματικός περίβολος σε σχήμα ακανόνιστου τετράπλευρου, διαστάσεων 200x150 μέτρα. (Μαλαγάρη & Στρατηδάκης, 1985, σ. 8) Η μοναδική του απεικόνιση σώζεται σε μεταγενέστερο σχεδιάγραμμα του Zuanne Magagnatto (1559 μ.Χ.). (Εικόνα 11)

Το 1210 μ.Χ. οι Βενετοί κατέκτησαν την Κρήτη και το 1229 έχουμε

Εικόνα 11: Η μοναδική απεικόνιση του Castel vecchio που σώζεται σε μεταγενέστερο σχεδιάγραμμα του Zuanne Magagnatto (1559 μ.Χ.).

την πρώτη βενετσιάνικη αναφορά για την ύπαρξη του κάστρου στο Ρέθυμνο. Πολύ γρήγορα, το Castel Vecchio αποδείχθηκε ασφυκτικά μικρό για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του 13ου αιώνα και η πόλη αρχίζει να εξαπλώνεται κατά μήκος της παραλίας. Το τμήμα αυτό ήταν το burgo, τα προάστια της πόλης, που τον 15^ο αιώνα, πήρε τη μορφή πόλης .

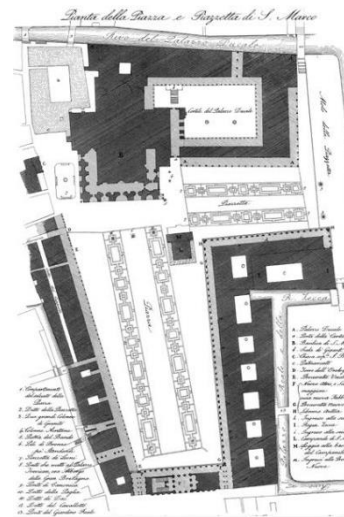
Η επιδρομή του Χαίρεντιν Μπαρμπάροσα στα 1538 ήταν η αφορμή για την έναρξη οχυρωματικών εργασιών από τους Βενετούς. Την αρχική μελέτη πραγματοποίησε ο Michele Sanmicheli, ο οποίος σχεδίασε το τείχος της απλωμένο σε ολόκληρο σχεδόν το ακρωτήριο. Ωστόσο, οι εργασίες δεν ακολούθησαν τα σχέδια και έτσι, στην επιδρομή του Ουλουτζ-Αλή το 1571, καταστράφηκαν 1591 από τα 3091 σπίτια, εκκλησίες, ακόμα και οι τάφοι. Το γεγονός αυτό, συνέβαλε στη δημιουργία του νέου φρουρίου, που οικοδομήθηκε στον λόφο του Παλαιόκαστρου, τη Φορτέτζα. Οι εργασίες διήρκησαν από τις 9 Σεπτεμβρίου του 1573 έως το 1588. Αρχικά, τα οχυρωματικά έργα είχαν στόχο να περικλείουν εξ' ολοκλήρου τον αστικό ιστό, όμως οι κάτοικοι αδυνατούσαν να περιμένουν την ολοκλήρωση των οχυρώσεων του λόφου, που προχωρούσαν με βραδύ ρυθμό. Έτσι, οι μόνοι που τελικά εγκαταστάθηκαν στο φρούριο ήταν η φρουρά και περίπου 50 από τις φτωχότερες οικογένειες του Ρεθύμνου. (Μαλαγάρη & Στρατηδάκης, 1985, σ. 16)

Εκείνη την εποχή, κέντρο του Ρεθύμνου αποτελούσε μία πλατεία δίπλα στην παραλία (Εικόνα 14), η piazza, που περιλάμβανε τη Loggia, το ηλιακό Ρολόι και μια εντυπωσιακή κρήνη (Rimondi). Η εικόνα της πλατείας αυτής ήταν εμφανώς μία προσπάθεια δημιουργίας μίας πλατείας αντίστοιχης piazza στη Βενετία (Εικόνα 12+13), με την εκκλησία του Αγίου Μάρκου, τον πύργο του ρολογι-

Εικόνα 12: Σχέδιο της πλατείας του Αγίου Μάρκου, Βενετία

Εικόνα 13: Αεροφωτογραφία της Πλατίας του Αγίου Μάρκου

Εικόνα 14: Η piazzeta όπως απεικονίζεται στον πίνακα Civitas Rethymnae

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Εικόνα 14

ού, το Palazzo Ducale, τη Loggeta και τη Μαρκιανή βιβλιοθήκη. Η δόμηση στο ανατολικό τμήμα της πόλης είναι τελείως ανοργάνωτη, πολύπλοκα στενά με, συχνά, καμπυλωτή χάραξη, λίγα μεγάλα και πολύ περισσότερα μικρά ακανόνιστα τετράγωνα, έρχονται σε αντίθεση με το δυτικό μέρος, που χτίστηκε τον 16ο αιώνα. Η σημερινή οδός Εθνικής Αντιστάσεως, μαζί με τα στενά που καταλήγουν σε αυτή, συγκέντρωνε μεγάλο μέρος της εμπορικής κίνησης. Στην, τότε παραλιακή, Αρκαδίου ήταν χτισμένα τα περισσότερα αρχοντικά του Ρεθύμνου. Κατά τα τελευταία χρόνια της Βενετοκρατίας υπολογίζεται πως χτίστηκε και το τείχος που περιέβαλε το λιμάνι, ενώ το φαινόμενο του burgo, του 13ου-14ου αιώνα, επαναλήφθηκε προς τα νότια του παλιού τείχους. (Μαλαγάρη & Στρατηδάκης, 1985; Ζήβας, Μαϊστρου, Κελέκης, Ψύχης, Παρασκευοπούλου, & Ρήγα, 1998)

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας πραγματοποιήθηκε η επέκταση του δυτικού προμαχώνα του τείχους της πόλης και απέναντι στην κεντρική πύλη του φρουρίου χτίστηκε πενταγωνικό οχύρωμα για καλύτερη προστασία της. Στο παραλιακό τμήμα, βόρεια της σημερινής οδού Αρκαδίου, κτίστηκαν τρία επιμήκη οικοδομικά τετράγωνα τα οποία αποτελούσαν το όριο της πόλης προς τη θάλασσα, σε μία προσπάθεια ενίσχυσης της άμυνας του εκτεθειμένου παραλιακού μετώπου. Μετά από αυτή την ενέργεια οι δρόμοι που οδηγούν προς την ακτή είναι μόλις 3 και όχι 13 κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας.(Στρατιδάκης, 2013, σσ. 17-18) «Η αλλαγή προσανατολισμού σηματοδότησε με τον δικό της τρόπο την απόσπαση του Ρεθύμνου από μία αυτοκρατορία θαλασσινή, εκείνη της Βενετίας και την υπαγωγή του σε μία ηπειρωτική, την Οθωμανική.» (Σπάνδαρος, σ. 5)Παράλληλα, η παλιά βενετσιάνικη piazza έπεσε σε αχρηστία και ένα μέρος της χτίστηκε, ενώ ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο κατεδαφίστηκε για να δημιουργηθεί μία νέα

πλατεία, η σημερινή πλατεία Πετυχάκη. Μετά τον σεισμό του 1856,κατασκευάστηκαν τα σαχνίσια (κιόσκια), που αλλοίωσαν την αναγεννησιακή μορφή της πόλης, όμως ο πολεοδομικός ιστός έμεινε αμετάβλητος.

Στις αρχές του 20ου αιώνα το τείχος είχε αρχίσει να καταρρέει, η πόλη επεκτείνεται σταδιακά προς τον Νότο και έως το 1970 θα εξαντλήσει τα όρια επέκτασής της προς τα εκεί. Τέλος, από το 1970 το Ρέθυμνο άρχισε να απλώνεται προς τα ανατολικά με άξονα την παραλία, έτσι σήμερα έχει ενωθεί με το χωριό Περβόλια, και οι νέες οικοδομές άρχισαν να ανεβαίνουν σε ύψος.(Μαλαγάρη & Στρατηδάκης, 1985)

Η πόλη έλαβε τη σημερινή της μορφή ως αποτέλεσμα της επίδρασης των χαρακτηριστικών της μορφολογίας του εδάφους και της γειτνίασης με τη θάλασσα, αλλά και της επίδρασης των ξένων κατακτητών. Εξέχουσα θέση στην πολεοδομική εξέλιξης της πόλης οι Βενετοί, οι οποίοι άφησαν το στίγμα τους έντονα στην πόλη με τα έργα που πραγματοποίησαν κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας τους. Στην **Εικόνα 15** παρουσιάζεται γραφικά η πολεοδομική εξέλιξης της πόλης του Ρεθύμνου στο πέρασμα των αιώνων.

Στο **Σχήμα Ι** απεικονίζεται η περιοχή του ακρωτηρίου κατά την υστερομινωική (1400-1150 π.Χ.). Σύμφωνα με τις μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί για εκείνη την περίοδο, εικάζεται πως το ακρωτήριο τότε ήταν μια λεπτή λωρίδα γης με μια έξαρση σε πλάτος και ύψος στην κορυφή της και , όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο οικισμός εκτεινόταν πιθανότατα ανάμεσα στην ακρόπολη και τον χώρο λιμανιού.

Με την πάροδο των αιώνων η λωρίδα διευρύνθηκε, ενώ τα επόμενα διαθέσιμα στοιχεία, που αφορούν τη Β΄ Βυζαντινή περίοδο,

αναφέρονται στην κατασκευή του Castel vecchio στην περιοχή δίπλα στο λιμάνι, που αποτέλεσε το πρώτο κύτταρο του σημερινού Ρεθύμνου. (Σχήμα II) Το Castel vecchio αποδείχθηκε ασφυκτικά μικρό, έτσι από τον 13ο αιώνα και έπειτα ο οικισμός άρχισε να απλώνεται κατά μήκος της παραλίας, όπου κατά τον 15ο αιώνα πήρε μορφή πόλης. (Σχήμα III)

Όπως φαίνεται στο Σχήμα IV, έως το 1571, η πόλη απλώθηκε στα-

Εικόνα 15: Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης του Ρεθύμνου στο πέρασμα των αιώνων.

Σχήμα I: Η περιοχή του ακρωτηρίου κατά την υστερομινωική (1400-1150 π.Χ.)

Σχήμα II: Το Castel vecchio στην περιοχή δίπλα στο λιμάνι κατά τη Β' Βυζαντινή περίοδο (961-1204 μ.Χ.)

Σχήμα III: Η μορφή της πόλης τον 15ο αιώνα

Σχήμα IV: Έως το 1571 η πόλη απλώθηκε σταδιακά σε όλο το ακρωτήριο.

Σχήμα V: Τα πρώτα οχυρωματικά έργα μετά το 1571, που δεν ολοκληρώθηκαν, υπό τον το κίνδυνο επικείμενης τουρκικής απειλής.

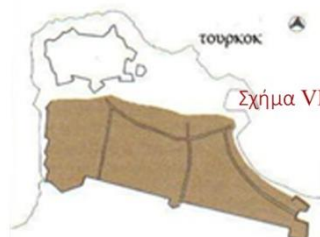
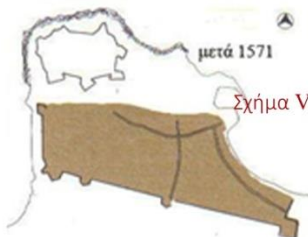
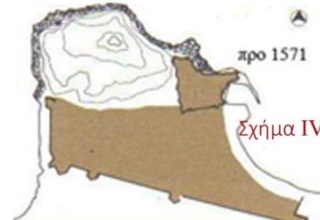
Σχήμα VI: Επέκταση του δυτικού προμαχώνα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας

Σχήμα VII: Στις αρχές του 20ου αιώνα το Ρέθυμνο είχε αρχίσει να επεκτείνεται προς το νότο

Σχήμα VIII: Μέχρι το 1970 έχουν εξαντληθεί τα όρια επέκτασής της πόλης προς το νότο

Σχήμα IX: Η εξάπλωση της πόλης προς τα ανατολικά με άξονα την παραλία και η δημιουργία ενός σύγχρονου λιμανιού

Εικόνα 15

διακά σε όλο το ακρωτήριο και υπό το κίνδυνο επικείμενης τουρκικής απειλής πραγματοποιήθηκαν οχυρωματικά έργα, που όμως δεν ολοκληρώθηκαν. Η επιδρομή του 1571 είχε ολέθριες συνέπειες και οδήγησε στην οχύρωση του λόφου βόρεια της πόλης. Ωστόσο, όπως φαίνεται στο Σχήμα V, δεν επηρεάστηκε ο ιστός της πόλης που ξαναχτίστηκε στην ίδια θέση. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, σύμφωνα με το Σχήμα VI, ο δυτικός προμαχώνας του τείχους της πόλης επεκτάθηκε, ενώ απέναντι στην κεντρική πύλη του φρουρίου κτίστηκε πενταγωνικό οχύρωμα για την καλύτερη προστασία της. Ωστόσο, ο πολεοδομικός ιστός του Ρεθύμνου έμεινε αμετάβλητος.

Στις αρχές του 20ου αιώνα το τείχος είχε αρχίσει να καταρρέει και η πόλη αρχίζει να επεκτείνεται προς το νότο, όπου μεγάλη έκταση καταλαμβάνει το τουρκικό νεκροταφείο. (Σχήμα VII) Η πόλη μέχρι το 1970 θα εξαντλήσει σταδιακά τα όρια επέκτασής της προς το νότο και το τούρκικο νεκροταφείο θα μετατραπεί σε Δημοτικό κήπο. (Σχήμα VIII) Από το 1970, το Ρέθυμνο άρχισε να εξαπλώνεται προς τα ανατολικά με άξονα την παραλία και οι νέες οικοδομές άρχισαν να ανεβαίνουν σε ύψος. Τέλος, όπως φαίνεται στο Σχήμα IX, στο πλαίσιο δημιουργίας ενός σύγχρονου λιμανιού, ο λιμενοβραχίονας δημιούργησε μεγάλες προσαμμώσεις και έτσι η πόλη απομακρύνθηκε αρκετά από τη θάλασσα.

Η σύγχρονη φυσιογνωμία της Παλιάς Πόλης

Ο αστικός ιστός του ιστορικού κέντρου

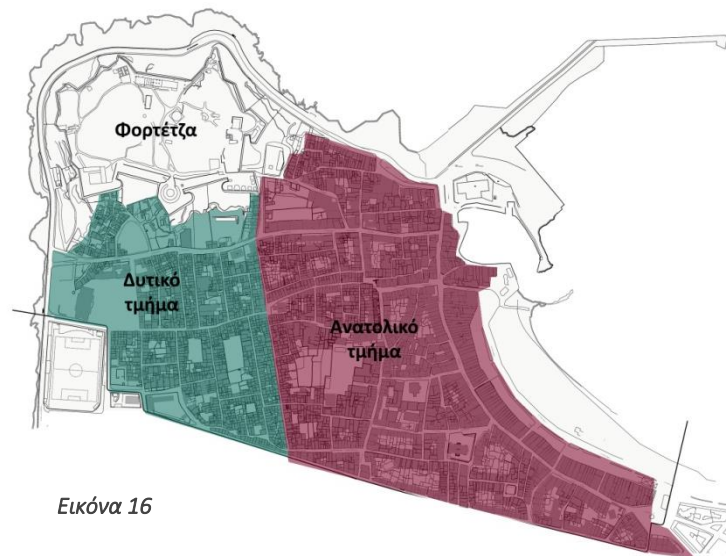
Η σημερινή μορφή της Παλιάς Πόλης δεν διαφέρει πολύ από εκείνη στα τέλη του 16ου αιώνα. Η περίοδος της Ενετοκρατίας υπήρξε καθοριστική στην διαμόρφωση της σύγχρονης εικόνας της περιοχής, διότι ο δημόσιος χώρος διατηρεί την αρχική του χάραξη, μορφή και σε ορισμένο βαθμό την λειτουργική του σημασία.

Η Παλιά Πόλη, από πλευράς πολεοδομικής οργάνωσης, χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη δύο τμημάτων, του «Ανατολικού» και του «Δυτικού», με διαφορετικά μορφολογικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά (Εικόνα 16). Η οδός Νικηφόρου Φωκά ή, όπως αλλιώς ονομάζεται, «Μακρύ στενό» αποτελεί το όριο μεταξύ των δύο τμημάτων. Το ανατολικό τμήμα χαρακτηρίζεται από ελευθερία χάραξης, ενώ αποτελείται από οικοδομικά τετράγωνα, ακανόνιστου σχήματος και μεγέθους (Εικόνα 17). Η περιοχή αποτελεί σημαντικό πυρήνα δραστηριοτήτων για την πόλη του Ρεθύμνου, καθώς φιλοξενεί ποικίλες λειτουργίες που την καθιστούν πόλο έλξης τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας, όσο και κατά τη διάρκεια της νύχτας. Αντιθέτως, στο δυτικό τμήμα επικρατεί η χρήση κατοικίας, ενώ αποτελείται από οικοδομικά τετράγωνα, περισσότερο οργανωμένα και με σχήμα που θυμίζει ιπποδάμειο σύστημα (Εικόνα 17).

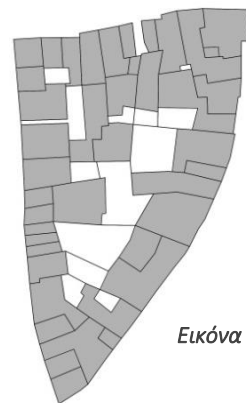
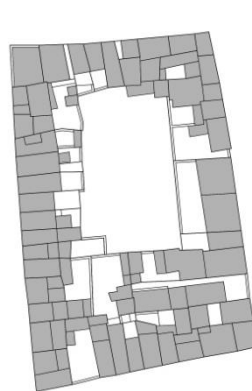
Όσον αφορά τη ρυμοτομία της Παλιάς Πόλης, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως έχει παραμείνει σχεδόν αναλλοίωτη από τις περιόδους της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, παρ' όλο που

Εικόνα 16: Διάγραμμα απεικόνισης ανατολικού και δυτικού τμήματος της Παλιάς Πόλης.

Εικόνα 17: Στα αριστερά απεικονίζεται ένα ενδεικτικό οικοδομικό τετράγωνο του δυτικού τμήματος και στα δεξιά ένα του ανατολικού.

Εικόνα 16

Εικόνα 17

το ρυμοτομικό σχέδιο του 1947 επέβαλλε τη ρυμοτόμηση πολλών προσόψεων σε πληθώρα παλαιών κτισμάτων. Η διάνοιξη μεγάλων δρόμων, ακόμη και διαμέσου των οικοδομικών τετραγώνων, που προβλεπόταν από το παραπάνω ρυμοτομικό, τελικά δεν εφαρμόστηκε ποτέ, λόγω της οικονομικής αδυναμίας των κατοίκων της Παλιάς Πόλης. (Κελέκης, 2001, σ.4) Αξιοσημείωτο θεωρείται, μάλιστα, ότι οι κύριοι άξονες της περιοχής έχουν διατηρήσει, όχι μόνο την ύπαρξη, αλλά έως έναν βαθμό και τη λειτουργία τους. Η οδός Εθνικής Αντιστάσεως, συμπεριλαμβανομένης της σημερινής οδού Σουλίου, αποτελούσε τον κύριο οδικό και εμπορικό άξονα της πόλης που ξεκινούσε από το λιμάνι και κατέληγε στη σημαντικότερη πύλη του τείχους, τη “Μεγάλη Πόρτα”. Σήμερα, συνεχίζει να αποτελεί ένας από τους σημαντικότερους εμπορικούς άξονες της Πόλης, με τη “Μεγάλη Πόρτα” να αποτελεί το συνδετικό κρίκο με το κέντρο του Ρεθύμνου. Ο παραλιακός, τότε, “Δρόμος της Άμμου” αντιστοιχεί σήμερα στην οδό Αρκαδίου, έναν ακόμα σημαντικό εμπορικό άξονα. Τέλος, η “Μεγάλη Ρούγα”, όπου συγκεντρώνονταν όλη η εμπορική κίνηση της πόλης, αντιστοιχεί σήμερα στην οδό Νικηφόρου Φωκά, έναν από τους σημαντικότερους πεζοδρόμους, που όμως δεν έχει πλέον εμπορικό χαρακτήρα, καθώς φιλοξενούνται κυρίως εγκαταστάσεις με χρήση κατοικίας και τουριστικά καταλύματα. (Ζήβας, Μαϊστρου, Κελέκης, Ψύχης, Παρασκευοπούλου, & Ρήγα, 1998, σ.14)

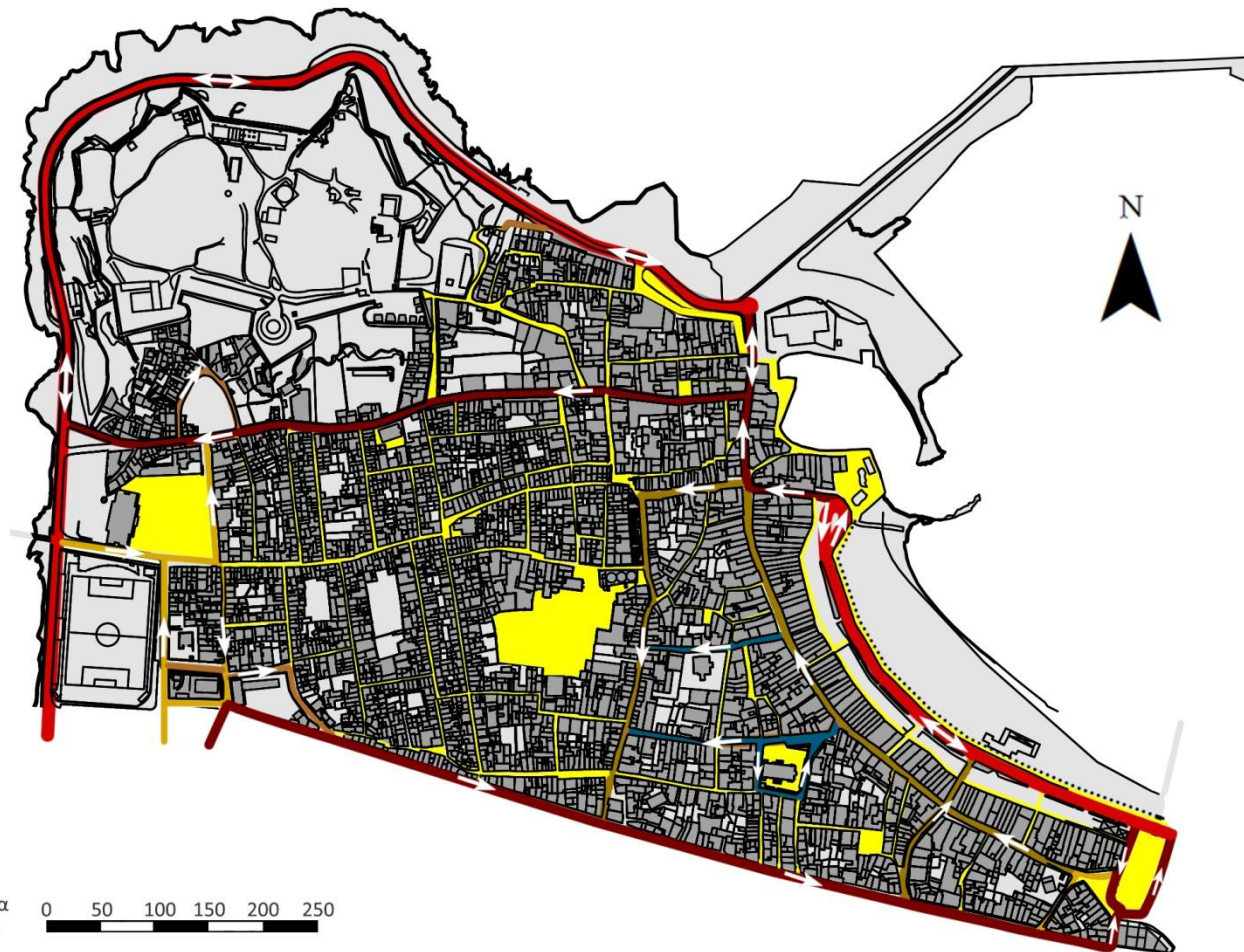
Κυκλοφορία και στάθμευση

Μελετώντας το οδικό δίκτυο παρατηρήθηκε σημαντική ανομοιογένεια τόσο στο σχήμα, όσο και στο πλάτος των οδών. Όπως φαίνεται και στον Χάρτη κυκλοφορίας (Χάρτης 1), άνετη κίνηση των οχημάτων στην περιοχή της Παλιάς Πόλης προσφέρουν μόνο οι υπερτοπικές οδοί⁵ που βρίσκονται στο παραλιακό μέτωπο της περιοχής και διακόπτονται από τον αστικό ιστό. Στο νότιο άκρο και εντός της Παλιάς Πόλης, οι κύριες συνδέσεις εξυπηρετούνται από το κύριο οδικό δίκτυο, με σημαντικότερες οδούς τη Σαλαμίνας και την Μελισσηνού, οι οποίες εξυπηρετούν τη σύνδεση της παραλίας και του ενετικού λιμανιού με την περιοχή της Φορτέτζας. Στο εσωτερικό της περιοχής, οι οδοί που συναντώνται μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο ομάδες. Η μία κατηγορία οδών είναι οι μονόδρομοι, όπου τα χαρακτηριστικά τους επιτρέπουν την περιορισμένη κυκλοφοριακή κίνηση (όπως Εθνικής Αντιστάσεως,

---

⁵Οι υπερτοπικές οδοί είναι η λεωφόρος Εμμανουήλ Καραμανλή στο βόρειο και δυτικό τμήμα του παραλιακού μετώπου και η οδός Ελευθερίου Βενιζέλου στο ανατολικό τμήμα του παραλιακού μετώπου, που όμως υπάγεται στον δακτύλιο που απαγορεύει τη διέλευση των οχημάτων ορισμένες ώρες.

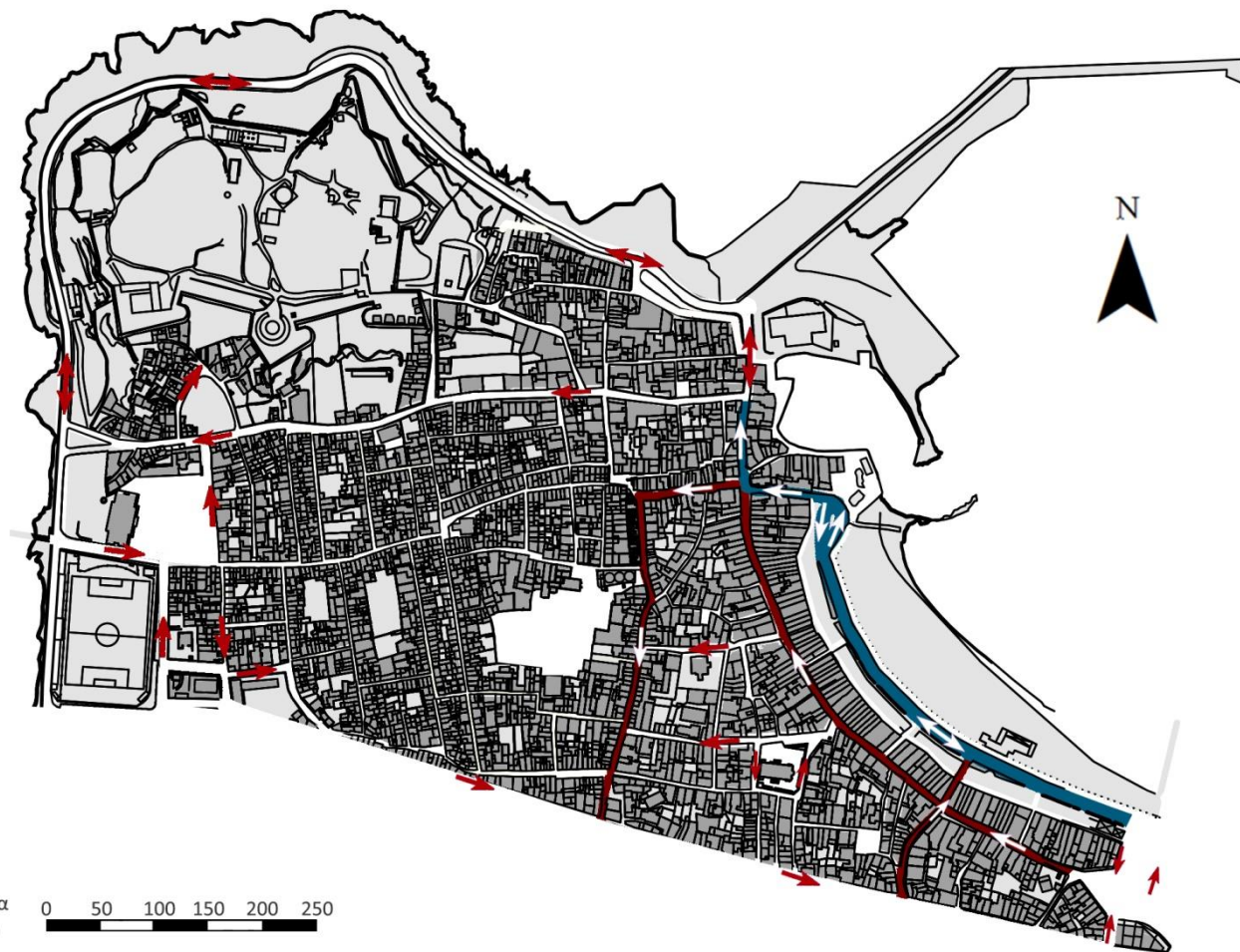
- Υπερτοπική οδός
- Κύριο οδικό δίκτυο
- Δευτερεύον οδικό δίκτυο (υπάγεται σε δακτύλιο)
- Δευτερεύον οδικό δίκτυο
- Τοπική οδός
- Πεζόδρομος-Ηπιας κυκλοφορίας
- Πεζόδρομος
- ⋯ Ποδηλατόδρομος

Κλίμακα
1:7000

0 50 100 150 200 250

- Περιοχή δακτυλίου με ισχύ από τις 7:30 μ.μ. έως τις 1 π.μ.
- Περιοχή δακτυλίου με ισχύ από τις 11 π.μ. έως τις 6 π.μ.

Αρκαδίου) και περιλαμβάνει το δευτερεύον οδικό δίκτυο⁶, τις τοπικές οδούς και τους πεζοδρόμους-ήπιας κυκλοφορίας οχημάτων, ενώ η άλλη κατηγορία αφορά οδούς, που χρησιμοποιούνται μόνο ως πεζόδρομοι, καθώς χαρακτηρίζονται από ακανόνιστο σχήμα και αυξομειούμενο πλάτος, που δεν προσφέρονται για άνετη κίνηση οχημάτων (όπως Πάνου Κορωναίου), (Δήμος Ρεθύμνης, 1993: 5).

Ο Δακτύλιος στην Παλιά Πόλη Ρεθύμνου εφαρμόζεται από την 1η Απριλίου, έως τέλος του Νοεμβρίου και ισχύει από τις 11 πμ κάθε ημέρας, έως τις 6 τα ξημερώματα της επόμενης, για ορισμένες οδούς εσωτερικά της περιοχής (Χάρτης 2). Επίσης, δακτύλιος εφαρμόζεται κατά τις ώρες 7.30 μ.μ. - 1.00 π.μ. στις οδούς Ελ. Βενιζέλου και Ι. Πετυχάκη. Δικαίωμα εισόδου εντός του δακτυλίου, έχουν τα οχήματα που διαθέτουν τη σχετική κάρτα εισόδου. Στα παραπάνω σημεία υπάρχουν μπάρες που εμποδίζουν την είσοδο των οχημάτων. Δικαίωμα εισόδου εντός του δακτυλίου, έχουν τα οχήματα που διαθέτουν τη σχετική κάρτα εισόδου. Παρόλα αυτά, η λειτουργία του δακτυλίου δεν είναι ικανοποιητική, καθώς σε πολλά σημεία δεν υπάρχει ο κατάλληλος έλεγχος.

---

⁶Το δευτερεύον οδικό δίκτυο έχει κατηγοριοποιηθεί σε δύο ομάδες οδών, ανάλογα με το αν υπάγονται σε δακτύλιο ή όχι. Οι σημαντικότερες οδοί του δευτερεύοντος οδικού δικτύου είναι οι οδοί Αρκαδίου και Εθνικής Αντιστάσεως, με κατεύθυνση βορρά-νότο, οι οποίες εξυπηρετούν τη σύνδεση του λιμανιού με την υπόλοιπη πόλη. Οι συγκεκριμένες οδοί αποτελούν ζεύγος μονόδρομων με προβληματική λειτουργία και για αυτό έχουν υπαχθεί σε δακτύλιο, ώστε να περιοριστεί η κυκλοφορία των οχημάτων και να εξυπηρετούν κυρίως τον ανεφοδιασμό των καταστημάτων και τους κατοίκους της περιοχής.

Εικόνα 18: Πλατεία της "Κυρίας των αγγέλων"

Εικόνα 19: Τζαμί Νερατζέ

Ο δημόσιος χώρος της Παλιάς Πόλης

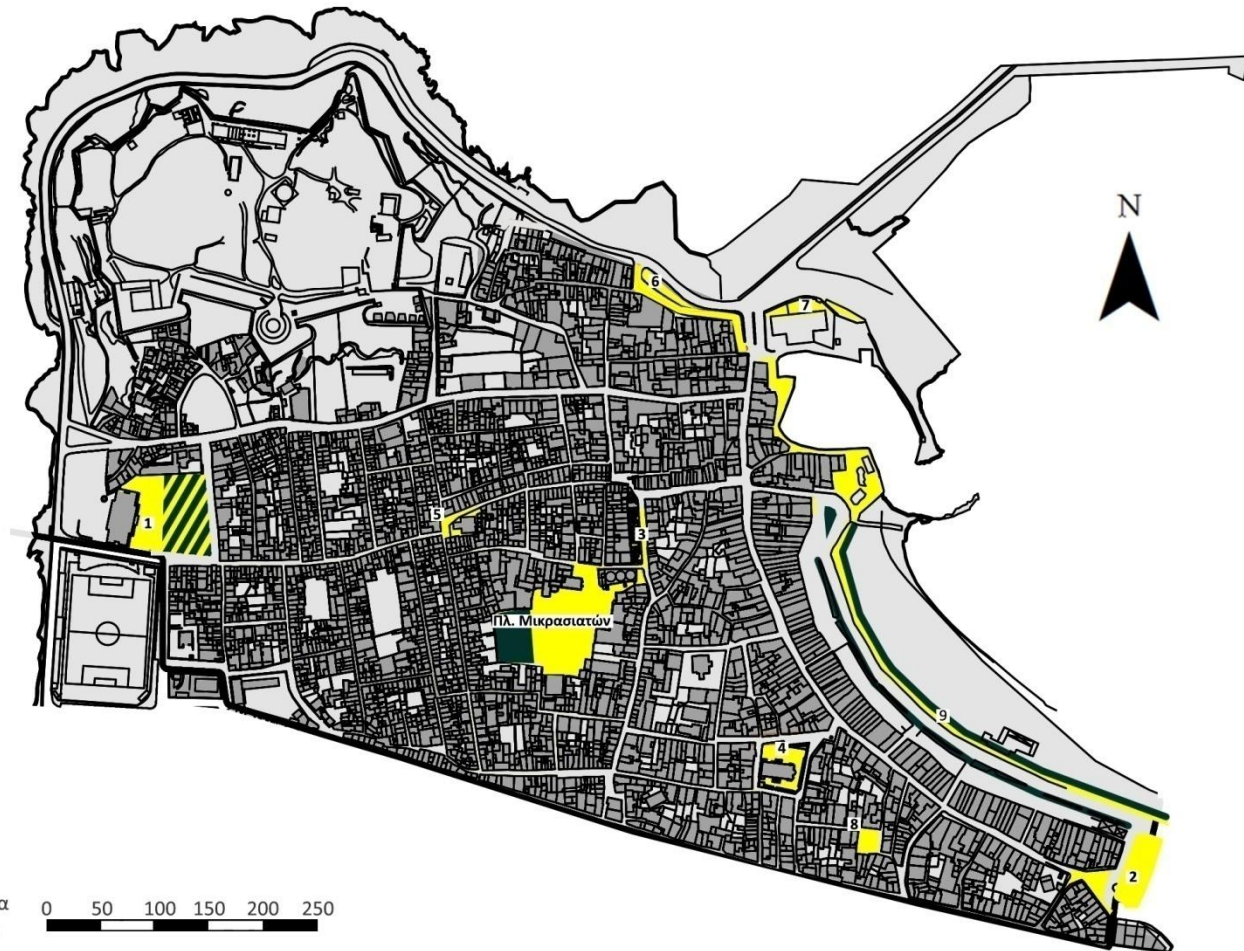
Έπειτα από μελέτη του αστικού ιστού της Παλιάς Πόλης, παρατηρήθηκε πως ο δημόσιος χώρος χαρακτηρίζεται από απουσία μεγάλων ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων με συγκεκριμένη μορφή και λειτουργία, με εξαίρεση την νεοδημιουργηθείσα πλατεία Μικρασιατών. Η πλειονότητα των δημόσιων χώρων αποτελούν μικρής κλίμακας ελεύθερους χώρους γύρω από τις εκκλησίες και τα μνημεία της πόλης (Χάρτης 3), με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πλατεία της "Κυρίας των Αγγέλων" (Εικόνα 18), ενώ ορισμένοι προέκυψαν από μικρές διαπλατύνσεις οδών, όπως η πλατεία Πετυχάκη. Πολύ συχνά, οι χώροι αυτοί αναφέρονται ως 'πλατείες', χωρίς να ανταποκρίνονται πάντα στην ονομασία αυτή, αφού εξυπηρετούν άλλες χρήσεις.

Η πλατεία Μικρασιατών (Εικόνα 20) αποτελεί ίσως τον σημαντικότερο πόλο έλξης, στην καρδιά του ιστορικού κέντρου. Πρόκειται για μία πλατεία, που προέκυψε μετά από συνένωση ενός συγκροτήματος ερειπίων παραδοσιακών κτισμάτων, συνολικής ωφέλιμης επιφάνειας 7,5 στρεμμάτων περίπου. Η πλατεία δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Σχεδίου Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης του Δήμου Ρεθύμνης (Γενναδίου, 2009, σ. 87)

Η πλατεία Μικρασιατών περικλείεται από τον Άγιος Φραγκίσκος, το Τζαμί Νερατζέ (Εικόνα 19), το Λαογραφικό Μουσείο, το Σπίτι Πολιτισμού, το Τουρκικό Σχολείο και άλλα αποκατεστημένα κτίρια. Το βόρειο και ανατολικό τμήμα της πλατείας διαμορφώθηκε ως ελεύθερος-ανοιχτός χώρος, που μπορεί να φιλοξενήσει διαφορετικού τύπου δραστηριότητες και εκδηλώσεις (π.χ. συναυλίες, παζάρι

- Πλατείες
- Χώροι πρασίνου

- 1_ Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου
- 2_ Πλατεία Ηρώων
(Άγνωστος Στρατιώτης)
- 3_ Πλατεία Τίτου Πετυχάκη
(Πλάτανος).
- 4_ Πλατεία Μητρόπολης
- 5_ Πλατεία Μ. Παπαϊωάννου
- 6_ Πλατεία Ν. Πλαστήρα
- 7_ Πλατεία Καραμανλή
- 8_ Πλατεία 25ης Μαρτίου
- 9_ Παραλιακός πεζόδρομος

Κλίμακα
1:7000

0 50 100 150 200 250

Εικόνα 20: Σχέδιο διαμόρφωσης πλατείας Μικρασιατών

κ.α.) Αντίθετα το νότιο και δυτικό τμήμα της πλατείας μετασχηματίστηκε σε μια μικρότερη πλατεία με σιντριβάνι και σε πάρκο με χώρους καθιστικών, περιπάτου, και παιδικής χαράς, ενώ στοιχεία όπως χαμηλό πράσινο, λουλούδια, πυκνές συστάδες δέντρων και στοιχεία νερού, διαμορφώνουν ένα ευχάριστο περιβάλλον. Εκτός, από αυτήν την κεντρική και μεγάλη σε έκταση πλατεία, ορισμένοι από τους σημαντικότερους δημόσιους χώρους που συναντιούνται στην Παλιά Πόλη είναι:

1 - Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου στο δυτικό τμήμα της Παλιάς Πόλης μπροστά από το κτίριο της Νομαρχίας και του αστυνομικού τμήματος.

2 - Πλατεία Ηρώων (Άγνωστος Στρατιώτης) στα ανατολικά όρια του ιστορικού κέντρου.

3 - Πλατεία Τίτου Πετυχάκη (Πλάτανος). Βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της Παλιάς Πόλης και ουσιαστικά αποτελεί διαπλάτυνση μπροστά από την Κρήνη Ριμόντι.

4 - Πλατεία Μητρόπολης. Πρόκειται για μία πλατεία γύρω από τον Ιερό Ναό της Παναγίας (Μητρόπολη). (Εικόνα 21)

Εικόνα 21: Πλατεία Μητροπόλεως

Καταγραφή των χρήσεων γης και του χρόνου λειτουργίας τους

Έπειτα από επιτόπια έρευνα, συντάχθηκε ένας χάρτης Χρήσεων Γης Ισογείου (Χάρτης 4). Στην παρούσα μελέτη, δεν θεωρείται αναγκαία η λεπτομερής αποτύπωση των χρήσεων ανά κτίριο, καθώς μας ενδιαφέρει κυρίως ο γενικότερος χαρακτήρας των διαφορετικών περιοχών της Παλιάς Πόλης. Έτσι, σε αυτόν τον χάρτη καταγράφηκαν σε μορφή ζωνών οι βασικές κατηγορίες χρήσεων γης που εντοπίστηκαν. Αυτές είναι η κατοικία, το εμπόριο, η αναψυχή, τα τουριστικά καταλύματα, οι προσωπικές υπηρεσίες, οι δημόσιες υπηρεσίες, ο πολιτισμός, η εκπαίδευση, ο αθλητισμός, η θρησκεία και χώροι στάθμευσης. Η αποτύπωση των χρήσεων γης στους ορόφους των κτιρίων δεν θεωρήθηκε απαραίτητη για τις ανάγκες της έρευνας. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα, τα κτίρια στην πλειοψηφία τους έχουν χρήση κατοικίας, επομένως τυχόν μικρές διαφοροποιήσεις δεν επιδρούν σημαντικά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα κάθε περιοχής.

Όπως φαίνεται στον χάρτη, η χρήση της κατοικίας κυριαρχεί στο δυτικό τμήμα της περιοχής. Εκεί, συναντώνται διάσπαρτες μονάδες εμπορίου, εστίασης και τουριστικών καταλυμάτων, ωστόσο αξιοσημείωτη είναι η παρουσία τους μόνο κατά μήκος της οδού Κορωναίου Πάνου (Χάρτης 5). Μία ακόμη περιοχή που παρουσιάζει σημαντική συγκέντρωση χρήσεων, είναι εκείνη περιμετρικά της Πλατείας Ηρώων Πολυτεχνείου (Εικόνα 22), όπου βρίσκονται μικρός αριθμός παραδοσιακών καφενείων, λίγες ταβέρνες, ορισμένα ξενοδοχεία, προσωπικές υπηρεσίες, το Αστυνομικό Μέγαρο, το κτίριο της Περιφέρειας, αλλά και το Στάδιο

Εικόνα 22: Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου

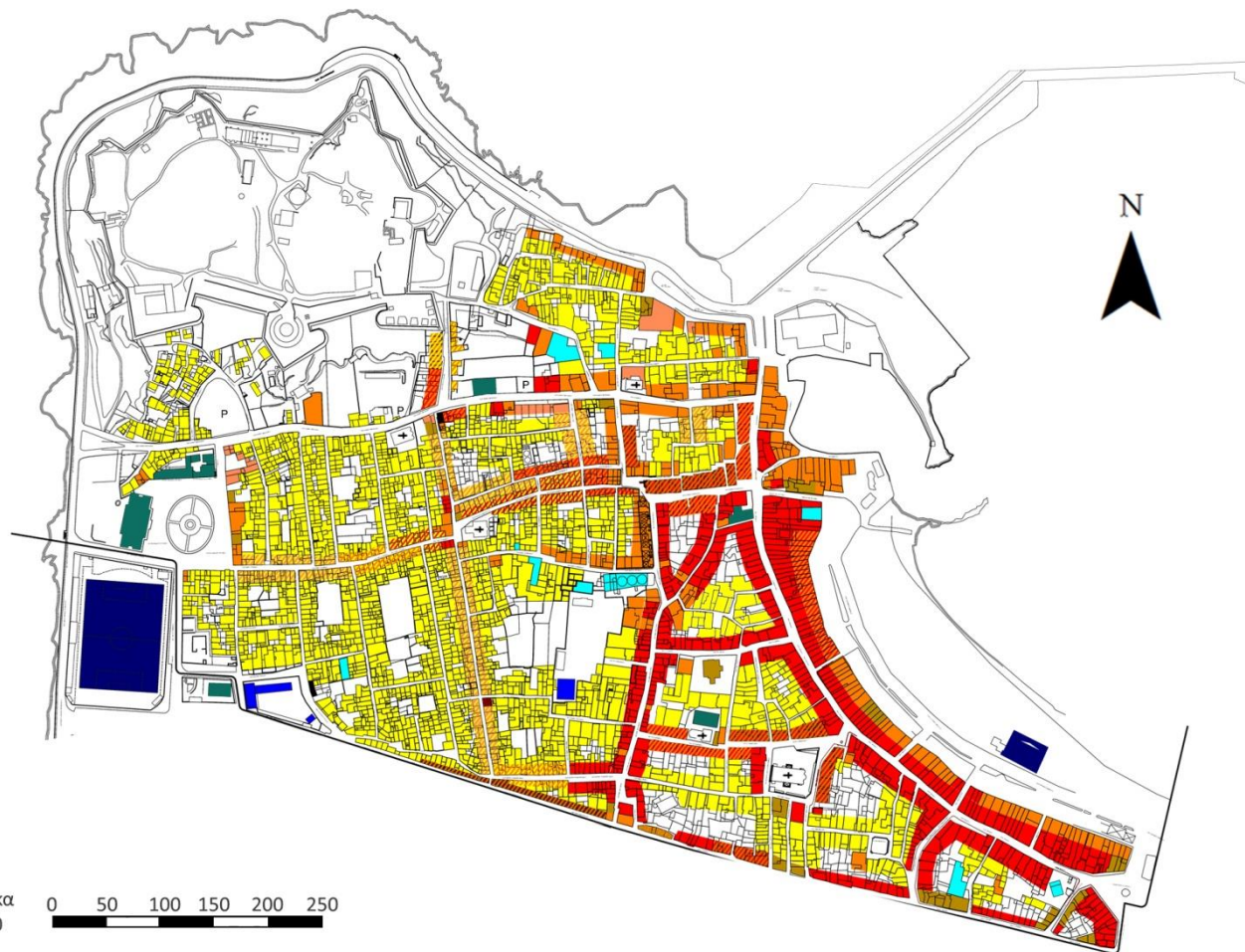

Εικόνα 23: Κρήνη στη συμβολή των οδών Πάνου Κορωναίου και Σμύρνης

Υπόμνημα

- κατοικία
- λιανικό εμπόριο
- ξενοδοχεία - τουρισμός
- ψυχαγωγία - αναψυχή
- εκπαίδευση
- προσωπικές υπηρεσίες
- ερείπιο
- αθλητισμός
- πολιτισμός
- δημόσιες υπηρεσίες
- P parking
- + εκκλησία

4 - Χάρτης χρήσεων γης ισογείου

Κλίμακα
1:7000

0 50 100 150 200 250

τις Σοχώρας. Όλες οι εγκαταστάσεις στο δυτικό τμήμα της Παλιάς Πόλης τερματίζουν τη λειτουργία τους νωρίς το βράδυ με εξαίρεση ελάχιστους χώρους εστίασης και το Θερινό Σινεμά, που βρίσκεται στην οδό Ιωάννου Μελισσινού, που κατά τους θερινούς μήνες μένουν ανοιχτά έως τις 1π.μ. Στο ανατολικό τμήμα της περιοχής, η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική. Αυτή η περιοχή της Παλιάς Πόλης ενεργό τμήμα του αστικού ιστού της πόλης του Ρεθύμνου, αφού φιλοξενεί μεγάλο μέρος των ημερήσιων και την πλειοψηφία των νυχτερινών δραστηριοτήτων της πόλης, ενώ η χρήση της κατοικίας αποτελεί σημαντικό, αν και όχι κυρίαρχο στοιχείο της περιοχής.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η εμπορική ζώνη αναπτύσσεται κατά μήκος των οδών Γερακάρη, Αρκαδίου (Εικόνα 24) και Εθνικής αντιστάσεως (Εικόνα 25), καθώς και οι οδοί Σουλίου και Εμμανουήλ Τζουδερού, που τις συνδέουν, καθώς φιλοξενούν μεγάλο μέρος του λιανικού εμπορίου της πόλης. Οι Ζώνες αναψυχής αναπτύσσεται γύρω από τη ζώνη εμπορίου, όπως φαίνεται και στον Χάρτη 5. Μεγάλος αριθμός εγκαταστάσεων αναψυχής και εστίασης συγκεντρώνεται κατά μήκος της παραλιακής οδού Ελευθερίου Βενιζέλου, όπου ενδιάμεσα παρεμβάλλονται ορισμένες εγκαταστάσεις με χρήση λιανικού εμπορίου ή προσωπικές υπηρεσίες. Η συγκεκριμένη οδός παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς οι διάφορες χρήσεις καταλαμβάνουν μεγάλο τμήμα του πεζοδρομίου μπροστά από τις εγκαταστάσεις τους, αφήνοντας ελεύθερο πεζοδρόμιο μήκους 3.40μ. ενδιάμεσα. Στον χώρο του πεζοδρομίου, που έχουν καταλάβει οι διάφορες εγκαταστάσεις, έχουν εγκατασταθεί στέγαστρα, δημιουργώντας ημιυπαίθριους χώρους, τα τραπεζοκαθίσματα ή τα εμπορεύματα των εγκαταστάσεων. Έτσι, επιτυγχάνεται συνεχώς η αλληλεπίδραση των εσωτερικών και εξω-

Εικόνα 24: Οδός Αρκαδίου

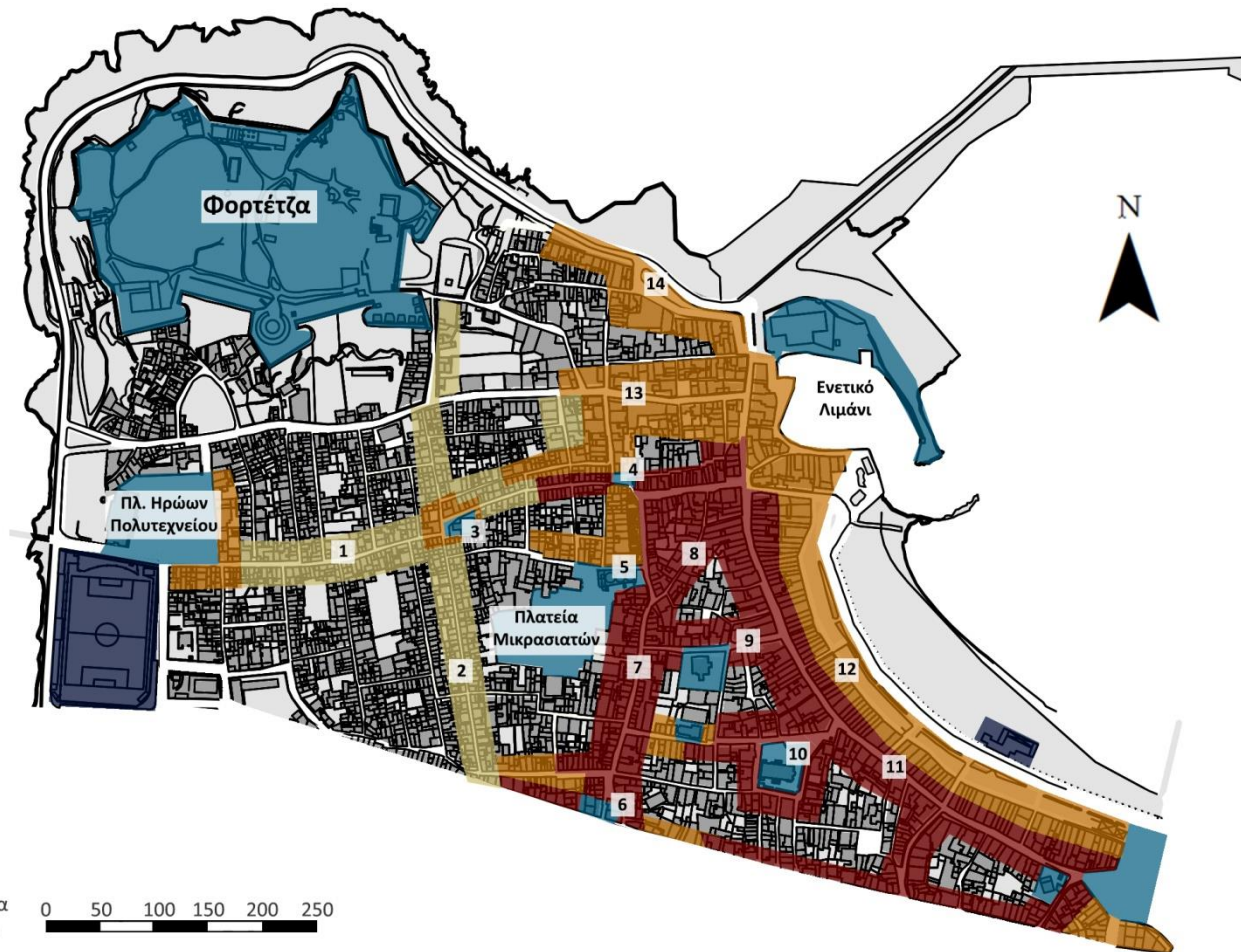
Εικόνα 25: Οδός Εθνικής Αντιστάσεως

- Ζώνες εμπορίου
- Ζώνες αναψυχής
- Ζώνες τουριστικών καταλυμάτων
- Σημεία αναφοράς
- Αθλητικές εγκαταστάσεις

- 1 - Οδός Πάνου Κορωναίου
- 2 - Οδός Νικηφόρου Φωκά
- 3 - "Κυρία των Αγγέλων"
- 4 - Κρήνη Rimondi
- 5 - Τζαμί Νερατζέ
- 6 - Μεγάλη Πόρτα
- 7 - Οδός Εθν. Αντιστάσεως
- 8 - Οδός Σουλίου
- 9 - Οδός Εμμ. Τσουδερού
- 10 - Πλ. Μητροπόλεως
- 11 - Οδός Αρκαδίου
- 12 - Οδός Ελ. Βενιζέλου
- 13 - Οδός Μελισσινού
- 14 - "Πασαρέλα"

Κλίμακα
1:7000

0 50 100 150 200 250

τερικών χώρων, ενώ η ανθρώπινη παρουσία συμβάλλει στη φυσική επιτήρηση της περιοχής και στη διαμόρφωση ατμόσφαιρας ζωντάνιας. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες αυτή η ατμόσφαιρα ενισχύεται ακόμα περισσότερο. Αυτό συμβαίνει γιατί η οδός Ελευθερίου Βενιζέλου κατά τους καλοκαιρινούς μήνες κλείνει από τις 8μ.μ. έως τις 12 τα μεσάνυχτα και μετατρέπεται σε πεζόδρομο, όπου παίρνουν θέσεις πλανόδιοι καλλιτέχνες και μικροπωλητές. Οι εγκαταστάσεις αναψυχής και εστίασης δεν περιορίζονται μόνο επί της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου. Μεγάλη συγκέντρωση εγκαταστάσεων αναψυχής και εστίασης εντοπίζεται τόσο στο βόρειο παραθαλάσσιο μέτωπο της Παλιάς Πόλης. Παλαιότερα, εκεί συγκεντρωνόταν το μεγαλύτερο μέρος της νυχτερινής δραστηριότητας. Πιο συγκεκριμένα, η «Πασαρέλα» αποτελούταν από μία σειρά καφετεριών που το βράδυ λειτουργούσαν σαν μπαρ, πλέον οι περισσότερες από αυτές έχουν κλείσει και στη θέση τους έχουν ανοίξει ορισμένα μεζεδοπωλεία και χώροι εστίασης.

Όσον αφορά τα σημεία αναφοράς, η πλατεία Μικρασιατών, όπου συνυπάρχουν το «Σπίτι του Πολιτισμού», το Τζαμί Νερατζέ και το 1^ο Δημοτικό Σχολείο Ρεθύμνου, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους χώρους συνάντησης και διεξαγωγής εκδηλώσεων για την πόλη του Ρεθύμνου. Μερικά ακόμη σημαντικά σημεία αναφοράς για την Παλιά Πόλη είναι η πλατεία Μητροπόλεως, η Μεγάλη Πόρτα, η κρήνη Rimondi και η εκκλησία «Κυρία των Αγγέλων», ή «Μικρή Παναγία» όπως αλλιώς ονομάζεται.

Κλείνοντας είναι σημαντικό να επισημανθεί πως οι εγκαταστάσεις στο ανατολικό τμήμα της Παλιάς Πόλης, σε αντίθεση με το δυτικό, δεν τερματίζουν όλες τη λειτουργία τους νωρίς το βράδυ. Αν και οι εμπορικές χρήσεις τερματίζουν κατά της 9μ.μ. τη λειτουργία τους, παρατηρείται σταδιακό κλείσιμο στις χρήσεις αναψυχής και εστία-

σης, με ορισμένες να κλείνουν μέχρι τις 1π.μ., άλλες μέχρι τις 4π.μ. και άλλες να παραμένουν ανοιχτές μέχρι το πρωί. Το ωράριο δεν είναι πάντα σταθερό και εξαρτάται από παράγοντες, όπως η προέλευση του κόσμου, η εποχή κ.α.

Η νυχτερινή εμπειρία των χρηστών της Παλιάς
Πόλης_Μεθοδολογία έρευνας πεδίου

Στόχος έρευνας και αντικείμενο μελέτης

Στην παρούσα έρευνα πεδίου διερευνάται εάν και σε ποιο βαθμό η Παλιάς Πόλης του Ρεθύμνου παρουσιάζει χαρακτηριστικά 24-ωρης πόλης, μέσα από τη μελέτη των κοινωνικών, χωρικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών της. Η Παλιά Πόλη συνιστά το ιστορικό τμήμα της πόλης του Ρεθύμνου, το οποίο συμμετέχει ενεργά στη λειτουργία της πόλης καθ' όλο το εικοσιτετράωρο. Πρόκειται ουσιαστικά για μία περιοχή, που ο αστικός ιστός της, τα ιστορικά κτίρια και οι χρήσεις που φιλοξενεί, την καθιστούν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των κατοίκων της πόλης τόσο την ημέρα όσο και την νύχτα, αυτός είναι και ο λόγος που επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης. Στόχος της έρευνας είναι η καταγραφή των διαφορετικών απόψεων, προτιμήσεων και αναγκών, καθώς και ο εντοπισμός των προβλημάτων και των ελλείψεων που συναντούν οι χρήστες κατά την δραστηριοποίηση τους στην περιοχή κατά τις νυχτερινές ώρες. Τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου οδηγούν σε συμπεράσματα σχετικά με την επιρροή των παραπάνω χαρακτηριστικών στις συνήθειες των χρηστών, στη συχνότητα επίσκεψή τους στην περιοχή, στο χρόνο παραμονής τους και στον τρόπο δράσης τους εντός αυτής. Αυτά τα στοιχεία τεκμηριώνουν τα συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τη μελέτη της Παλιάς Πόλης ως πόλη εικοσιτεσσάρων ωρών.

Μεθοδολογία ερωτηματολογίου

Η δομή του ερωτηματολογίου διαμορφώθηκε σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο που αναπτύχθηκε στις παραπάνω ενότητες. Σε πρώτη φάση, το ερωτηματολόγιο εξετάζει το προφίλ των συμμετεχόντων στην έρευνα, προκειμένου να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά που δημιουργούν διαφορετικές απαιτήσεις. Έπειτα, προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη κατανόηση της νυχτερινής δραστηριότητας, διερευνώνται οι νυχτερινές συνήθειες και δραστηριότητες που ασκούν οι ερωτηθέντες, τόσο για την χειμερινή, όσο και για την καλοκαιρινή περίοδο.

Σε επόμενη φάση, αναπτύσσονται ενότητες ερωτήσεων, οι οποίες αφορούν την κοινωνική αλληλεπίδραση και τον συνωστισμό και την οικειοποίηση της Παλιάς Πόλης από τους χρήστες, τις νυχτερινές δραστηριότητες και τις υποδομές που εντοπίζονται στην περιοχή, το αίσθημα ασφάλειας των χρηστών, καθώς και τον ρόλο του σχεδιασμού και της συλλογικής μνήμης στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας.

Στην ενότητα με θέμα την κοινωνική αλληλεπίδραση και τον συνωστισμό κατά τη διάρκεια της νύχτας, μελετάται ο βαθμός δραστηριοποίησης του χρήστη στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας, οι παράγοντες που τον επηρεάζουν, η επιρροή που ασκεί η

παρουσία ή η απουσία άλλων ανθρώπων και οι μορφές αλληλεπίδρασης που αναπτύσσουν οι χρήστες. Στην ενότητα με θέμα την οικειοποίηση διερευνάται το πόσο οικεία αισθάνεται ο χρήστης στην περιοχή της Παλιάς Πόλης κατά τις νυχτερινές ώρες ή σε συγκεκριμένα σημεία εντός αυτής. Ακόμη, εξετάζονται ορισμένοι παράγοντες που σχετίζονται με τον αστικό αλλά και με τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, ως προς τον βαθμό στον οποίο επηρεάζουν την οικειοποίηση των χρηστών. Η επόμενη ενότητα αφορά τις νυχτερινές δραστηριότητες και υποδομές που φιλοξενούνται στην περιοχή της Παλιάς Πόλης. Στόχος της ενότητας αυτής είναι να εντοπιστούν και να καταγραφούν οι προτιμήσεις των χρηστών σχετικά με τις υπάρχουσες δραστηριότητες και υποδομές, και να εξεταστεί η επίδραση άλλων παραγόντων στις προτιμήσεις τους. Οι παράγοντες που εξετάζονται σχετίζονται με τον σχεδιασμό και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία της περιοχής, καθώς και ο ρόλος των προτιμήσεων των άλλων χρηστών. Στη συνέχεια, ακολουθεί η ενότητα που σχετίζεται με το ζήτημα της ασφάλειας στην περιοχή της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι ερωτήσεις της ενότητας αυτή διερευνούν το αν και σε ποιο βαθμό αισθάνονται ασφάλεια τη νύχτα οι χρήστες στην περιοχή της Παλιάς Πόλης, το αν υπάρχουν περιοχές εντός τις Παλιάς Πόλης που αποφεύγουν οι χρήστες και ποια είναι αυτά, ενώ ταυτόχρονα μελετάται πως επιδρούν διάφοροι παράγοντες στο πόσο ασφαλείς αισθάνονται οι χρήστες. Στην ενότητα με θέμα το ρόλο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ως παράγοντας που συμβάλει στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας στην Παλιά Πόλη, οι ερωτήσεις εστιάζονται στην μελέτη του αστικού ιστού της περιοχής και των αρχιτεκτονικών στοιχείων που περιλαμβάνει, ως παράγοντες που επιδρούν στις επιλογές των χρηστών, ως προς τον τρόπο, τον τόπο και τον χρόνο δραστηριοποίησής τους τη νύχτα. Η τελευταία ενότητα εξετάζει τις απόψεις των χρηστών σχετικά με την ύπαρξη συλλογικής μνήμης στην πε-

ριοχή της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας και τον τρόπο επίδρασης της στους χρήστες. Πρόκειται, ουσιαστικά, για μία ενότητα που μελετά τη συλλογική μνήμη ως παράγοντα που συνδέεται με δράσεις που πραγματοποιούνται στην περιοχή, που συμβάλλει στη διαμόρφωση μίας ατμόσφαιρας ενότητας, η οποία βοηθά τους χρήστες να νιώσουν μέλη μίας κοινωνικής ομάδας και που τελικά δημιουργεί κίνητρο στους χρήστες, ώστε να δραστηριοποιηθούν στην περιοχή.

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο, στο οποίο απάντησαν οι συμμετέχοντες, διαμορφώθηκε από ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου. Όσον αφορά τις ερωτήσεις κλειστού τύπου, χρησιμοποιήθηκαν τρεις διαφορετικές κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία ήταν και αυτή που χρησιμοποιήθηκε και περισσότερο. Πρόκειται για τη μορφή ερωτήσεων που οι συμμετέχοντες καλούνται να επιλέξουν μια απάντηση κλίμακας («Πολύ», «Αρκετά», «Λίγο», «Καθόλου»). Η δεύτερη κατηγορία καλεί τους ερωτηθέντες να συμφωνήσουν ή να διαφωνήσουν επιλέγοντας μία από τις απαντήσεις «ΝΑΙ», «ΟΧΙ», «Έως έναν βαθμό» και «Δεν γνωρίζω», ενώ η τρίτη κατηγορία ερωτήσεων κλειστού τύπου προφέρει τη δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων, καθώς και τη δυνατότητα να προσθέσουν μία δική τους απάντηση οι χρήστες.

Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου, που χρησιμοποιήθηκαν, μπορούν να χωρισθούν σε δύο κατηγορίες. Αυτές είναι είτε απλές ανοικτές ερωτήσεις, όπου οι συμμετέχοντες καλούνται να δώσουν μία σαφή απάντηση, είτε ερωτήσεις στις οποίες τα άτομα οφείλουν, αρχικά, να απαντήσουν σε μία ερώτηση κλειστού τύπου και, στη συνέχεια, να δικαιολογήσουν, την απάντηση τους με ερώτηση ανοικτού τύπου.

Η διανομή του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονικά, μέσω πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης και αποστολή σε ηλεκτρονικές διευθύνσεις (email), σε 165 άτομα, όμως τελικά συμπληρώθηκε από 100 άτομα.

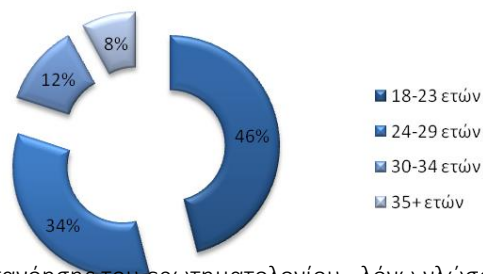
Προφίλ Συμμετεχόντων

Στην έρευνα κρίθηκε απαραίτητο όλοι οι συμμετέχοντες να είναι ή να ήταν μέχρι πρόσφατα κάτοικοι της πόλης του Ρεθύμνου ή των προαστιακών περιοχών και να έχουν επισκεφθεί επανειλημμένα την Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας. Τα προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων που κρίθηκαν ότι έπρεπε να αναφερθούν αφορούν το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα, το μορφωτικό επίπεδο και την περιοχή κατοικίας. Τα στοιχεία αυτά αξιοποιήθηκαν για τον σχηματισμό ενός προφίλ των συμμετεχόντων στην έρευνα, αλλά και για το συσχετισμό του προφίλ των ερωτηθέντων με τις διαφορετικές απόψεις σχετικά με την νυχτερινή εμπειρία στην Παλιά Πόλη. Παρατηρήθηκε ότι η ηλικία και η περιοχή κατοικίας είναι σημαντικές μεταβλητές, οι οποίες διαμορφώνουν διαφορετικά αποτελέσματα σχετικά με τις απόψεις των χρηστών για την Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Αρχικά, τα αποτελέσματα σχετικά με το φύλο είναι σχεδόν ισάριθμα, με το 54% των ερωτηθέντων να απαντά «άρρεν» και το 46% να απαντά «θήλυ». Σε ότι αφορά την ηλικία, οι συμμετέχοντες ανήκουν στις παρακάτω ηλικιακές ομάδες. (Διάγραμμα 1) Το 46% του δείγματος είναι από 18 έως 23 ετών, το 34% είναι από 24 έως 29 ετών, το 12% είναι από 30 έως 34 ετών, ενώ μόλις το 8% είναι πάνω από 35 ετών.

Ως προς την εθνικότητα, οι συμμετέχοντες ήταν κυρίως ελληνικής καταγωγής, με ποσοστό 98%.Θα ήταν ωφέλιμη για την έρευνα, η στην αδυναμία συμμετοχή μεταναστών, ωστόσο το ποσοστό συμμετοχής τους είναι αμελητέο. Αυτό οφείλεται κυρίως στη δυ-

Διάγραμμα 1
Ηλικία συμμετεχόντων

σκολία κατανόησης του ερωτηματολογίου, λόγω γλώσσας. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο, η πλειοψηφία, με ποσοστό 92%, δηλώνει ότι κατέχει μόρφωση επιπέδου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με το 35% να είναι φοιτητές στην πόλη του Ρεθύμνου. Τα στοιχεία σχετικά με την εργασία των συμμετεχόντων δεν έχουν καταγραφεί, καθώς θεωρήθηκε πως δεν συνιστά σημαντική μεταβλητή.

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να επισημανθεί πως το ερωτηματολόγιο διερευνά ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, χωρικών και λειτουργικών γνωρισμάτων, που διαμορφώνουν την νυχτερινή εμπειρία στην Παλιά Πόλη. Η πλειοψηφία των ερωτήσεων φάνηκε κατανοητή για τους συμμετέχοντες στην έρευνα, με εξαίρεση την ενότητα που αφορούσε τη συλλογική μνήμη. Αυτό έγινε εμφανές στις ερωτήσεις κλειστού τύπου, όπου ήταν αρκετοί εκείνοι που οι απαντήσεις τους δεν ήταν σχετικές με την προσέγγιση της περιοχής της Παλιάς Πόλης ως χώρο συναθροίσεων κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Η νυχτερινή εμπειρία των χρηστών της Παλιάς
Πόλης _ Ανάλυση αποτελεσμάτων της έρευνας
πεδίου

Η νυχτερινή δραστηριότητα στην Παλιά πόλη του Ρεθύμνου

Το ζήτημα της νυχτερινής δραστηριότητας μελετήθηκε τόσο για τη χειμερινή, όσο και για την καλοκαιρινή περίοδο. Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους η Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου αποτελεί πόλο έλξης, με το 70% των ερωτηθέντων να την επιλεγεί ως προορισμό. Η περιοχή της Παλιάς Πόλης αποτελεί πυρήνα συγκέντρωσης των νυχτερινών δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται σχετίζονται κυρίως με τον τομέα της αναψυχής και της εστίασης και υποστηρίζονται κυρίως από εγκαταστάσεις που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ (καφέ-μπαρ, κλαμπ, μεζεδοπωλεία κ.λ.π.). Κατά την καλοκαιρινή περίοδο και κατά τις εορταστικές περιόδους (Χριστούγεννα, Πάσχα, Απόκριες) σημαντικός είναι και ο ρόλος των ελεύθερων χώρων εντός και στο παραλιακό μέτωπο της Παλιάς Πόλης, καθώς εκεί λαμβάνουν χώρα, κατά τη διάρκεια την νύχτας, πολιτιστικές εκδηλώσεις, συναυλίες, φεστιβάλ, ακόμα και αθλητικές διοργανώσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας που σχετίζονται με τις δραστηριότητες που πραγματοποιούν οι χρήστες της πόλης, δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του έτους, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα.

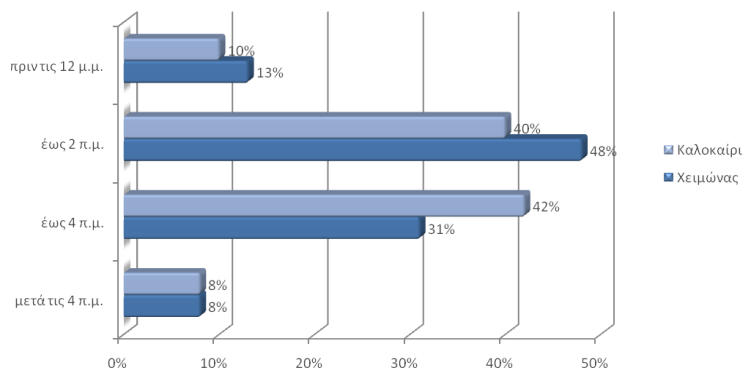
Δραστηριότητες	Ποσοστό προτίμησης	
	Χειμερινή Περίοδος	Καλοκαιρινή Περίοδος
Αναψυχή/Διασκέδαση	89%	90%
Εστίαση	44%	40%
Περίπατος	35%	41%
Αθλητικές Δραστηρ.	10%	10%
Εργασία	1%	5%

Πίνακας 3: Σύγκριση αποτελεσμάτων που σχετίζονται με τις δραστηριότητες που επιλέγουν οι χρήστες της πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Επίσης, κατά την καλοκαιρινή περίοδο, λειτουργούν μέχρι αργά το βράδυ ταβέρνες, εστιατόρια, καταστήματα και άλλες εγκαταστάσεις που απευθύνονται κυρίως σε τουρίστες. Η λειτουργία αυτών των εγκαταστάσεων, καθώς και η αύξηση των χρηστών της πόλης, λόγω της παρουσίας των τουριστών, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την εικόνα της πόλης, αλλά και τις συνήθειες των κατοίκων της. Οι περιοχές, που χαρακτηρίζονται από μεγάλη συγκέντρωση τουριστικών εγκαταστάσεων, κατά τη χειμερινή περίοδο, όπου αυτές δεν λειτουργούν, παρουσιάζουν μειωμένη κινητικότητα. Η απουσία δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με την ανεπαρκή ανθρώπινη παρουσία αποθαρρύνουν τους χρήστες να επισκεφτούν την Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πραγματοποιεί νυχτερινές εξόδους 1-2 φορές την εβδομάδα (55% για το χειμώνα και 43% το καλοκαίρι). Ο λόγος που το ποσοστό είναι μεγαλύτερο

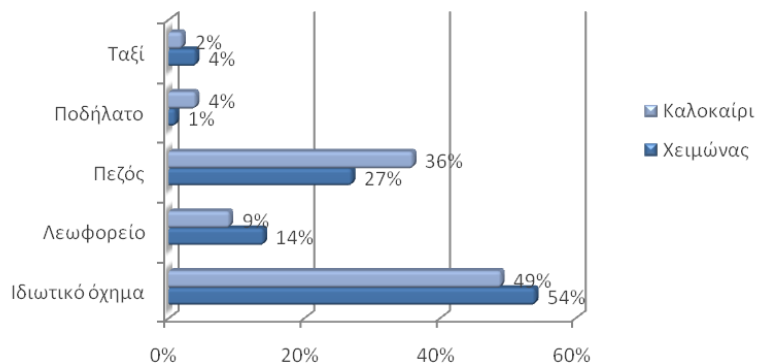
Διάγραμμα 2

Χρόνος ολοκλήρωσης νυχτερινών εξορμήσεων

Διάγραμμα 3

Προτιμητέο Μεταφορικό Μέσο κατά τη Βραδινή/Νυχτερινή έξοδο

τον χειμώνα σε σχέση με το καλοκαίρι, οφείλεται στην τάση των χρηστών να πραγματοποιούν περισσότερες εξόδους το καλοκαίρι, οπότε η απάντηση που επιλέχθηκε ήταν διαφορετική. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται σημαντική αύξηση στο ποσοστό των ερωτηθέντων που πραγματοποιούν εξόδους 3-5 φορές την εβδομάδα για την περίοδο του καλοκαιριού (από 16%για το χειμώνα, σε 34% για το καλοκαίρι). Είναι φανερό, λοιπόν, πως πραγματοποιείται σημαντική μείωση της συχνότητας πραγματοποίησης νυχτερινών εξόδων κατά τη διάρκεια του χειμώνα σε σχέση με το καλοκαίρι. Ακόμη, οι απαντήσεις σχετικά με το χρόνο ολοκλήρωσης των νυχτερινών εξόδων καταδεικνύει τη μεταβολή στις συνήθειες των ερωτηθέντων κατά τη διάρκεια του χειμώνα σε σχέση με το καλοκαίρι (**Διάγραμμα 2**).

Κατά τη χειμερινή περίοδο, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, με ποσοστό 48%, έχουν ολοκληρώσει τις νυχτερινές εξόδους έως της 2π.μ., ενώ το 31% των ερωτηθέντων τις έχουν ολοκληρώσει έως τις 4π.μ. Αντιθέτως, για την περίοδο του καλοκαιριού, τα αποτελέσματα αντιστρέφονται. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, με ποσοστό 42%, απαντά πως ολοκληρώνει τις νυχτερινές εξόδους έως τις 4π.μ., ενώ το ποσοστό εκείνων που τις έχουν ολοκληρώσει έως τις 2π.μ. μειώνεται στο 40%. Ωστόσο, υπάρχει και ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό των ερωτηθέντων, που επιλέγει να απέχει από τις νυχτερινές δραστηριότητες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Αυτό το ποσοστό (13% για το χειμώνα, 10% για το καλοκαίρι) πραγματοποιεί περιορισμένες νυχτερινές εξορμήσεις και συνήθως ολοκληρώνονται πριν τις 12μ.μ. Αυτό μπορεί να οφείλεται είτε σε μία καθημερινότητα τόσο απαιτητική που να μην επιτρέπει τη δραστηριοποίηση κατά την διάρκεια της νύχτας, είτε σε ελλείψεις που αστικού περιβάλλοντος που την αποθαρρύνουν.

Ακόμη, τα αποτελέσματα, σχετικά με το μεταφορικό μέσο που χρησιμοποιείται για τις νυχτερινές εξόδους, διαφοροποιούνται ελάχιστα κατά τη διάρκεια του έτους (Διάγραμμα 3). Τόσο το χειμώνα, όσο και το καλοκαίρι, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δήλωσε πως επιλέγει ιδιωτικό όχημα, με το ποσοστό να αγγίζει το 54% για τον χειμώνα και το 49% για το καλοκαίρι. Αμέσως μετά ακολουθεί το ποσοστό των συμμετεχόντων που καταφθάνουν στην Παλιά Πόλη πεζοί, σε ποσοστό 27% για τη χειμερινή περίοδο και 36% για την καλοκαιρινή περίοδο. Το μικρό μέγεθος της πόλης του Ρεθύμνου, καθώς και η κεντρική θέση της Παλιάς Πόλης ευνοούν την προσέλευση των κατοίκων της πόλης χωρίς τη χρήση κάποιου μεταφορικού μέσου. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, δεν έδειξαν ιδιαίτερη προτίμηση στη χρήση των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς. Αυτό οφείλεται πιθανών στην ύπαρξη ελάχιστων δρομολογίων που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια της νύχτα και τα οποία σταματούν έως τις 12μ.μ.

Το κοινωνικό προφίλ των χρηστών της Παλιάς Πόλης και οι μορφές αλληλεπίδρασης που επιλέγουν.

Η Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου αποτελεί δημοφιλή νυχτερινό προορισμό, με την πλειοψηφία των ερωτηθέντων να απαντά πως περνά πολύ(23%)/αρκετό(52%) χρόνο εντός αυτής, κατά τη διάρκεια της νύχτας και πως πρόκειται για μία περιοχή που προσελκύει πολύ(54%)/αρκετό(42%) κόσμο. Μάλιστα, από τις απαντήσεις που δόθηκαν, προκύπτει πως οι εορταστικές περίοδοι συμβάλουν σημαντικά στην αυξημένη προσέλευση κόσμου στην περιοχή της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Όσον αφορά τις ομάδες ανθρώπων που πραγματοποιούν νυχτερινές εξόδους, οι ερωτήσεις επικεντρώθηκαν στις ηλικιακές και κοινωνικές ομάδες που συναντώνται συνήθως στην περιοχή κατά τη διάρκεια της νύχτας. Στην ερώτηση σχετικά με τις ηλικιακές ομάδες παρατηρείται πως η πιο συχνή απάντηση είναι οι ηλικίες 20-35 και αμέσως μετά οι ηλικίες κάτω των 20. Για τις ηλικίες άνω των 35 τα ποσοστά είναι πολύ μικρότερα και μειώνονται όλο και περισσότερο όσο αυξάνεται το όριο ηλικίας στο οποίο απευθυνόμαστε. Στην ερώτηση σχετικά με τις κοινωνικές ομάδες που συναντώνται η συνηθέστερη απάντηση είναι οι φοιτητές, με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Ακολουθούν οι τουρίστες, έπειτα οι οικογένειες και με μικρότερο ποσοστό οι μετανάστες.

Σχετικά με την κοινωνική αλληλεπίδραση, οι συμμετέχοντες στη έρευνα ερωτήθηκαν σχετικά με τον βαθμό που τους ενδιαφέρει

του η παρουσία άλλων ανθρώπων για τις νυχτερινές τους εξόδους στην Παλιά Πόλη. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δηλώνει πως επηρεάζονται από την παρουσία ή την απουσία άλλων ανθρώπων και μάλιστα από τις απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν, όταν κλήθηκαν να δικαιολογήσουν την απάντησή τους, προκύπτουν δύο λόγοι που φαίνεται να επιδρούν εξίσου. Ο ένας λόγος, που προκύπτει τόσο άμεσα όσο και έμμεσα από τις απαντήσεις, είναι το αίσθημα ασφάλειας που φαίνεται να προκαλεί η παρουσία άλλων ανθρώπων κατά τη διάρκεια της νύχτας. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την κοινωνική φύση του ανθρώπου, καθώς πολλές από τις απαντήσεις που δόθηκαν καταδεικνύουν διάθεση για συναναστροφή και επικοινωνία από πλευράς των ερωτηθέντων.

Ένα άλλο ερώτημα που τέθηκε στους συμμετέχοντες σχετιζόταν με την μορφή κοινωνικής αλληλεπίδρασης που επιλέγουν κατά τη δραστηριοποίηση τους στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας. (Διάγραμμα 4) Η επικρατέστερη απάντηση, με μικρή διαφορά από τις επόμενες, είναι η «απόκτηση εμπειριών, μέσω της συναναστροφής με άλλους ανθρώπους». Αμέσως μετά, οι απαντήσεις κυμαίνονται μεταξύ της «Συλλογής πληροφοριών»⁷ από/για το κοινωνικό περιβάλλον και της «Δυνατότητας συνάντησης» που αυτό παρέχει. Στη συνέχεια ακολουθούν, με μικρότερα ποσοστά προτίμησης, η «απροσδόκητη πιθανή συνάντηση ή γνωριμία», η «παθητική επαφή» και η αλληλεπίδραση «ως πηγή έμπνευσης»⁸. Τέλος, μικρότερο, αλλά καθόλου αμελητέο, είναι το ποσοστό εκεί-

---

7-να βλέπεις, να ακούς και να μαθαίνεις νέα για άλλους από άλλους ανθρώπους, ως τρόπος να ενημερώνεται κανείς, κ.λ.π.)

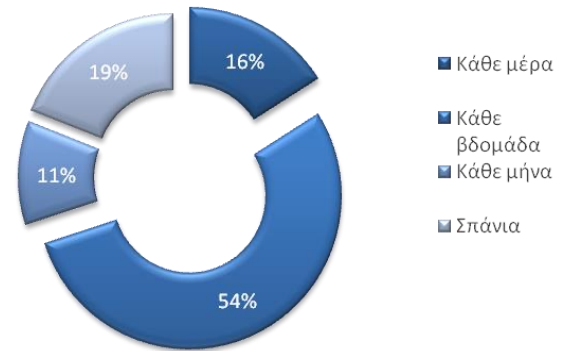
8-βλέποντας άλλους να δρουν, συμμετέχουμε και εμείς ή παίρνουμε ιδέες για μια πιθανή δράση

νων που απάντησαν πως δραστηριοποιούνται «αδιαφορώντας για οποιαδήποτε αλληλεπίδραση». Οι απαντήσεις αυτές σχετικά με την μορφή κοινωνικής αλληλεπίδρασης που επιλέγουν οι χρήστες αποδεικνύουν πως οι περισσότεροι επιδιώκουν κάποια μορφή συναναστροφής με το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, όμως είναι αρκετοί και εκείνοι που δεν ασκούν καμία αλληλεπίδραση με αυτό.

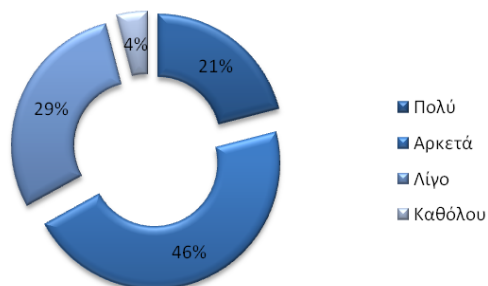
Η συχνότητα που επιλέγουν τις παραπάνω μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης είναι εβδομαδιαία, σύμφωνα με την πλειοψηφία, κάτι που συμπίπτει με την συχνότητα πραγματοποίησης νυχτερινών εξόδων. Βάση των αποτελεσμάτων, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην έρευνα δραστηριοποιούνται κοινωνικά, κάθε φορά που πραγματοποιούν νυχτερινές εξόδους, με εξαίρεση το σεβαστό ποσοστό 19% εκείνων που απάντησαν πως ασκούν σπάνια κάποια δραστηριότητα. (Διάγραμμα 5)

Τέλος, σύμφωνα με τις απαντήσεις από την τελευταία ερώτηση, η δυνατότητα ανάπτυξης κοινωνικών συναναστροφών που τους προσφέρεται από τις διάφορες νυχτερινές δραστηριότητες συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό για την πλειοψηφία στην επιλογή της Παλιάς Πόλης για τις νυχτερινές εξόδους.

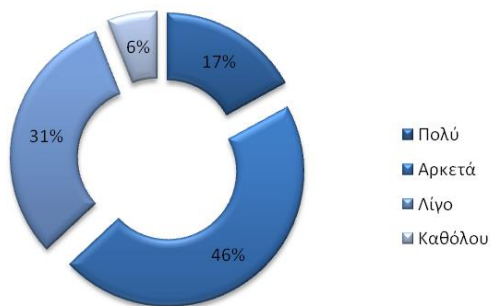
Διάγραμμα 5
Πόσο συχνά πραγματοποιείτε αυτήν τη δραστηριότητα;

Διάγραμμα 6
Σε ποιο βαθμό οι όψεις των μετώπων-κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Διάγραμμα 7
Σε ποιο βαθμό οι χρήσεις των κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Το ζήτημα της οικειοποίησης των χρηστών

Στην ενότητα αυτή μελετώνται οι δραστηριότητες με τις οποίες έχουν συνδέσει οι συμμετέχοντες στην έρευνα την περιοχή της Παλιάς Πόλης του Ρεθύμνου κατά τη διάρκεια της νύχτας, με στόχο τη διερεύνηση του βαθμού οικειοποίησης των χρηστών με την περιοχή. Επίσης, στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται η επίδραση των αρχιτεκτονικών και αστικών γνωρισμάτων στην οικειοποίηση της Παλιάς Πόλης.

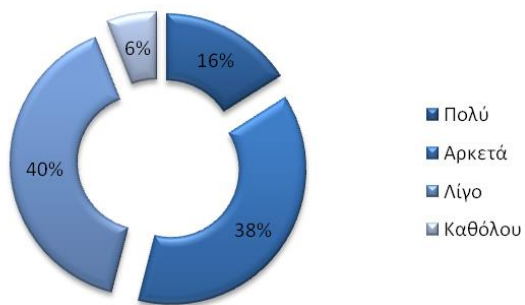
Αρχικά, εξετάστηκε πόσο οικεία νιώθουν οι ερωτηθέντες στη περιοχή κατά τη διάρκεια της νύχτα, όπου τα αποτελέσματα κυμαίνονταν μεταξύ των απαντήσεων «Πολύ οικεία» και «Αρκετά οικεία». Ωστόσο, συγκεντρώνοντας τα αποτελέσματα από την επόμενη ερώτηση, σχετικά με τα σημεία, τους χώρους και τις δραστηριότητες που επιλέγουν οι χρήστες στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας, γίνεται σαφές πως το αίσθημα οικειότητας που προέκυψε αρχικά δεν αφορά όλη την έκταση της περιοχής αλλά κυρίως το ανατολικό τμήμα της.

Τα αποτελέσματα από τις ερωτήσεις σχετικά με το βαθμό επίδρασης των αρχιτεκτονικών και αστικών στοιχείων δείχνουν πως οι όψεις των κτιρίων (Διάγραμμα 6) και οι χρήσεις (Διάγραμμα 7) που αυτά εξυπηρετούν είναι γνωρίσματα που επηρεάζουν αρκετά την οικειοποίηση των χρηστών με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας. Αντιθέτως, η ύπαρξη καθιστικών χώρων στους δημόσιους χώρους φαίνεται να επηρεάζει, αλλά σε μικρότερο βαθμό το αίσθημα

οικειότητας, με τις απαντήσεις «Λίγο» και «Αρκετά» να κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα, την απάντηση «Πολύ» να ακολουθεί, ενώ ελάχιστοι ήταν αυτοί που δήλωσαν πως δεν επηρεάζονται καθόλου. (Διάγραμμα 8)

Διάγραμμα 8

Σε ποιο βαθμό η ύπαρξη καθιστικών χώρων επηρεάζει την οικειοποίησή σας με τους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Νυχτερινές δραστηριότητες και υποδομές στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου.

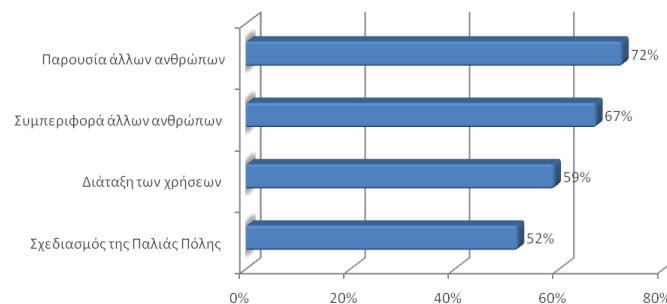
Έπειτα από το ζήτημα της οικειοποίησης, είναι σημαντικό να εξεταστούν ορισμένα θέματα που προκύπτουν σχετικά με τις δραστηριότητες και υποδομές, που φιλοξενούνται στις διαφορετικές περιοχές της Παλιάς Πόλης. Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιείται έρευνα που σχετίζεται με την επίδραση των διαθέσιμων δραστηριοτήτων και υποδομών στην επίσκεψη και την παραμονή των χρηστών στην περιοχή κατά τη διάρκεια της νύχτας. Επίσης, μελετάται ο βαθμός κατά τον οποίο άλλοι παράγοντες επηρεάζουν τις δραστηριότητες που ασκούν οι χρήστες και τελικά στην ύπαρξη τους.

Αρχικά, οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν στο ερώτημα σχετικά με την επιρροή που ασκεί η ύπαρξη δραστηριοτήτων στην επίσκεψη και στην παραμονή τους στην εκάστοτε περιοχή, με την πλειοψηφία να δηλώνει πως επηρεάζεται αρκετά. Στη συνέχεια, οι χρήστες ερωτήθηκαν αν είναι ικανοποιημένοι από την ποικιλία των νυχτερινών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται ή δύναται να αναπτυχθούν στην Παλιά Πόλη, όπου η πλειοψηφία να διχάζεται μεταξύ των απαντήσεων «Λίγο» και «Αρκετά».

Σε ό,τι αφορά τον χαρακτήρα των παραπάνω δραστηριοτήτων, εξετάζοντας τα δεδομένα από την έρευνα, εντοπίστηκαν δύο κυρίως κατηγορίες. Η μία κατηγορία αφορά δραστηριότητες με κοινωνικό χαρακτήρα (π.χ. συναντήσεις, συνομιλίες), ενώ η άλλη αφορά δραστηριότητες με ψυχαγωγικό χαρακτήρα (π.χ. εκθέσεις, εκδηλώσεις, συναυλίες).

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν, σχετικά με ορισμένους παράγοντες που επηρεάζουν την ποικιλία και την πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται. Πρόκειται για κοινωνικούς και σχεδιαστικούς αστικούς παράγοντες που σχετίζονται με την παρουσία και τη συμπεριφορά άλλων ανθρώπων, τη διάταξη των χρήσεων και τον σχεδιασμό της Παλιάς Πόλης. Έπειτα από την συγκέντρωση των αποτελεσμάτων, διαπιστώθηκε πως όλοι οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν αρκετά την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, με την απάντηση «Παρουσία άλλων ανθρώπων» να επικρατεί. **(Διάγραμμα 9)**

Διάγραμμα 9
ποιοι παράγοντες πιστεύετε ότι επηρεάζουν την ποικιλία και την πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στην Παλιά Πόλη;

Όσον αφορά τις μη αναμενόμενες ή προκαθορισμένες χρήσεις, τα ποσοστά μεταξύ των αρνητικών και των θετικών απαντήσεων παρουσιάζουν μεγάλη απόκλιση. Οι περισσότεροι απάντησαν πως δεν αναγνωρίζουν τέτοιου είδους δραστηριότητες. Το μικρό ποσοστό εκείνων που απάντησαν θετικά, κατέγραψε τις δραστηριότητες που αναγνώρισε ως μη αναμενόμενες ή προκαθορισμένες. Αυτές είναι συναυλίες, εκθέσεις, υπαίθριο παζάρι, πλανόδιοι μικροπωλητές/καλλιτέχνες, αλλά και διαπληκτισμοί και άλλες παράνομες συμπεριφορές.

Η επόμενη ερώτηση ασχολήθηκε με το βαθμό ικανοποίησης των χρηστών σε σχέση με τις διαθέσιμες δραστηριότητες και υποδομές. Η πλειοψηφία, με ποσοστό 50%, απάντησε πως είναι ικανοποιημένη σε μεγάλο βαθμό, όμως λίγοι ήταν εκείνοι που δικαιολόγησαν την απάντησή τους. Από τη συγκέντρωση των θετικών απαντήσεων, που θέλησαν να εξηγήσουν τη θέση τους, διαπιστώθηκε πως όλες, ανεξαιρέτως, χαρακτηρίζονται από ικανοποίηση από τις υφιστάμενες ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις-δραστηριότητες και από αδιαφορία για συμμετοχή σε διαφορετικού τύπου δραστηριότητες. Αντιθέτως, από τις αρνητικές απαντήσεις, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 35% των ερωτηθέντων, συγκεντρώσαμε περισσότερα αποτελέσματα, σχετικά με τους λόγους που δεν είναι ικανοποιημένοι. Έπειτα από μελέτη και κατηγοριοποίηση των αποτελεσμάτων, προέκυψε ότι ένας από τους κύριους λόγους δυσαρέσκειας των χρηστών, είναι η μονοτονία που παρουσιάζουν οι νυχτερινές δραστηριότητες, λόγω των ελλείψεων από διαφορετικού τύπου δραστηριότητες και υποδομές. Μερικοί ακόμα λόγοι δυσαρέσκειας των χρηστών είναι η κυριαρχία των ιδιωτικών εγκαταστάσεων και η παντελής απουσία δημόσιων υποδομών κατά τη διάρκεια της νύχτας, οι ελλείψεις σε καλλιτεχνικές/πολιτιστικές υποδο-

μές και δραστηριότητες και η συγκέντρωση των διαθέσιμων υποδομών σε συγκεκριμένες περιοχές.

Τέλος, οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν κατά τη γνώμη τους υπάρχουν εγκαταστάσεις οι οποίες θα έπρεπε να λειτουργούν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Η πλειοψηφία απάντησε αρνητικά, δηλώνοντας πως είναι ικανοποιημένοι από τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις. Όσοι απάντησαν θετικά, κατέγραψαν τέτοιου είδους σημεία/χώρους, τα οποία είναι, θέατρα, κινηματογράφοι, μουσεία, πινακοθήκες και άλλοι χώροι πολιτισμού.

Πριν συνεχίσουμε με τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, κρίθηκε απαραίτητη η καταγραφή των περιοχών που συγκεντρώνουν νυχτερινές δραστηριότητες τόσο το χειμώνα (Χάρτης 6) όσο και το καλοκαίρι (Χάρτης 7), για την καλύτερη ερμηνεία και αξιολόγηση των απαντήσεων.

Από τους χάρτες νυχτερινής δραστηριότητας διαπιστώθηκε πως το χωρικό αποτύπωμα της νυχτερινής εμπειρίας στην Παλιά Πόλη περιορίζεται σε συγκεκριμένες περιοχές εντός αυτής, ενώ στην πλειοψηφία τους πρόκειται για χωρικές ενότητες όπου κυριαρχούν οι χρήσεις αναψυχής και εστίασης. Την εντονότερη νυχτερινή δραστηριότητα παρουσιάζει το παραθαλάσσιο μέτωπο της Παλιάς Πόλης κατά μήκος της οδού Ελ. Βενιζέλου (Εικόνα 26) και η πλατεία Πετυχάκη (Εικόνα 27). Οι παραπάνω περιοχές παρουσιάζουν νυχτερινή δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, καθώς οι χρήσεις που φιλοξενούν δεν είναι εποχιακές στην πλειοψηφία τους και πολλές από αυτές κατά τη διάρκεια της ημέρας αλλάζουν χρήση προκειμένου να συνεχίσουν τη λειτουργία τους και τη νύχτα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι καφετέριες που το βράδυ λειτουργούν ως μπαρ και μεζεδοπωλεία συχνά μετα-

Υπόμνημα

 Περιοχές νυχτερινής δραστηριότητας, με λειτουργία έως τις 6 π.μ.

 Περιοχές νυχτερινής δραστηριότητας, με λειτουργία έως τις 1 π.μ.

6 - Χάρτης νυχτερινής δραστηριότητας -Χειμερινή περίοδος

Υπόμνημα

 Περιοχές νυχτερινής δραστηριότητας, με λειτουργία έως τις 6 π.μ.

 Περιοχές νυχτερινής δραστηριότητας, με λειτουργία έως τις 1 π.μ.

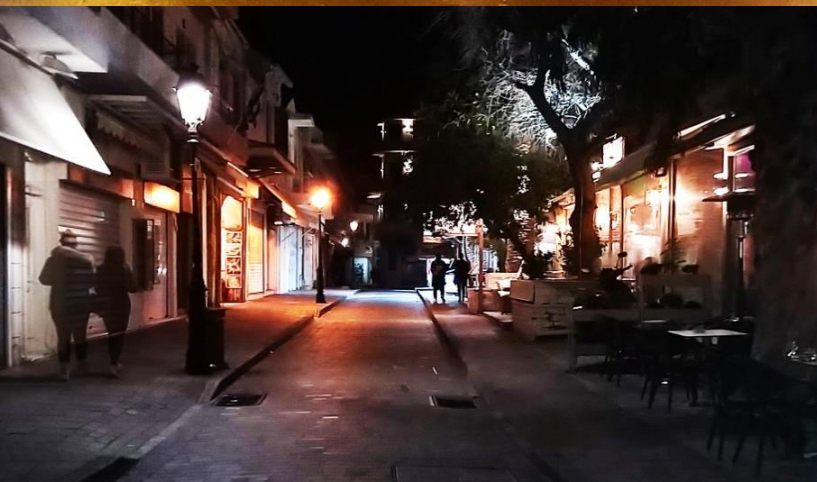
7 - Χάρτης νυχτερινής δραστηριότητας -Καλοκαιρινή περίοδος

Εικόνα 26: Οδός Ελ.Βενιζέλου – Νυχτερινή λήψη

Εικόνα 27: Πλ. Πετυχάκη – Νυχτερινή λήψη

τρέπονται σε κέντρα νυχτερινής διασκέδασης με ζωντανή μουσική. Σε όλες τις περιπτώσεις παρατηρείται διαρκής αλληλεπίδραση του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου. Οι επιχειρήσεις έχουν καταλάβει μέρος του δημόσιου χώρου, δημιουργώντας ημιωπαίθριους χώρους με τραπεζοκαθίσματα, συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση μίας ατμόσφαιρας ζωντάνιας.

Κατά την καλοκαιρινή περίοδο, το παραλιακό μέτωπο επί της οδού Ελευθερίου Βενιζέλου δεν αποτελεί μονάχα περιοχή συγκέντρωσης εγκαταστάσεων νυχτερινής διασκέδασης αλλά και έναν από τους σημαντικότερους δημόσιους-ελεύθερου χώρους. Από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο και από τις 7:30 μ.μ. έως τις 1π.μ. μετατρέπεται σε πεζόδρομο, όπου φιλοξενούνται πλανόδιοι καλλιτέχνες και μικροπωλητές. Στην παραλία παράλληλα της οδού Ελ. Βενιζέλου υπάρχουν αθλητικές εγκαταστάσεις-γήπεδα βόλεϊ, όπου τόσο την ημέρα όσο και νωρίς την νύχτα, διοργανώνονται αγώνες. Όλα τα παραπάνω διαμορφώνουν ένα αίσθημα ζωντάνιας, οικειότητας και ασφάλειας στους χρήστες της περιοχής, που διατηρείται ακόμα και μετά τη λήξη της δακτυλίου, λόγω της αλληλεπίδρασης του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου και της αυξημένης ανθρώπινης παρουσίας λόγω των τουριστών.

Σημαντική δραστηριότητα παρουσιάζεται επίσης στο βορειοανατολικό τμήμα της περιοχής, ωστόσο η δραστηριότητα είναι εντονότερη κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Το χειμώνα παρατηρείται σημαντική μείωση των εγκαταστάσεων που λειτουργούν, καθώς και των ωρών λειτουργίας τους. Ακόμη, παρατηρήθηκε πως το βορειοανατολικό τμήμα της περιοχής χαρακτηρίζεται από απουσία εγκαταστάσεων με ευμετάβλητη χρήση και 24-ωρη λειτουργία, όπως αυτές που εντοπίζονται στο παραλιακό μέτωπο Ελ.Βενιζέλου. Αντιθέτως, η νυχτερινή δραστηρι-

8 - Χάρτης κατηγοριοποίησης νυχτερινών δραστηριοτήτων

■ Περιοχές με εγκαταστάσεις που αλλάζουν χρήση κατά τη διάρκεια της ημέρας, προκειμένου να συνεχίσουν τη λειτουργία τους και τη νύχτα, και με νυχτερινή δραστηριότητα έως τις 6 π.μ. καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

■ Περιοχές όπου υπάρχουν εγκαταστάσεις με αμιγώς νυχτερινή λειτουργία. Στις περιοχές αυτές οι εγκαταστάσεις λειτουργούν έως τις 6π.μ., ενώ ο αριθμός τους μειώνεται σημαντικά κατά τη χειμερινή περίοδο.

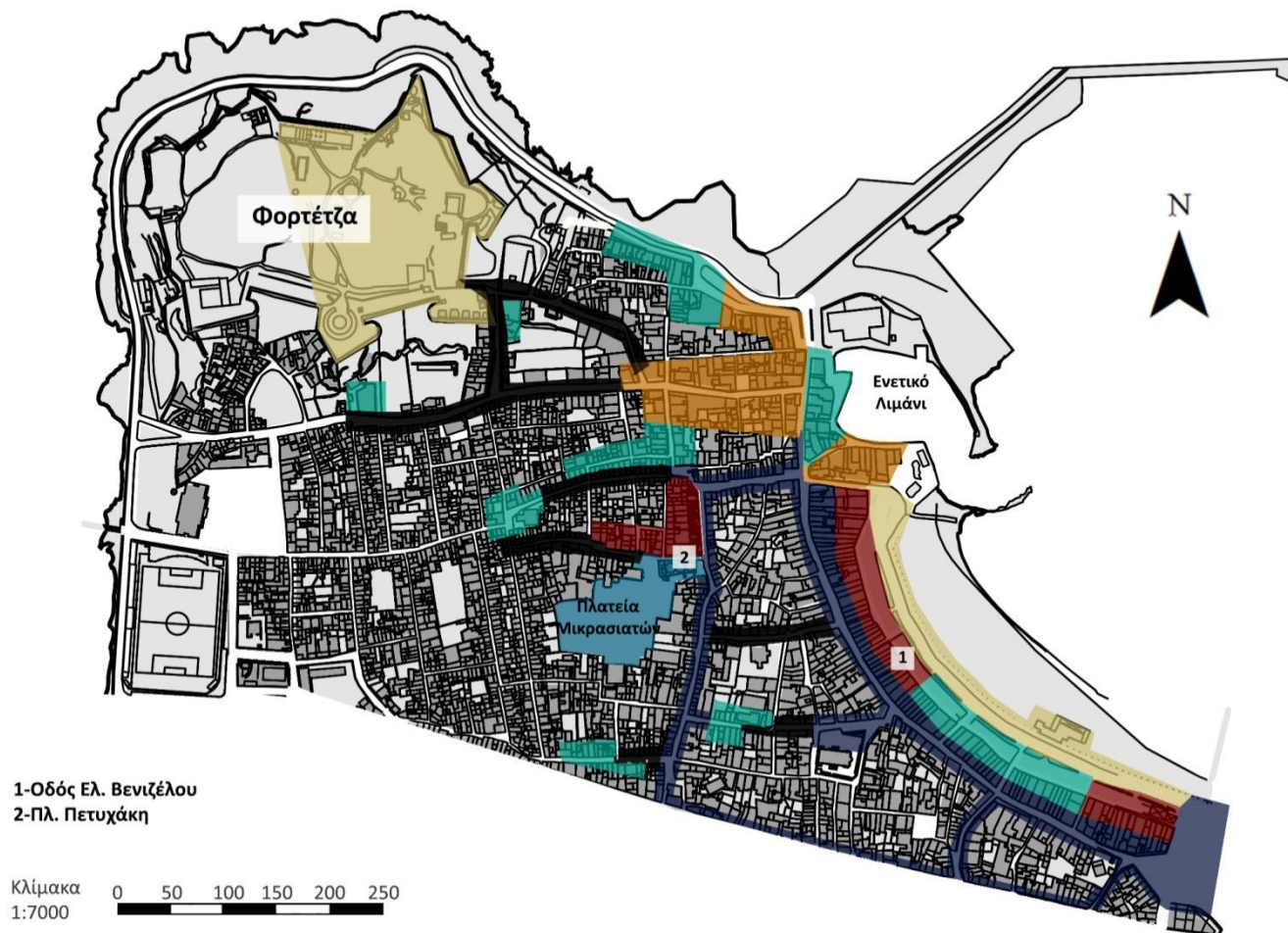
■ Περιοχές όπου υπάρχουν εγκαταστάσεις με νυχτερινή δραστηριότητα έως τις 1 π.μ. κυρίως κατά την καλοκαιρινή περίοδο. Το χειμώνα οι περιοχές αυτές παρουσιάζουν ελάχιστη ή μηδενική νυχτερινή δραστηριότητα.

■ Περιοχές όπου πραγματοποιούνται υπαίθριες νυχτερινές δραστηριότητες έως τις 1 π.μ. καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

■ Περιοχές όπου πραγματοποιούνται υπαίθριες νυχτερινές δραστηριότητες έως τις 1 π.μ. μόνο κατά την καλοκαιρινή περίοδο.

■ Περιοχές που χαρακτηρίζονται από απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων, αλλά αποτελούν τους κύριους άξονες πρόσβασης στην Παλιά Πόλη τη νύχτα.

■ Περιοχές που χαρακτηρίζονται από απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων, αλλά αποτελούν συνδυαστικό κρίκο μεταξύ αυτών.

1-Οδός Ελ. Βενιζέλου

2-Πλ. Πετυχάκη

Κλίμακα 1:7000
0 50 100 150 200 250

Εικόνα 28: Πλατεία Μικρασιατών – Νυχτερινή λήψη

Εικόνα 29: Οδός Εμμ. Βερνάρδου – Νυχτερινή λήψη
(Βόρεια της πλατείας Μικρασιατών)

ότητα περιορίζεται σε εγκαταστάσεις που ξεκινούν τη λειτουργία τους μετά το κλείσιμο των ημερήσιων εγκαταστάσεων. Έτσι δημιουργείται μία χρονική περίοδος που χαρακτηρίζεται από απουσία δραστηριοτήτων, γεγονός που δεν ευνοεί την παραμονή των χρηστών στην περιοχή, αλλά τους αναγκάζει να την εγκαταλείψουν. Η αντίθεση που υπάρχει στο χαρακτήρα της οδού Ελ. Βενιζέλου και της πλατείας Πετυχάκη με το βορειοανατολικό τμήμα της Παλιάς Πόλης, οδηγεί στο συμπέρασμα πως εγκαταστάσεις με ευμετάβλητες χρήσεις, ικανές να εξυπηρετήσουν διαφορετικές απαιτήσεις σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, είναι απαραίτητο συστατικό για την 24-ωρη λειτουργία μίας περιοχής.

Οι παραπάνω περιοχές, όπως φαίνεται και στον χάρτη δεν συνδέονται άμεσα μεταξύ τους. Τον ρόλο του συνδετικού κρίκου αναλαμβάνουν οι κύριοι εμπορικοί άξονες της περιοχής. Σε αυτές τις οδούς παρατηρείται απουσία νυχτερινών εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων. Εξάιρεση αποτελούν οι λιγοστές, διάσπαρτες μονάδες εστίασης, οι οποίες τερματίζουν την λειτουργία τους αρκετά νωρίς τη νύχτα.

Όσον αφορά το δημόσιο χώρο, η πλατεία Μικρασιατών (Εικόνα 28) φαίνεται να είναι ο μοναδικός ελεύθερος χώρος εντός της Παλιάς Πόλης, που αποτελεί πόλο έλξης κατά τη διάρκεια της νύχτας, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Πρόκειται για τη μόνη πλατεία που φιλοξενεί συχνά διάφορες εκδηλώσεις και δραστηριότητες τόσο τον χειμώνα, όσο και το καλοκαίρι. Ωστόσο, το καλοκαίρι το φρούριο της Φορτέτζας αποτελεί επικρατέστερη επιλογή, καθώς προτιμάτε για την διεξαγωγή σημαντικών διοργανώσεων εντός των τειχών της.

Στο δυτικό τμήμα η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων,

ελλιπή φωτισμό και στενούς δρόμους-σοκάκια. Φυσικά, αυτά τα χαρακτηριστικά υπάρχουν και σε περιοχές του ανατολικού τμήματος της Παλιάς Πόλης, όμως είναι διάσπαρτες και πολύ μικρότερες σε έκταση.

Εικόνα 30

Εικόνα 30: Οδός Αραμπάζογλου - Δυτικό τμήμα Παλιάς Πόλης– Νυχτερινή λήψη

Εικόνα 31: Πλατεία της Κυρίας των Αγγέλων – Νυχτερινή λήψη

Εικόνα 31

Το ζήτημα της ασφάλειας στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Σε αυτή την ενότητα, το ζήτημα που διερευνάται είναι η άποψη των χρηστών σχετικά με τα θέματα της ασφάλειας στην περιοχή της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας, καθώς και οι παράγοντες που τον επηρεάζουν. Η πρώτη και πιο γενική ερώτηση, αφορά το βαθμό ασφάλειας που αισθάνονται οι χρήστες, με το μεγαλύτερο ποσοστό να απαντά πως αισθάνεται αρκετά ασφαλής. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα της παραπάνω ενότητας, που σχετίζονται με την οικειότητα που νιώθουν οι χρήστες στην περιοχή της Παλιάς Πόλης. Ωστόσο, συγκεντρώνοντας τα αποτελέσματα της επόμενης ερώτησης γίνεται σαφές πως το αίτημα ασφάλειας που περιγράφεται δεν αφορά ολόκληρη την έκταση της Παλιάς Πόλης.

Σε αυτή την φάση, οι χρήστες ερωτήθηκαν για το αν υπάρχουν σημεία/ περιοχές της Παλιάς Πόλης τα οποία αποφεύγουν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι θετικές και οι αρνητικές απαντήσεις που δόθηκαν ήταν σχεδόν ισάριθμες. Έπειτα, όσοι είχαν απαντήσει θετικά δεν κατέγραψαν αυτές τις περιοχές, αλλά περιέγραψαν τα γνωρίσματα αυτών των προβληματικών περιοχών, καθώς και ορισμένες ενδεικτικές περιοχές με αυτά τα χαρακτηριστικά. Μετά από τη συγκέντρωση και την κατηγοριοποίηση των απαντήσεων, προβληματικές θεωρούνται κυρίως περιοχές που χαρακτηρίζονται από απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων-χρήσεων και κατά συνέπεια από απουσία της απαιτούμενης ανθρώπινης παρουσίας, από ελλείψεις φωτισμού και από κακή κατάσταση διατήρησης των κτιρίων. Επίσης συνήθως πρόκειται για στενά δρομάκια ή πεζοδρόμους

που βρίσκονται σε απόσταση από τις περιοχές που πραγματοποιείται η νυχτερινή δραστηριότητα, που δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη κινητικότητα και που συχνά παρουσιάζονται κρούσματα παραβατικής ή/και εγκληματικής συμπεριφοράς. Με γνώμονα το αν οι περιοχές της Παλιάς Πόλης διαθέτουν και σε ποιο βαθμό τα παραπάνω χαρακτηριστικά, συντάχθηκε ο χάρτης καταγραφής της υφιστάμενης κατάστασης στις διάφορες περιοχές κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Είναι εμφανές πως το μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζει το δυτικό τμήμα της Παλιάς Πόλης. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν οι χρήστες δείχνουν απροθυμία να επισκεφθούν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Δηλώνουν πως δεν νιώθουν ασφάλεια, ούτε οικειότητα. Τα στοιχεία που τους αποθαρρύνουν είναι η απουσία νυχτερινής δραστηριότητας και της απαιτούμενης ανθρώπινης παρουσίας, σε συνδυασμό με τον ανεπαρκή φωτισμό, τα στενά σοκάκια και την μέτρια έως κακή κατάσταση διατήρησης των κτιρίων. Επίσης αρνητικά επιδρά, το γεγονός ότι βρίσκονται σε απόσταση από τις περιοχές που πραγματοποιείται η νυχτερινή δραστηριότητα και ότι σε εκείνες τις περιοχές έχουν παρατηρηθεί κρούσματα παραβατικής ή/και εγκληματικής συμπεριφοράς.

Αντίθετα, στο ανατολικό τμήμα οι χρήστες φαίνεται να αισθάνονται ασφάλεια στο μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής ακόμα και σε περιοχές που δεν λαμβάνουν χώρα νυχτερινές δραστηριότητες. Συνήθως πρόκειται για περιοχές που συνδέουν τις περιοχές ανάπτυξης νυχτερινών δραστηριοτήτων ή συνορεύουν με αυτές, επομένως τροφοδοτούνται από αυτές με ανθρώπινη παρουσία καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας. Προφανώς, υπάρχουν και στο ανατολικό τμήμα της Παλιάς Πόλης περιοχές που αποφεύγουν οι χρήστες αλλά είναι διάσπαρτες και πολύ μικρότερες σε έκταση.

Υπόμνημα

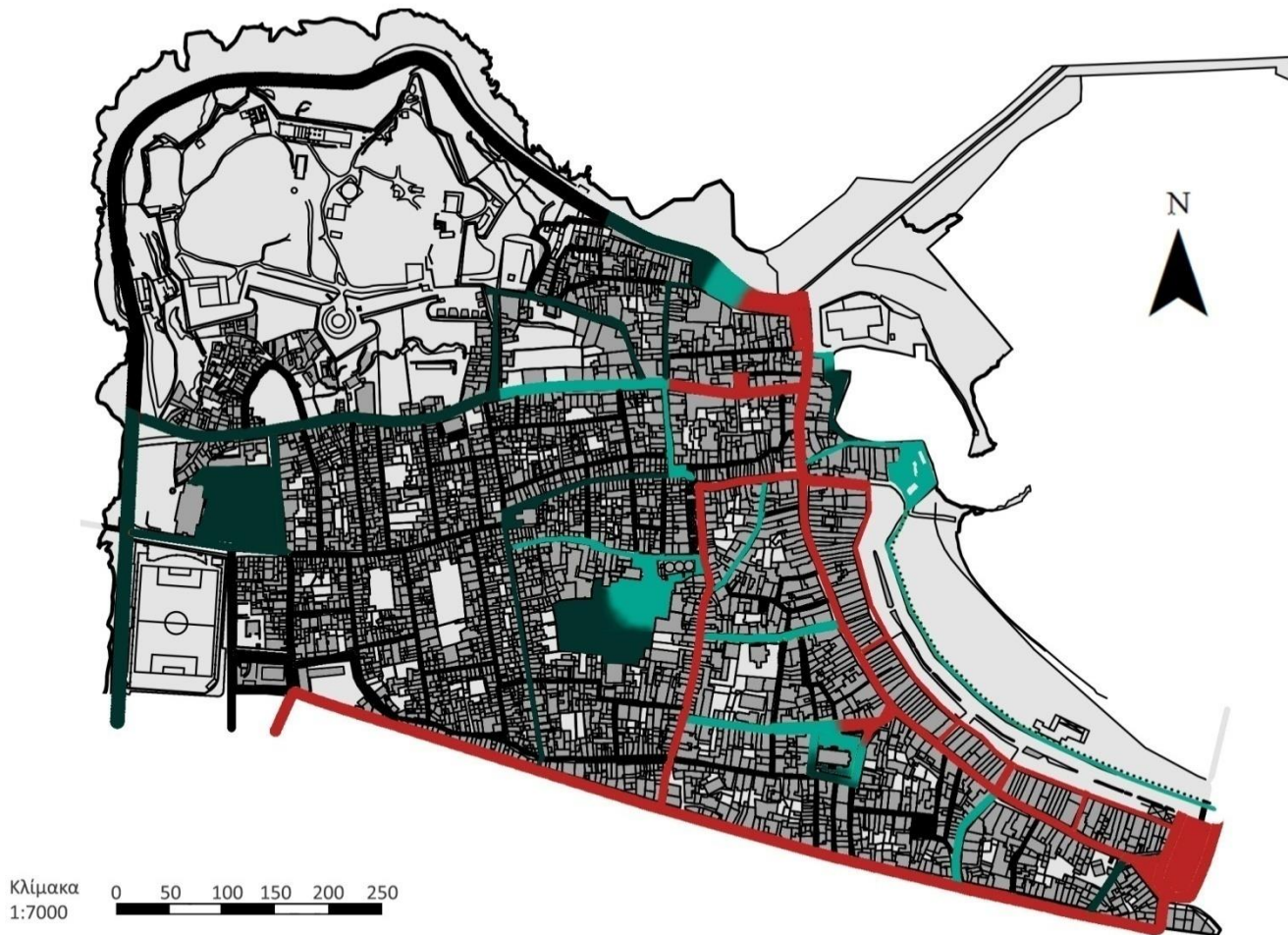
■ Περιοχές όπου λαμβάνουν χώρα νυχτερινές δραστηριότητες έως τις 6 π.μ., καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ή αποτελούν τους κύριους άξονες πρόσβασης σε αυτές. Πρόκειται για περιοχές με άριστο φωτισμό, μέσο πλάτος μεγαλύτερο των 5,50μ. και καλή κατάσταση διατήρησης των κτηρίων στην πλειοψηφία τους.

■ Περιοχές όπου λαμβάνουν χώρα νυχτερινές δραστηριότητες έως τις 1 μ.μ., καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ή/και έως τις 6 π.μ. σε ορισμένες περιπτώσεις, ή αποτελούν συνδετήριους άξονες μεταξύ αυτών, ή γειτονεύουν με αυτές. Πρόκειται για περιοχές επαρκώς έως άριστα φωτισμένες και καλή έως μέτρια κατάσταση διατήρησης των κτηρίων στην πλειοψηφία τους.

■ Περιοχές όπου λαμβάνουν χώρα νυχτερινές δραστηριότητες έως τις 1 μ.μ., όχι απαραίτητα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ή γειτονεύουν με αυτές. Πρόκειται για περιοχές με ελλιπή έως επαρκή φωτισμό και καλή έως μέτρια κατάσταση διατήρησης των κτηρίων στην πλειοψηφία τους.

■ Περιοχές που χαρακτηρίζονται από απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων και βρίσκονται σε απόσταση από τις περιοχές συγκέντρωσής τους. Πρόκειται για περιοχές με ελλιπή έως καθόλου φωτισμό και μέτρια κατάσταση διατήρησης των κτηρίων στην πλειοψηφία τους.

Χάρτης καταγραφής υφιστάμενης κατάστασης στις διάφορες περιοχές κατά τη διάρκεια της νύχτας

Κλίμακα
1:7000

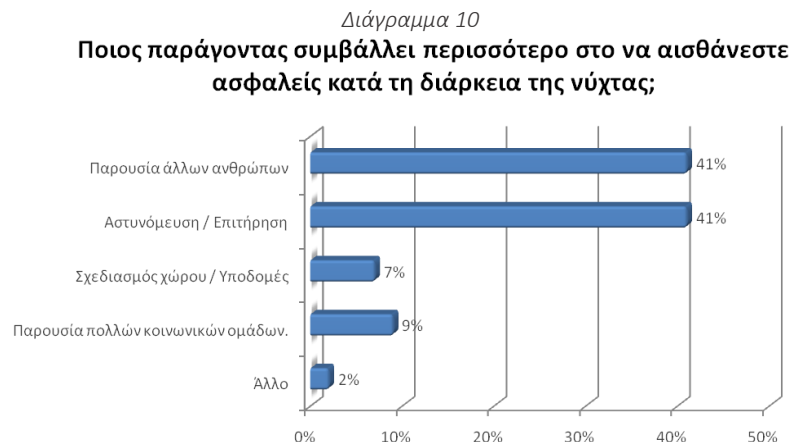
0 50 100 150 200 250

Όσον αφορά την πλατεία Μικρασιατών, παρ' ότι αποτελεί σημείο αναφοράς για την Παλιά Πόλη, κατά τη χειμερινή περίοδο, διαπιστώθηκε πως οι χρήστες αποφεύγουν να επισκεφθούν την πλατεία την νύχτα, όταν δεν πραγματοποιείται κάποια εκδήλωση ή δραστηριότητα. Πολλοί από αυτούς δηλώνουν πως δεν νιώθουν ασφαλείς, λόγω της παρουσίας μεταναστών και ναρκομανών. Τα χαρακτηριστικά της πλατείας που ευνοούν την ανάπτυξη φαινομένων παραβατικής και εγκληματικής συμπεριφοράς είναι η απουσία χρήσεων που να τροφοδοτούν κατά τη διάρκεια της νύχτα την πλατεία με ανθρώπινη παρουσία και το γεγονός ότι πρόκειται για μία πλατεία που περικλείεται από κτίρια, που την απομονώνουν, καθιστώντας αδύνατη την φυσική εποπτεία του χώρου.

Σε επόμενο στάδιο, οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά με διαφορετικούς παράγοντες που πιθανόν να επηρεάζουν το αίσθημα ασφάλειας στην περιοχή. Οι παράγοντες οι οποίοι εξετάστηκαν είναι η παρουσία άλλων ανθρώπων, η αστυνόμευση/επιτήρηση, και η παρουσία ξένων ανθρώπων (αλλοδαπών ή αγνώστων). Οι απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν δείχνουν πως, η παρουσία άλλων ανθρώπων, η αστυνόμευση/επιτήρηση, αλλά και η ύπαρξη ή απουσία χρήσεων στις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης, είναι παράγοντες που επηρεάζουν «Αρκετά» έως «Πολύ» το αίσθημα ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας. Στην ερώτηση που αφορά την παρουσία ξένων (αλλοδαπών ή αγνώστων) ανθρώπων, η πλειοψηφία να απάντησε πως επηρεάζεται «Λίγο», όμως δεν ήταν λίγες και οι απαντήσεις «Αρκετά». Η ερώτηση αυτή προέκυψε με στόχο εξακριβωθεί, σε ποιο βαθμό επηρεάζει αρνητικά το αίσθημα της ασφάλειας η παρουσία άλλων ανθρώπων, εκτός του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος των χρηστών. Δεδομένου ότι το ποσοστό εκείνων που δηλώνουν πως επηρεάζεται αρκετά αποτελεί μειοψηφία, πιθανολογούμε πως η παρουσία ξένων λειτουργεί αρ-

νητικά όταν και το περιβάλλον στο οποίο συναντάται παρουσιάζει χαρακτηριστικά προβληματικών περιοχών.

Τέλος, συγκεντρώνοντας τους παραπάνω παράγοντες σε μία ερώτηση, πραγματοποιείται σύγκριση προκειμένου να εξεταστεί ποιος παράγοντας επιδρά περισσότερο στο αίσθημα ασφάλειας των χρηστών(Διάγραμμα 10). Η παρουσία άλλων ανθρώπων και η αστυνόμευση/ επιτήρηση είναι οι παράγοντες επικράτησαν με ισοβαθμία, ενώ οι υπόλοιποι παράγοντες φαίνεται να επιδρούν πολύ λιγότερο στο αίσθημα ασφάλειας των ερωτηθέντων στην Παλιά Πόλη.

Ο ρόλος του σχεδιασμού στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας.

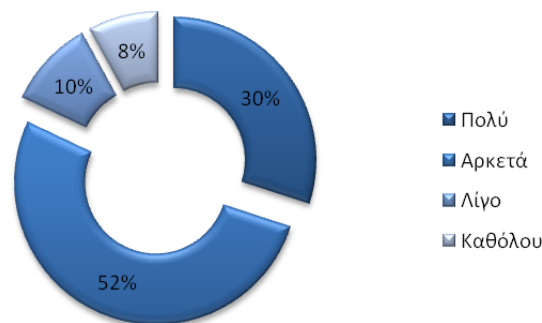
Με τον όρο «σχεδιασμός» της Παλιάς Πόλης του Ρεθύμνου αναφερόμαστε στον αστικό σχεδιασμό της περιοχής, αλλά και στα κατά περίπτωση αρχιτεκτονικά στοιχεία που περιλαμβάνει. Σε αυτή την ενότητα διερευνάται ο ρόλος του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ως παράγοντα που συμβάλει στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας στην Παλιά Πόλη. Στο πλαίσιο αυτό, οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν σχετικά με την επίδραση που προκαλούν τα διάφορα στοιχεία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στην επιλογή του τρόπου, του τόπου και του χρόνου δραστηριοποίησής τους.

Αρχικά, τέθηκε το, γενικό, ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο επηρεάζει τη συνάθροιση, κατά τη διάρκεια της νύχτας, η διαμόρφωση των δημόσιων χώρων, με την πλειονότητα να απαντάει πως επηρεάζει «Αρκετά» την συνάθροιση. Στην συνέχεια, οι ερωτήσεις έγιναν πιο συγκεκριμένες, εξετάζοντας την επίδραση που προκαλεί η ύπαρξη πρασίνου και χώρων καθιστικού στους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης, στην συνάθροιση και την παραμονή των χρηστών σε αυτούς κατά τη διάρκεια της νύχτας. Και οι δύο παράγοντες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την παραμονή και τη συνάθροιση των χρηστών στους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης, αφού οι απαντήσεις κυμαίνονται από «Αρκετά» έως «Πολύ». Αυτό ήταν κάτι αναμενόμενο, καθώς οι χώροι πρασίνου και καθιστικού είναι στοιχεία ευνοούν τη συνάθροιση, κάνοντας τον χώρο ελκυστικό, ενώ ταυτόχρονα ο σχεδιασμός τους μπορεί να επηρεάσει τις δραστηριότητες που μπορούν να φιλοξενήσουν. Τέλος, σε αυτή την ενότητα εξετάζεται η επίδραση που ασκεί η κατάσταση διατή-

ρησης των κτιρίων στην επιλογή των χώρων/περιοχών που δραστηριοποιούνται οι χρήστες κατά τη διάρκεια της νύχτας. Και σε αυτή την ερώτηση τα αποτελέσματα ήταν τα ίδια, με τις απαντήσεις να κυμαίνονται από «Αρκετά» έως «Πολύ».(Διάγραμμα 11)

Διάγραμμα 11

Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η κατάσταση διατήρησης των κτιρίων στην Παλιά Πόλη την επιλογή των χώρων/περιοχών που δραστηριοποιείστε κατά τη διάρκεια της νύχτας;

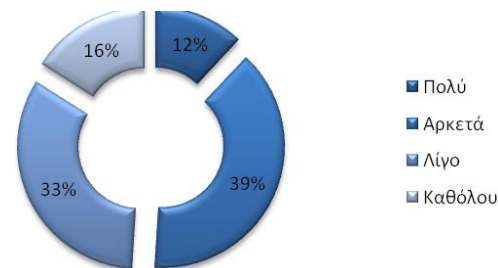

Η επίδραση της συλλογικής μνήμης στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας.

Σε αυτήν την ενότητα εξετάζεται κατά πόσο η συλλογική μνήμη καθιστά ή δύναται να καθιερώσει την περιοχή της Παλιάς Πόλης ως χώρο συναθροίσεων κατά τη διάρκεια της νύχτας. Στην πρώτη ερώτηση διερευνάται η άποψη των χρηστών για το αν υπάρχει μνήμη που να συνδέεται με συλλογικές δράσεις, με κοινά βιώματα και δημόσιες εκδηλώσεις. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων κυμαίνεται μεταξύ των απαντήσεων «Ναι, υπάρχει» και «Υπάρχει έως ένα βαθμό». Στη συνέχεια, ακολουθεί η ερώτηση σχετικά με το αν η Παλιά Πόλη εγείρει τη συλλογική μνήμη κατά τη διάρκεια της νύχτας, με την πλειοψηφία να απαντά «Ναι», ενώ αρκετοί είναι και εκείνοι που απαντούν «Ίσως». Η Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου εγείρει τη συλλογική μνήμη τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας, όσο και κατά τη διάρκεια της νύχτας, καθώς πρόκειται για το ιστορικό τμήμα της πόλης του Ρεθύμνου, το οποίο αποτελεί ενεργό τμήμα της πόλης και φιλοξενεί πληθώρα δραστηριοτήτων. Η διατήρησης κτιρίων από διαφορετικές εποχές της Παλιάς Πόλης, τα ιστορικά μνημεία που φιλοξενεί και ο ελάχιστος τροποποιημένος αστικός ιστός της, είναι στοιχεία που μας υπενθυμίζουν όλες τις ιστορικές της φάσεις. Ταυτόχρονα, οι δημόσιοι χώροι της Παλιάς Πόλης αποτελούν διαχρονικά τόπο συνάντησης, δραστηριοποίησης καθ' όλο το εικοσιτετράωρο, αλλά και χώρο πραγματοποίησης καθιερωμένων πολιτιστικών δραστηριοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται κατά την εορταστική περίοδο των Χριστουγέννων, αλλά και την περίοδο των αποκριών στο χώρο της πλατείας Μικρασιατών.

Στην επόμενη ερώτηση, οι ερωτηθέντες καλούνται να διευκρινίσουν σε ποιον βαθμό συμβάλλει η συλλογική μνήμη στο να αισθάνονται μέρος μιας ομάδας κοινωνικού συνόλου, με την πλειοψηφία να απαντά από «Λίγο» έως «Αρκετά», ενώ σημαντικό ήταν και το ποσοστό που απάντησαν «Πολύ» (Διάγραμμα 12). Έπειτα, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτήθηκαν για το κατά πόσο η συλλογική μνήμη συμβάλλει στο να είναι η Παλιά Πόλη κοινωνικός τόπος και χώρος συνάντησης κατά τη διάρκεια της νύχτας, με την απάντηση «Αρκετά» να συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό. Τέλος, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να αναφέρουν σημεία ή χώρους εντός της Παλιάς Πόλης που αποτελούν ή μπορούν να αποτελέσουν χώρους συνάντησης και συλλογικής δράσης κατά τη διάρκεια της νύχτας. Τα αποτελέσματα έχουν καταγραφεί στον παρακάτω χάρτη, ωστόσο, η πλειοψηφία των απαντήσεων υποδεικνύει την Πλατεία Μικρασιατικών ως ιδανική επιλογή, για να αποτελέσει χώρο συνάντησης και συλλογικής δράσης κατά τη διάρκεια της νύχτας.

Διάγραμμα 12
Σε ποιο βαθμό η συλλογική μνήμη συμβάλλει στο να αισθάνεστε μέρος μιας ομάδας κοινωνικού συνόλου κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Σύνοψη – Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που συγκεντρώθηκαν, η περιοχή της Παλιάς Πόλης αποτελεί σημαντικό νυχτερινό προορισμό, καθώς συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό της νυχτερινής δραστηριότητας της πόλης του Ρεθύμνου καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Τόσο τον χειμώνα, όσο και το καλοκαίρι, οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην περιοχή έχουν κυρίως ψυχαγωγικό χαρακτήρα, με τα αποτελέσματα να διαφοροποιούνται μόνο ως προς τον αριθμό των εγκαταστάσεων που λειτουργούν στην περιοχή. Το καλοκαίρι λειτουργούν αρκετά περισσότερες νυχτερινές εγκαταστάσεις αναψυχής και εστίασης που απευθύνονται κυρίως σε τουρίστες, ενώ ταυτόχρονα συνυπάρχουν πολλά τουριστικά καταλύματα. Τα τουριστικά καταλύματα μπορεί να μην αποτελούν αμιγώς νυχτερινές εγκαταστάσεις, ωστόσο συμβάλλουν στην 24ωρη τροφοδότηση της Παλιάς Πόλης, με ανθρώπινη παρουσία. Η απουσία των παραπάνω χρήσεων κατά τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου έχει εμφανείς επιδράσεις τόσο στην εικόνα της πόλης, όσο και στις συνήθειες των χρηστών της.

Στο μεγαλύτερο τμήμα της Παλιάς Πόλης παρατηρείται σημαντική μείωση των δραστηριοτήτων το χειμώνα κατά τη διάρκεια της νύχτας, ενώ δεν είναι λίγες οι περιοχές που μοιάζουν έρημες. Ταυτόχρονα, οι χρήστες πραγματοποιούν σπανιότερα και μικρότερης διάρκειας επισκέψεις, γεγονός που καταδεικνύει την ύπαρξη ελλείψεων και προβλημάτων που αποθαρρύνουν τους χρήστες να δραστηριοποιηθούν τη νύχτα στην Παλιά Πόλη. Μία από αυτές είναι η απουσία των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς. Παρ' όλο που στο νότιο όριο της υπάρχουν τέσσερις στάσεις λεωφορείου, τα δρομολόγια σταματάνε αρκετά νωρίς τη νύχτα. Έτσι, το μεγαλύτερο ποσοστό των χρηστών επιλέγει το ιδιωτικό όχημα ως μέσο άφιξης και αποχώρησης στην περιοχή.

Σε ό,τι αφορά το κοινωνικό προφίλ των χρηστών της Παλιάς Πόλης, από τις απαντήσεις που δόθηκαν φαίνεται οι περισσότεροι χρήστες να είναι από 20 έως 35 ετών και στην πλειοψηφία τους φοιτητές, ενώ οι δημοφιλέστερες μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης είναι η απόκτηση εμπειριών μέσω της συναναστροφής με άλλους ανθρώπους, η συλλογή πληροφοριών από και για το κοινωνικό περιβάλλον και η δυνατότητα συνάντησης. Η παρουσία άλλων ανθρώπων αποτελεί σημαντικό παράγοντα, που επηρεάζει τις επιλογές των χρηστών κατά τις νυχτερινές τους εξορμήσεις, καθώς σχετίζεται με την κοινωνική φύση του ανθρώπου, την ανάγκη του για επικοινωνία, αλλά και ανάγκη του να νιώθει ασφαλής, σε ένα περιβάλλον οικείο. Το αίσθημα του οικείου αποτελεί γνώμονα για τους χρήστες της Παλιάς Πόλης τη νύχτα, οι οποίοι φαίνεται να αποφεύγουν τις περιοχές του δυτικού τμήματος. Οι παράγοντες που επηρεάζουν το αίσθημα οικειότητας των χρηστών σχετίζονται με τα αρχιτεκτονικά στοιχεία κάθε περιοχής, παραδείγματος χάριν οι όψεις και η κατάσταση διατήρησης των κτιρίων, όπως επίσης και με τα χαρακτηριστικά του αστικού ιστού της Παλιάς Πόλης, με σημαντικότερα τις χρήσεις και το δίκτυο δρόμων και πεζοδρόμων. Καθοριστική είναι, ακόμη, η επίδραση των κοινωνικών παραγόντων. Εκτός από τη ανθρώπινη παρουσία, η οποία έχει ήδη αναφερθεί ως σημαντική παράμετρος, η παρουσία μεταναστών φαίνεται να λειτουργεί αρνητικά όταν και το περιβάλλον στο οποίο συναντάται παρουσιάζει χαρακτηριστικά προβληματικών περιοχών. Οι παραπάνω παράγοντες επιδρούν καθοριστικά και στο αίσθημα ασφάλειας των χρηστών, ωστόσο οι παράγοντες που φαίνεται, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, να επηρεάζουν περισσότερο είναι η παρουσία άλλων ανθρώπων και η αστυνόμευση/επιτήρηση της περιοχής. Στην ενότητα σχετικά με τα ζητήματα ασφαλείας στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να καταγράψουν σημεία/ περιοχές

που αποφεύγουν. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, εντοπίστηκαν ορισμένα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν αυτές τις προβληματικές περιοχές. Αυτά τα χαρακτηριστικά, μετά από κατάλληλη μελέτη, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά, στη διαμόρφωση ενός πλαισίου που θα περιλαμβάνει πρακτικές αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Ένα ακόμη ζήτημα που μελετήθηκε, αφορά τις νυχτερινές δραστηριότητες και υποδομές στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι κοινωνιολογικοί και αρχιτεκτονικοί-αστικοί παράγοντες, που προαναφέρθηκαν, επηρεάζουν αρκετά την ανάπτυξη δραστηριοτήτων. Η παρουσία ή οι απουσία δραστηριοτήτων σε μία περιοχή φαίνεται να επιδρά καταλυτικά στην παραμονή ή όχι των χρηστών. Όσον αφορά την άποψη των χρηστών σχετικά με το βαθμό ικανοποίησης από τις διαθέσιμες νυχτερινές δραστηριότητες, αν και η πλειοψηφία δήλωσε πως είναι ικανοποιημένη σε μεγάλο βαθμό, αρκετοί ήταν εκείνοι που δήλωσαν δυσaréσκεια. Οι παρατηρήσεις, των αρνητικών απαντήσεων μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο εργαλείο, για την καλύτερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων της Παλιάς Πόλης.

Στη συνέχεια, διερευνήθηκε ο ρόλος του σχεδιασμού στη διαμόρφωση της νυχτερινής εμπειρίας. Ενώ νωρίτερα ο σχεδιασμός μελετήθηκε ως προς την συμβολή του στα ζητήματα ασφάλειας και οικειοποίησης, σε αυτή τη φάση οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν σχετικά με την επίδρασή του στην επιλογή του τρόπου, του τόπου και του χρόνου δραστηριοποίησής τους. Τα αποτελέσματα φανερώνουν πως η ύπαρξη χώρων πρασίνου, χώρων καθιστικού, οι όψεις, αλλά και η κατάσταση διατήρησης των κτιρίων είναι όλοι παράγοντες που επηρεάζουν την συνάθροιση και την παραμονή των χρηστών στις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης τη νύχτα.

Σε ό,τι αφορά το ζήτημα της συλλογικής μνήμης, οι απαντήσεις των χρηστών υποδεικνύουν πως η περιοχή αποτελεί σημαίνοντα χώρο συναθροίσεων κατά τη διάρκεια της νύχτας, καθώς πρόκειται για το ιστορικό τμήμα της πόλης και στους δημόσιους χώρους της πραγματοποιούνται διάφορες καθιερωμένες πολιτιστικές δραστηριότητες κατά τις νυχτερινές ώρες, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στο να αισθάνονται οι χρήστες μέρος μίας ομάδας κοινωνικού συνόλου.

Μελετώντας τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου συγκεντρωτικά, διαπιστώθηκε πως η Παλιά Πόλη παρουσιάζει πολύ έντονα στοιχεία 24-ωρου περιβάλλοντος, ωστόσο, διαπιστώθηκε πως πρόκειται για μία περιοχή που λειτουργεί διαφορετικά στις διάφορες περιοχές τη νύχτα. Πιο συγκεκριμένα, η Παλιά Πόλη χωρίζεται στο ανατολικό και στο δυτικό τμήμα, που παρουσιάζουν εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά κατά τη διάρκεια της ημέρας και κυρίως κατά την διάρκεια της νύχτας.

Το ανατολικό τμήμα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα που συγκεντρώθηκαν, παρουσιάζει ιδιαίτερα έντονη νυχτερινή δραστηριότητα, η οποία αυξάνεται ακόμα περισσότερο με την παρουσία των τουριστών και την λειτουργία εγκαταστάσεων προσανατολισμένων στην εξυπηρέτηση αυτών. Οι περιοχές που παρουσιάζουν νυχτερινή δραστηριότητα μέχρι τις 6π.μ. καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, περιορίζονται κυρίως στην πλατεία Πετυχάκη και κατά μήκος της παραλιακής οδού Ελ. Βενιζέλου. Ουσιαστικά, διαπιστώθηκε πως πρόκειται για τις μόνες περιοχές που παρουσιάζουν 24-ωρη λειτουργία συστηματικά. Επίσης, πυρήνες νυχτερινής δραστηριότητας εντοπίζονται γύρω από τους δύο εμπορικούς άξονες της περιοχής, τις οδούς Αρκαδίου και Εθν. Αντιστάσεως, ωστόσο πρόκειται για περιοχές μικρότερες σε έκταση που τερματίζουν την λειτουργία

τους έως τη 1π.μ. στις περισσότερες περιπτώσεις. Όσον αφορά τους ελεύθερους χώρους, η πλατεία Μικρασιατών είναι ο μοναδικός που παρουσιάζει νυχτερινή δραστηριότητα. Εντούτοις, οι νυχτερινές εγκαταστάσεις στην περιοχή περιορίζονται, σε μεγάλο βαθμό, σε χώρους διασκέδασης που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ, ενώ οι χρήστες που συναντώνται είναι κυρίως νέοι 20-35ετών και στην πλειοψηφία τους φοιτητές, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου. Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν πως το ανατολικό τμήμα παρουσιάζει μονολειτουργικό χαρακτήρα, αδυνατώντας να εξυπηρετήσει τις διαφορετικές ανάγκες των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Σε αντίθεση με το ανατολικό, το δυτικό τμήμα χαρακτηρίζεται από απουσία δραστηριοτήτων, ενώ ο ελλιπής φωτισμός, τα στενά σοκάκια και η κακή κατάσταση διατήρησης των κτιρίων σε πολλά σημεία, είναι γνωρίσματα που αποτρέπουν τους χρήστες να το επισκεφθούν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Κατά την περίοδο του καλοκαιριού, το δυτικό τμήμα παρουσιάζει μικρή κινητικότητα τη νύχτα, λόγω των τουριστικών καταλυμάτων που λειτουργούν εκείνη την περίοδο και τροφοδοτούν με χρήστες την περιοχή όλο το εικοσιτετράωρο.

Τα παραπάνω αποτελέσματα επιβεβαιώνονται και από τις απαντήσεις των χρηστών στην ερώτηση που αφορά τις περιοχές που αποφεύγουν να επισκεφθούν την νύχτα. Από τις απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν διαπιστώθηκε πως οι περιοχές, όπου οι χρήστες νιώθουν ασφάλεια, ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με εκείνες που φιλοξενούν νυχτερινές δραστηριότητες, αλλά και με αυτές που γειτονεύουν ή/και αποτελούν συνδυαστικό κρίκο μεταξύ των πυρήνων νυχτερινής δραστηριότητας. Αντίθετα, οι περιοχές που χαρακτηρίζονται από απουσία νυχτερινών δραστηριοτήτων και βρίσκο-

νται σε απόσταση από τις περιοχές όπου αυτές λαμβάνουν χώρα, φαίνεται να μειονεκτούν σε βαθμό τέτοιο που αποθαρρύνει τους χρήστες να την επισκεφθούν. Η απουσία των νυχτερινών δραστηριοτήτων έχει ως αποτέλεσμα την ανεπαρκή ανθρώπινη παρουσία, ωστόσο δεν ο μόνος παράγοντας που δημιουργεί ανασφάλεια στους χρήστες της περιοχής. Άλλα στοιχεία που επιδρούν αρνητικά είναι ο ελλιπής έως ανύπαρκτος φωτισμός, η μέτρια έως κακή κατάσταση διατήρησης των κτιρίων και το μικρό μέγεθος των πεζοδρόμων – σοκάκια.

Σύμφωνα με τα παραπάνω αποτελέσματα της έρευνας, σε συνδυασμό με τη θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της 24-ωρης πόλης, συμπεραίνουμε πως η Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου, παρόλο που δεν αποτελεί μία αμιγώς 24-ωρη πόλη, παρουσιάζει πολύ έντονα στοιχεία 24-ωρης λειτουργίας. Εξετάζοντας την περιοχή τυπολογικά γίνεται αντιληπτό πως συνυπάρχουν δύο κατηγορίες περιβάλλοντος 24-ων ωρών. Στην μία κατηγορία, οι δραστηριότητες και υπηρεσίες που αναπτύσσονται είναι προσανατολισμένες στην ικανοποίηση των απαιτήσεων του επισκέπτη, ενώ στην άλλη είναι προσανατολισμένες στην παροχή υπηρεσιών αναψυχής, προς όφελος των επισκεπτών, αλλά κυρίως των κατοίκων της πόλης του Ρεθύμνου. Αυτό οφείλεται στο γεγονός της ύπαρξης επιχειρήσεων που λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ μεγάλο ποσοστό των εγκαταστάσεων αναψυχής και εστίασης λειτουργούν μόνο κατά την καλοκαιρινή περίοδο, που η πόλη αποτελεί δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Σε ό,τι αφορά την χωρική ανάπτυξη των νυχτερινών δραστηριοτήτων, πυρήνες δραστηριοτήτων εντοπίζονται παράλληλα στους δύο σημαντικότερους εμπορικούς άξονες της περιοχής, τις οδούς Αρκαδίου και Εθνικής αντιστάσεως, παρόλο που δεν παρουσιάζουν τον ίδιο βαθμό συγκέντρωση σε όλο το μήκος τους. Αυτός ο τρόπος χωρικής οργάνωσης θυμίζει περισσό-

τερο τον τρίτο τύπο χωρικής οργάνωσης των 24-ωρων πόλεων, που αναπτύχθηκε στο πρώτο μέρος της έρευνας, και αφορά πολλούς πυρήνες δραστηριοτήτων σε μία περιοχή, που αναπτύσσονται κατά μήκος ενός κεντρικού άξονα της πόλης (ακτογραμμή, οδικό/εμπορικός άξονας κ.α.) και συνδέουν τον άξονα αυτό με το αστικό κέντρο.

Μελετώντας την Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου, διαπιστώθηκε πως πρόκειται για μία περιοχή γεμάτη αντιθέσεις σε ότι αφορά την εικόνα που παρουσιάζει στις διάφορες περιοχές, τις δραστηριότητες που φιλοξενεί και την εμπειρία των χρηστών της κατά τη διάρκεια της νύχτας. Τόσο τα θετικά, όσο και τα αρνητικά στοιχεία της μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που εντοπίζονται στις προβληματικές περιοχές και την ακόμα καλύτερη διαχείριση της υφιστάμενης νυχτερινής δραστηριότητας.

Παρατηρήσεις - Συμπεράσματα

Η ιδέα της 24-ωρης πόλης αφορά ουσιαστικά τη διαμόρφωση ενός τύπου περιβάλλοντος όπου πολλαπλές λειτουργίες είναι διαθέσιμες ημέρα και νύχτα, με σκοπό να εξυπηρετήσουν διαφορετικές ανάγκες, για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Εντούτοις, όσο διαφορετικές είναι οι ανάγκες που καλείται να εξυπηρετήσει, τόσο διαφορετικές είναι και οι κοινωνίες μεταξύ τους. Οι οικονομικές, κοινωνικό-πολιτισμικές και χωρικές-περιβαλλοντικές συνθήκες μίας περιοχής επιδρούν διαφορετικά στους κατοίκους και διαμορφώνουν διαφορετικές απαιτήσεις. Επομένως δεν μπορεί να υπάρξει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο πρακτικών, ικανό να εφαρμοσθεί επιτυχώς σε όλες τις περιπτώσεις, αλλά κάθε πόλη οφείλει να αναπτύξει το δικό της σχέδιο πολιτικής.

Από την μελέτη των βρετανικών πόλεων αποδεικνύεται πως, η ιδέα της 24-ωρης πόλης δεν έχει επιτύχει πλήρως τους στόχους της, καθώς η νυχτερινή δραστηριότητα περιορίζεται σε μεγάλο βαθμό σε νυχτερινή ψυχαγωγία που σχετίζεται με την κατανάλωση αλκοόλ, ωστόσο, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για τον πολεοδομικό σχεδιασμό, συμβάλλοντας στην αναζωογόνηση των αστικών κέντρων και στην εξυγίανση της νυχτερινής εμπειρίας σε αυτά. Μέσα από την ιδέα της 24-ωρης πόλης, ο νυχτερινός αστικός χώρος παύει να προκύπτει ως αποτέλεσμα της τυχαίας ανάπτυξης δραστηριοτήτων και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του πολεοδομικού σχεδιασμού. Ο ρόλος του πολεοδομικού σχεδιασμού είναι αρχικά να επισημάνει τις χωρικές και μη συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος 24-ωρών σε μία περιοχή. Ως μη χωρικές συνθήκες αναφέρονται οι οικονομικές και κοινωνικό-πολιτισμικές συνθήκες, ενώ ως χωρικές αναφέρονται τα χαρακτηριστικά του αστικού χώρου και οι περιβαλλοντικές συνθήκες. Στη συνέχεια, και εφόσον υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την εφαρμογή της ιδέας της 24-ωρης πόλης, ο πολεοδομικός σχεδια-

σμός καλείται να διαχειριστεί τον αστικό χώρο, έτσι ώστε να αποτραπούν ή να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις (π.χ. αντικοινωνική και εγκληματική συμπεριφορά, απόρριψη ρύπων κ.α.) Ορισμένες από τις αρμοδιότητες του πολεοδομικού σχεδιασμού είναι η βελτίωση της προσβασιμότητας στην εκάστοτε περιοχή, η προώθηση των μικτών χρήσεων και η ένταξη των χρήσεων κατοικίας, η βελτίωση της εικόνας της περιοχής (φωτισμός, κατάσταση διατήρησης κτιρίων κ.α.) και ο εντοπισμός των ελεύθερων χώρων που ευνοούν την υπαίθρια ανάπτυξη νυχτερινής δραστηριότητας. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει ήδη ένα περιβάλλον 24-ωρων, ο πολεοδομικός σχεδιασμός καλείται να εξετάσει τις δυνατότητες επέκτασής του.

Εξετάζοντας την νυχτερινή εμπειρία της Παλιάς Πόλης του Ρεθύμνου γίνεται αντιληπτό πως αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την εφαρμογή της ιδέας της 24-ωρης πόλης. Παρ' όλο που οι νυχτερινές δραστηριότητες αναπτύσσονται μόνο στο ανατολικό τμήμα της περιοχής και σχετίζονται με τον τομέα της ψυχαγωγίας και την κατανάλωση αλκοόλ, το γεγονός ότι υπάρχει έντονη δραστηριότητα κατά τη διάρκεια των "ασυνήθιστων ωρών" αποτελεί την πιο σημαντική απόδειξη για την καταλληλότητα της περιοχής. Επίσης, σε γενικές γραμμές, η περιοχή πληροί σε μεγάλο βαθμό τις χωρικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους που ευνοούν την ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος 24-ωρων, όπως αναπτύχθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας. Αρχικά, πρόκειται για μια περιοχή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, καθώς διατηρεί σε μεγάλο βαθμό τον πολεοδομικό της ιστό, όπως αυτός διαμορφώθηκε κατά την ενετοκρατία και την τουρκοκρατία, παράλληλα φιλοξενεί σημαντικά μουσεία και ιστορικά κτίρια, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί σημαντικό πυρήνα λιανικού εμπορίου και τουρισμού για την πόλη του Ρεθύμνου. Ακόμη, η χρήση της κατοικίας συνιστά σημαντικό χαρακτηριστικό της περιο-

χή, αφού οι κάτοικοι διατηρούν τον αστικό χώρο ενεργό όλο το εικοσιτετράωρο, μέσα από την παρουσία τους στην περιοχή σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Τέλος, το θερμό κλίμα της περιοχής ευνοεί τη συστηματική χρήση του δημόσιου χώρου κατά τη διάρκεια της νύχτας, διευκολύνοντας την εφαρμογή του πλαισίου της 24-ωρης πόλης.

Μέσα από την εφαρμογή της ιδέα της 24-ωρης πόλης δίνεται η δυνατότητα στην Παλιά Πόλη να επεκτείνει την νυχτερινή δραστηριότητα και στο δυτικό τμήμα της περιοχής, να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα που εντοπίζονται στις διάφορες περιοχές και να εμπλουτίσει τις νυχτερινές δραστηριότητες, έτσι ώστε η νυχτερινή εμπειρία στην Παλιά Πόλη να μην αφορά μόνο τους νέους αλλά να μπορεί να εξυπηρετεί τις διαφορετικές ανάγκες και απαιτήσεις μεγαλύτερου εύρους χρηστών.

Οι παραπάνω στόχοι μπορούν να επιτευχθούν με την υιοθέτηση πολιτικών που εφαρμόστηκαν στις ευρωπαϊκές πόλεις και ιδιαίτερα εκείνων που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο του ζητήματος διαχείρισης των χρήσεων γης. Πιο συγκεκριμένα η προώθηση των μικτών χρήσεων γης για τη δημιουργία πολυλειτουργικών 24-ωρων περιβαλλόντων, ο καθορισμός ζωνών, για την ελεγχόμενη ανάπτυξη της νυχτερινής δραστηριότητας και η διαχείριση της πυκνότητας συγκέντρωσης των χρήσεων ψυχαγωγίας, είναι πρωτοβουλίες που μπορούν να συμβάλουν στον εντοπισμό των κατάλληλων θέσεων για τη δημιουργία νέων πυρήνων συγκέντρωσης νυχτερινής δραστηριότητας στο δυτικό τμήμα της Παλιάς Πόλης και στην διαχείριση της υφιστάμενης νυχτερινής δραστηριότητας στο ανατολικό τμήμα.

Μία ακόμη πρωτοβουλία που θα μπορούσε να εφαρμοσθεί στην Παλιά Πόλη είναι η χαρτογράφηση των διαθέσιμων ελευθέρων

χώρων, των προβληματικών περιοχών και των κτιρίων που βρίσκονται σε κακή κατάσταση διατήρησης. Μέσα από τη χαρτογράφηση επιτυγχάνεται η συλλογή όλων των πληροφοριών που απαιτούνται για τον εντοπισμό των περιοχών, που είναι κατάλληλοι για την διεξαγωγή υπαίθριων δραστηριοτήτων, για τον εντοπισμό των κτιρίων που χρειάζονται αποκατάσταση και οποιουδήποτε άλλης πληροφορίας μπορεί να συμβάλει στην αποτελεσματική διαχείριση του αστικού χώρου και στη βελτίωση της νυχτερινής εικόνας της Παλιάς Πόλης.

Τέλος, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τις πρωτοβουλίες που αφορούν το ζήτημα της ένταξης των χρήσεων κατοικίας. Στην περίπτωση της Παλιάς Πόλης του Ρεθύμνου, η χρήση της κατοικίας αποτελεί αρκετά σημαντικό στοιχείο του αστικού χώρου, καθώς μεγάλο μέρος των χρήσεων γης ισογειού στο δυτικό τμήμα της περιοχής, αλλά και η πλειοψηφία των χρήσεων ορόφου σε όλη την έκτασή της, έχουν χρήση κατοικίας. Παρ' όλα αυτά, η έντονη παρουσία καταστημάτων λιανικού εμπορίου, αναψυχής και εστίασης, την έχουν καθιερώσει ως περιοχή «Ψυχαγωγίας και Εμπορίου», ενώ σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, αν και πρόκειται για μία αρκετά κεντρική περιοχή της πόλης, μόλις το 7% των ερωτηθέντων κατοικεί εκεί. Μέσα από πρακτικές που θα αφορούν το ζήτημα της ένταξης των χρήσεων κατοικίας είναι δυνατή η δημιουργία παροχών για τους κατοίκους και η προσέλκυση νέων κατοίκων στην περιοχή της Παλιάς Πόλης. Η εγκατάσταση νέων κατοίκων ενισχύει την πιθανότητα ανάπτυξης μίας άτυπης δραστηριότητας των πεζών, σε μια ευρύτερη χρονική περίοδο, άσχετα από την ύπαρξη ή απουσία άλλων δραστηριοτήτων. Με αυτόν τον τρόπο, θα ενισχυθεί η φυσική επιτήρηση της περιοχής, ενώ παράλληλα θα αυξηθεί η ζήτηση για τις νυχτερινές εγκαταστάσεις.

Κλείνοντας, κρίνεται απαραίτητο να υπογραμμισθεί πως η νυχτερινή πόλη αποτελεί πλέον αναπόσπαστο στοιχείο της σύγχρονης κοινωνίας. Η σωστή διαχείρισή της μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη, γι' αυτό και οφείλει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του πολεοδομικού σχεδιασμού, ενός σχεδιασμού 24-ων ωρών.

Παράρτημα – Ερωτηματολόγιο

Προφίλ ερωτώμενου/-ης

* Απαιτείται

1. Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου *

_____

2. Φύλο: *

_____

3. Ηλικία: *

_____

4. Εθνικότητα: *

_____

5. Επάγγελμα: *

_____

6. Μορφωτικό Επίπεδο: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
☐ Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
☐ Τριτοβάθμια εκπαίδευση
☐ Άλλο: _____

7. Περιοχή κατοικίας: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Κέντρο
☐ Καλλιθέα
☐ Κουμπές
☐ Μασταμπάς
☐ Μισσίρια
☐ Παλιά πόλη
☐ Άλλο: _____

Νυχτερινή δραστηριότητα τη χειμερινή περίοδο

8. Πόσο συχνά πραγματοποιείτε βραδινές/νυχτερινές εξόδους: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Κάθε μέρα
☐ 3-5 φορές την εβδομάδα
☐ 1-2 φορές την εβδομάδα
☐ 1-2 φορές τον μήνα
☐ Άλλο: _____

9. Μέχρι τι ώρα παραμένετε έξω κατά τις βραδινές/νυχτερινές εξόδους: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ 8-10 μ.μ.
☐ 10-12 μ.μ.
☐ 0-2π.μ.
☐ 2-4 π.μ.
☐ Άλλο: _____

10. Σε ποια περιοχή συνηθίζετε να πραγματοποιείτε τις βραδινές/νυχτερινές σας εξόδους; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Κέντρο
- ☐ Παλιά πόλη-Παραλιακό μέτωπο Ελευθερίου Βενιζέλου
- ☐ Παραλιακό μέτωπο Καλλιθέας-Περβολίων
- ☐ Παραλιακό μέτωπο Κουμπέ
- ☐ Άλλο: _____

13. Ποιο μεταφορικό μέσο επιλέγετε; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ιδιωτικό όχημα
- ☐ Λεωφορείο
- ☐ Ταξί
- ☐ Ποδήλατο
- ☐ Πεζός

11. Ποιες είναι οι δραστηριότητες που επιλέγετε κατά τις βραδινές/νυχτερινές σας εξόδους; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Περίπατος
- ☐ Αθλητικές δραστηριότητες
- ☐ Αναψυχή/Διασκέδαση
- ☐ Εστίαση
- ☐ Εργασία
- ☐ Άλλο: _____

12. Σε ποιους χώρους προτιμάτε να πάτε κατά τις βραδινές/νυχτερινές σας εξόδους; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Καφέ/Εστιατόρια
- ☐ Μπαρ/Κλαμπ
- ☐ Κινηματογράφος
- ☐ Πλατείες/Δημόσιοι χώροι
- ☐ Άλλο: _____

Νυχτερινή δραστηριότητα τη καλοκαιρινή περίοδο

14. Πόσο συχνά πραγματοποιείτε βραδινές/νυχτερινές εξόδους; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Κάθε μέρα
- ☐ 3-5 φορές την εβδομάδα
- ☐ 1-2 φορές την εβδομάδα
- ☐ 1-2 φορές τον μήνα
- ☐ Άλλο: _____

15. Μέχρι τι ώρα παραμένετε έξω κατά τις βραδινές/νυχτερινές εξόδους; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ 8-10 μ.μ.
- ☐ 10-12 μ.μ.
- ☐ 0-2π.μ.
- ☐ 2-4 π.μ.
- ☐ Άλλο: _____

16. Σε ποια περιοχή συνηθίζετε να πραγματοποιείτε τις βραδινές/νυχτερινές σας εξόδους; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Κέντρο
- ☐ Παλιά πόλη-Παραλιακό μέτωπο Ελευθερίου Βενιζέλου
- ☐ Παραλιακό μέτωπο Καλλιθέας-Περβολίων
- ☐ Παραλιακό μέτωπο Κουμπέ
- ☐ Άλλο: _____

17. Ποιες είναι οι δραστηριότητες που επιλέγετε κατά τις βραδινές/νυχτερινές σας εξόδους; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Περίπατος
- ☐ Αθλητικές δραστηριότητες
- ☐ Αναψυχή/Διασκέδαση
- ☐ Εστίαση
- ☐ Εργασία
- ☐ Άλλο: _____

18. Σε ποιους χώρους προτιμάτε να πάτε κατά τις βραδινές/νυχτερινές σας εξόδους; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Καφέ/Εστιατόρια
- ☐ Μπαρ/Κλαμπ
- ☐ Κινηματογράφος
- ☐ Πλατείες/Δημόσιοι χώροι
- ☐ Άλλο: _____

19. Ποιο μεταφορικό μέσο επιλέγετε; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ιδιωτικό όχημα
- ☐ Λεωφορείο
- ☐ Ταξί
- ☐ Ποδήλατο
- ☐ Πεζός

Κοινωνική αλληλεπίδραση-Συνωστισμός

20. Πόσο χρόνο περνάτε στην Παλιά Πόλη κατά τις νυχτερινές ώρες; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετό
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

21. Θεωρείτε πως η περιοχή της Παλιάς Πόλης προσελκύει κόσμο; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

22. Θεωρείτε ότι οι εορταστικές περίοδοι και οι ημέρες αργίας συμβάλουν στην προσέλευση περισσότερου κόσμου, κατά τις νυχτερινές ώρες, στην Παλιά Πόλη; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
☐ Αρκετά
☐ Λίγο
☐ Καθόλου

23. Ποιες ηλικιακές ομάδες παρατηρείτε να επισκέπτονται συνήθως την Παλιά Πόλη τη νύχτα; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ 0-20
☐ 20-40
☐ 40-60
☐ 60+

24. Ποιες οι κοινωνικές ομάδες παρατηρείτε να επισκέπτονται συνήθως την Παλιά Πόλη κατά τις νυχτερινές ώρες; *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Οικογένειες
☐ Φοιτητές
☐ Μετανάστες
☐ Τουρίστες
☐ Άλλο: _____

25. Σε ποιο βαθμό σας ενδιαφέρει να υπάρχει η παρουσία άλλων ανθρώπων για τις νυχτερινές σας εξόδους στην Παλιά Πόλη; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
☐ Αρκετά
☐ Λίγο
☐ Καθόλου

26. Σχετικά με την παραπάνω ερώτηση, για ποιους λόγους; *

---

27. Ποια η μορφή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην νυχτερινή Παλιά Πόλη; Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις. *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Δραστηριοποίηση αδιαφορόντας για οποιαδήποτε αλληλεπίδραση
- ☐ Παθητική επαφή (παρατηρώντας ή ακούγοντας)
- ☐ Μια απροσδόκητη πιθανή συνάντηση ή γνωριμία
- ☐ Δυνατότητα συνάντησης
- ☐ Συλλογή πληροφοριών από/για το κοινωνικό περιβάλλον (να βλέπεις, να ακούς και να μαθαίνεις νέα για άλλους από άλλους ανθρώπους, ως τρόπος να ενημερώνεται κανείς, κ.λ.π.)
- ☐ Ως πηγή έμπνευσης (βλέποντας άλλους να δρουν, συμμετέχουμε και εμείς ή παίρνουμε ιδέες για μια πιθανή δράση)
- ☐ Ως απόκτηση εμπειριών (μέσω της συνάντησης και της αλληλεπίδρασης)
- ☐ Άλλο: _____

28. Πόσο συχνά πραγματοποιείτε αυτήν τη δραστηριότητα; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Κάθε μέρα
- ☐ Κάθε εβδομάδα
- ☐ Κάθε μήνα
- ☐ Σπάνια

29. Η ανάπτυξη κοινωνικών συναναστροφών συμβάλλει στο να επιλέξετε την Παλιά Πόλη για τις νυχτερινές σας εξόδους; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

Οικειοποίηση

30. Πόσο οικεία νιώθετε στην περιοχή την Παλιάς Πόλης κατά τις νυχτερινές ώρες; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

31. Υπάρχουν συγκεκριμένα σημεία/χώροι/δραστηριότητες που προτιμάτε στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας; Γιατί; *

---

32. Σε ποιο βαθμό η ύπαρξη καθιστικών χώρων επηρεάζει την οικειοποίησή σας με τους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

33. Σε ποιο βαθμό οι όψεις των μετώπων-κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

34. Σε ποιο βαθμό οι χρήσεις των κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

Δραστηριότητες-Υποδομές

35. Πόσο σας επηρεάζει η ύπαρξη δραστηριοτήτων στην επίσκεψη ή παραμονή σας στις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

36. Υπάρχει ποικιλία στις δραστηριότητες που αναπτύσσονται ή μπορούν να αναπτυχθούν στην Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

37. Ποιος ο χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που ασκείτε στην Παλιά Πόλη κατά τις νυχτερινές δραστηριότητες; Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις. *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- ☐ Πολιτικός (π.χ. πορείες, διαδηλώσεις, συλλαλητήρια)
- ☐ Κοινωνικός (π.χ. συναντήσεις, συνομιλίες)
- ☐ Ψυχαγωγικός (π.χ. εκθέσεις, εκδηλώσεις, συναυλίες)
- ☐ Άλλο: _____

38. Πόσο επηρεάζει, η παρουσία διαφορετικών ανθρώπων στην Παλιά Πόλη, την ποικιλία και πολυπλοκότητα στις δραστηριότητες που ασκείτε εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

39. Πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε στην Παλιά Πόλη, η συμπεριφορά άλλων ανθρώπων εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

40. Η διάταξη των χρήσεων στην Παλιά Πόλη πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

41. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει ο σχεδιασμός της Παλιάς Πόλης τις δραστηριότητες που ασκείτε εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

42. Αναγνωρίζετε δραστηριότητες μη-αναμενόμενες ή μη-προκαθορισμένες που λαμβάνουν χώρα εντός της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

43. Αν απαντήσατε ΝΑΙ, καταγράψτε τις δραστηριότητες αυτές.

---

44. Είστε ικανοποιημένοι από τις διαθέσιμες δραστηριότητες και υποδομές κατά τη διάρκεια της νύχτας; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. *

---

45. Υπάρχουν σημεία/χώροι που θεωρείτε ότι θα έπρεπε να παραμένουν ανοιχτοί κατά τη διάρκεια της νύχτας; Αν ναι, ποιοι είναι αυτοί; *

Ασφάλεια

46. Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ασφαλείς όταν βρίσκεστε στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

47. Υπάρχουν σημεία της Παλιάς Πόλης που αποφεύγετε κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

48. Σχετικά με την παραπάνω ερώτηση, ποια είναι αυτά τα σημεία; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. *

---

49. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η παρουσία άλλων ανθρώπων την αίσθηση ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

50. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η αστυνόμευση/επιτήρηση την αίσθηση ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

51. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη/απουσία χρήσεων την αίσθηση ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

52. Σε ποιο βαθμό η παρουσία ξένων ανθρώπων (αγνώστων ή άλλης εθνικότητας) επηρεάζει την αίσθηση ασφάλειας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

53. Ποιος παράγοντας συμβάλλει περισσότερο στο να αισθανέστε ασφαλείς κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Αστυνόμευση/Επιτήρηση
- ☐ Σχεδιασμός χώρου/Υποδομές
- ☐ Παρουσία οικείων ανθρώπων
- ☐ Παρουσία πολλών κοινωνικών ομάδων
- ☐ Άλλο: _____

Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός

54. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η διαμόρφωση των δημόσιων χώρων επηρεάζει τη συνάθροιση κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

55. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη πρασίνου την παραμονή σας στους δημόσιους χώρους; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

56. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη καθιστικών χώρων στους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης στην συνάνθρωπηση και την παραμονή σας σε αυτούς κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

57. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η κατάσταση διατήρησης των κτιρίων στην Παλιά Πόλη την επιλογή των χώρων/περιοχών που δραστηριοποιείστε κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

Συλλογική μνήμη

58. Θεωρείτε πως υπάρχει μνήμη που συνδέεται με συλλογικές δράσεις/βιώματα/ εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι
- ☐ Έως ένα βαθμό
- ☐ Δεν γνωρίζω

59. Θεωρείτε ότι η Παλιά Πόλη εγείρει τη συλλογική μνήμη κατά τη διάρκεια της νύχτας;
Δικαιολογήστε την απάντησή σας. *

---

60. Σε ποιο βαθμό η συλλογική μνήμη (εφόσον θεωρείτε ότι υπάρχει) συμβάλλει στο να αισθανέστε μέρος μιας ομάδας κοινωνικού συνόλου κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

61. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως η συλλογική μνήμη συμβάλλει στο να είναι η Παλιά Πόλη κοινωνικός τόπος και χώρος συνάντησης κατά τη διάρκεια της νύχτας; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ☐ Πολύ
- ☐ Αρκετά
- ☐ Λίγο
- ☐ Καθόλου

62. Αναφέρετε σημεία/χώρους εντός της Παλιάς Πόλης που αποτελούν ή μπορούν να αποτελέσουν χώρους συνάντησης και συλλογικής δράσης κατά τη διάρκεια της νύχτας. *

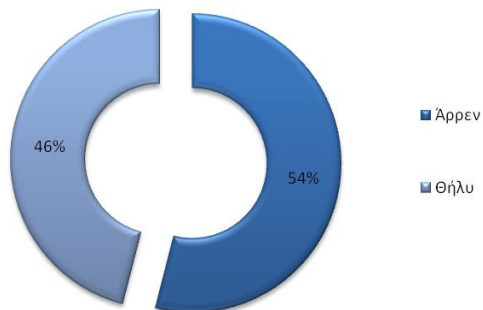

Παράρτημα - Διαγράμματα

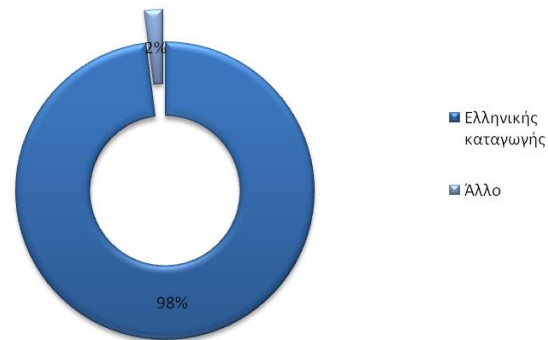

Προφίλ ερωτηθέντων

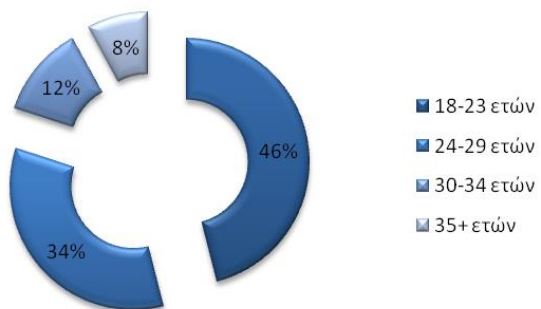
Φύλο ερωτηθέντων

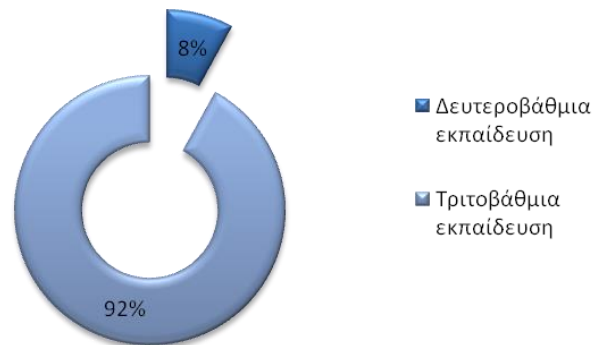
Εθνικότητα συμμετεχόντων

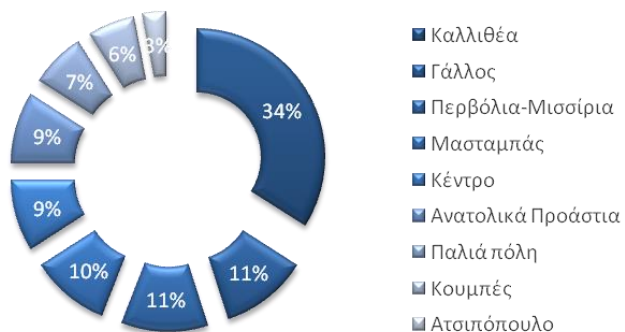
Ηλικία συμμετεχόντων

Μορφωτικό Επίπεδο Ερωτηθέντων

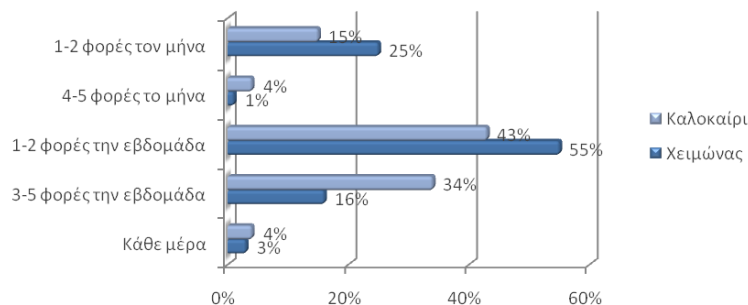

Περιοχή Κατοικίας Ερωτηθέντων

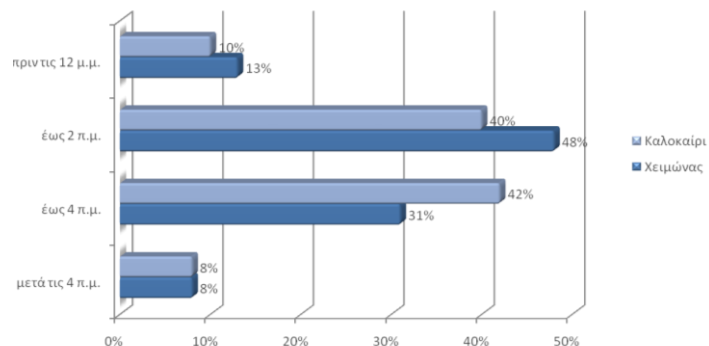

Νυχτερινή δραστηριότητα τη χειμερινή και την καλοκαιρινή περίοδο

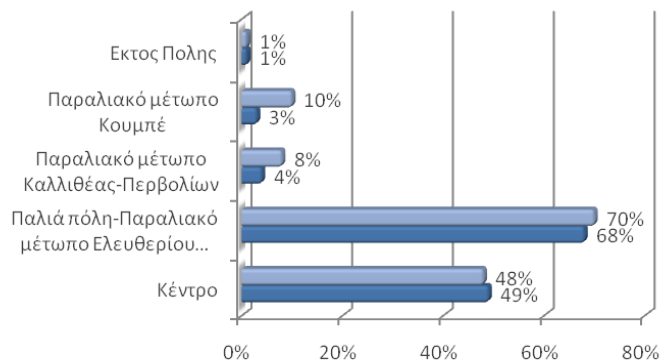
Συχνότητα Βραδινών/Νυχτερινών εξόδων

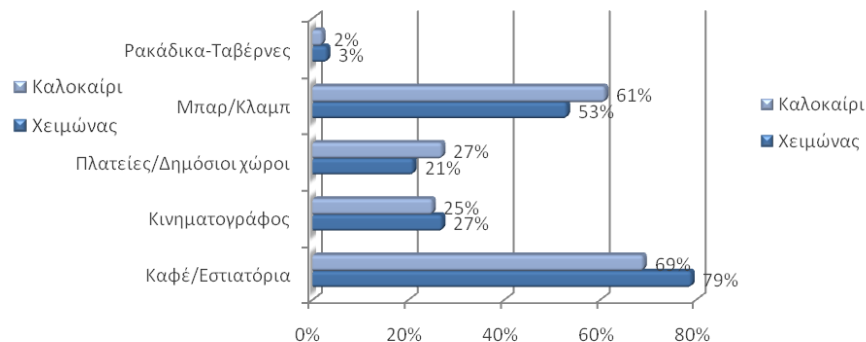
Χρόνος ολοκλήρωσης νυχτερινών εξορμήσεων

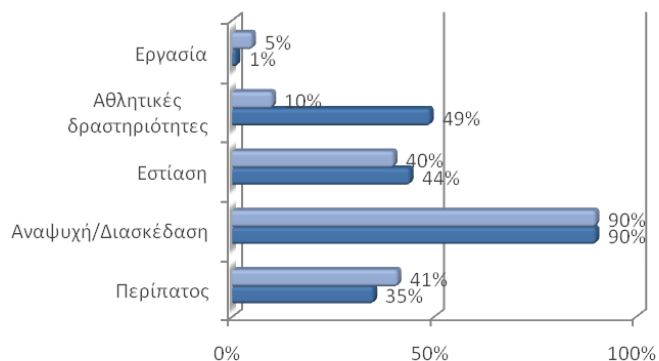
Περιοχές Προτίμησης για Βραδινή/Νυχτερινή έξοδο

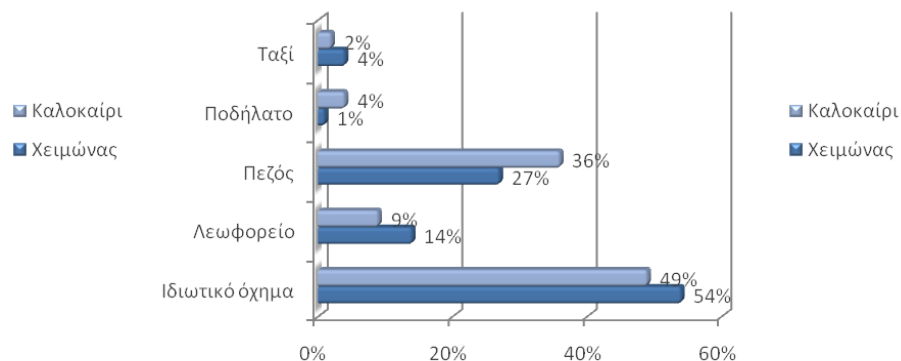
Χώροι Προτίμησης κατά τη Βραδινή/Νυχτερινή έξοδο

Δραστηριότητες Προτίμησης κατά τη Βραδινή/Νυχτερινή έξοδο

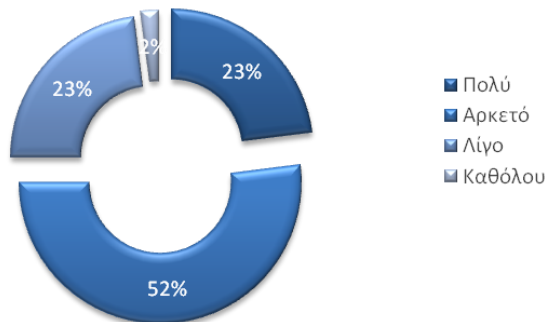

Προτιμητέο Μεταφορικό Μέσο κατά τη Βραδινή/Νυχτερινή έξοδο

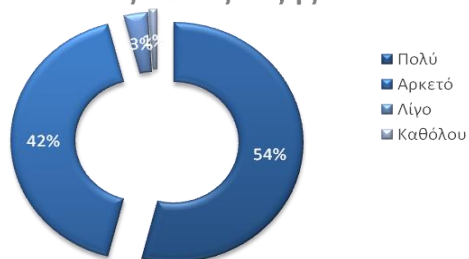

Κοινωνική αλληλεπίδραση-Συνωστισμός

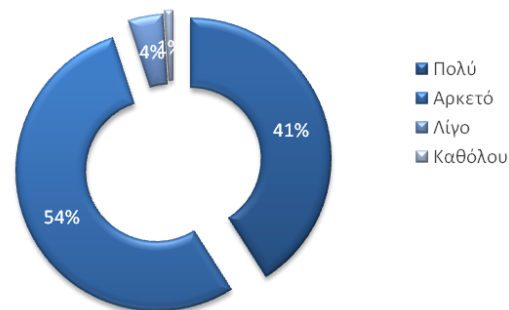
Χρόνος Παραμονής στην Παλιά Πόλη

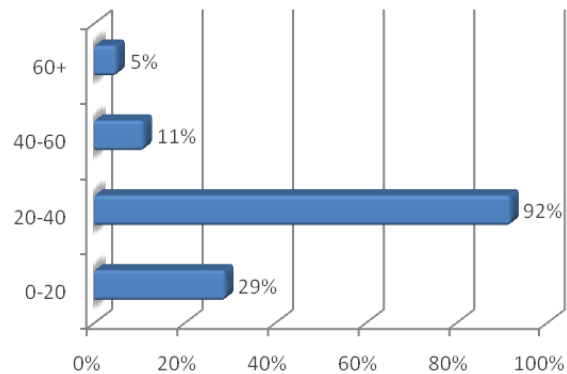
Άποψη Ερωτηθέντων σχετικά με το κατά πόσο η Παλιά Πόλη λειτουργεί ως Πόλος Έλξης

Άποψη Ερωτηθέντων σχετικά με το κατά πόσο οι εορταστικές περιόδους και οι ημέρες αργίας συμβάλλουν στην προσέλευση περισσότερου κόσμου, κατά τις νυχτερινές ώρες, στην Παλιά Πόλη

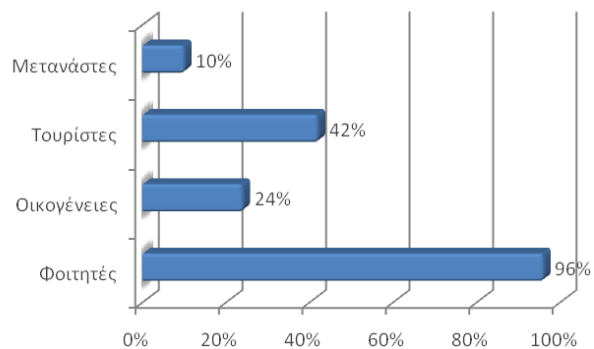

Ηλικιακές ομάδες που επισκέπτονται συνήθως την Παλιά Πόλη τη νύχτα

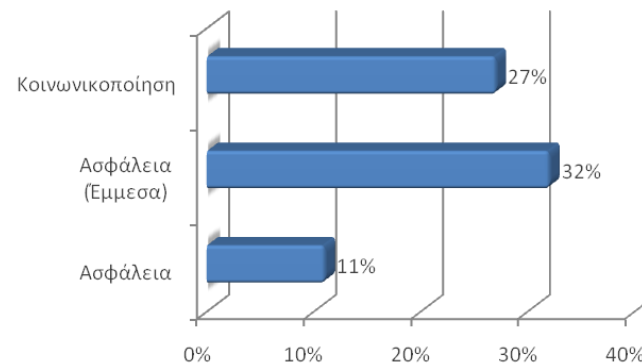

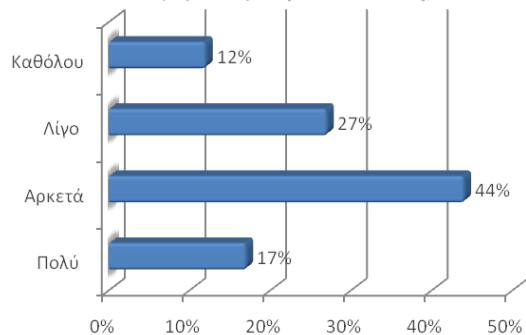
Κοινωνικές ομάδες που επισκέπτονται συνήθως την Παλιά Πόλη τη νύχτα

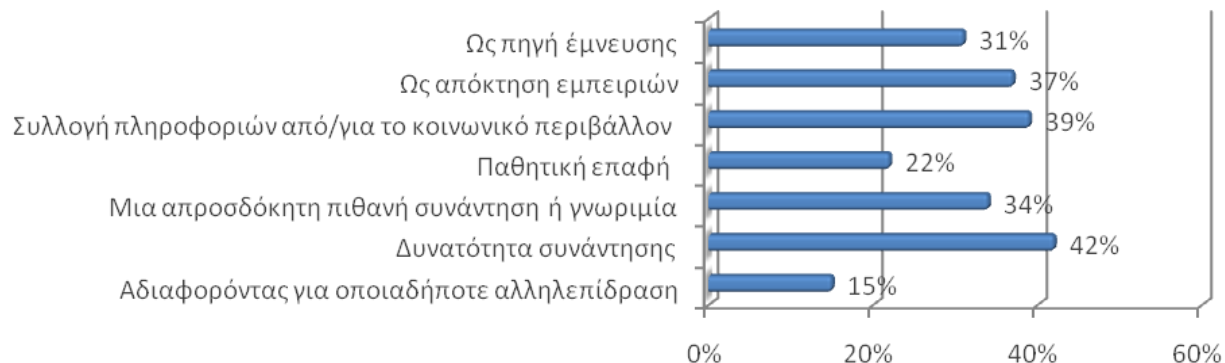
Για ποιους λόγους σας ενδιαφέρει να υπάρχει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην Παλιά Πόλη κατά τις νυχτερινές σας εξόδους ;

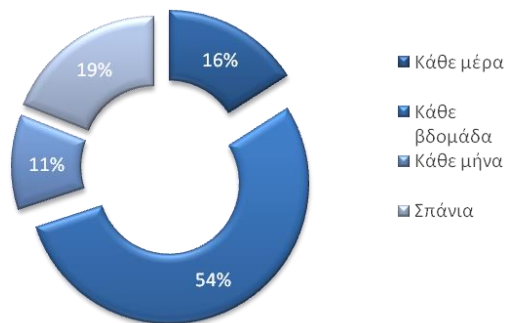
Σε ποιο βαθμό σας ενδιαφέρει να υπάρχει η παρουσία άλλων ανθρώπων για τις νυχτερινές σας εξόδους στην Παλιά Πόλη;

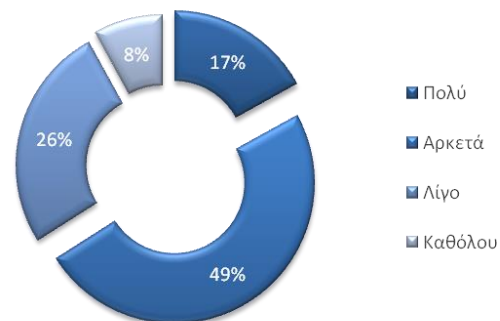
Μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης των ερωτηθέντων στην νυχτερινή Παλιά Πόλη;

Πόσο συχνά πραγματοποιείτε αυτήν τη δραστηριότητα;

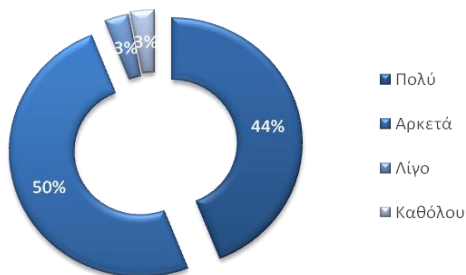

Η ανάπτυξη κοινωνικών συναναστροφών συμβάλλει στο να επιλέξετε την Παλιά Πόλη για τις νυχτερινές σας εξόδους;

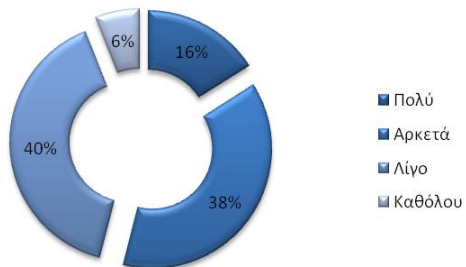

Οικειοποίηση

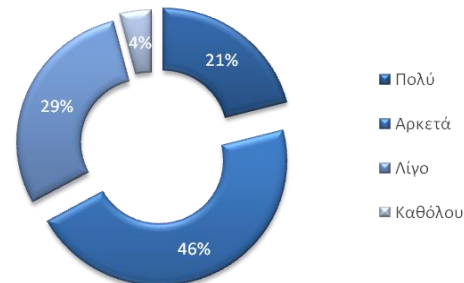
Πόσο οικεία νιώθετε στην περιοχή την Παλιάς Πόλης κατά τις νυχτερινές ώρες;

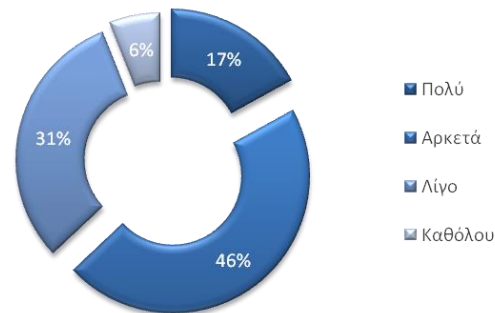
Σε ποιο βαθμό η ύπαρξη καθιστικών χώρων επηρεάζει την οικειοποίησή σας με τους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Σε ποιο βαθμό οι όψεις των μετώπων-κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

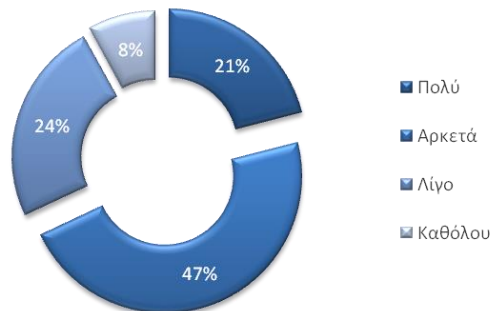

Σε ποιο βαθμό οι χρήσεις των κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με τις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

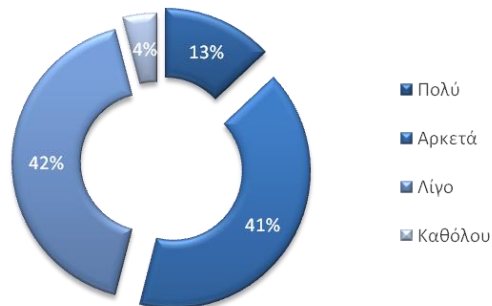

Δραστηριότητες-Υποδομές

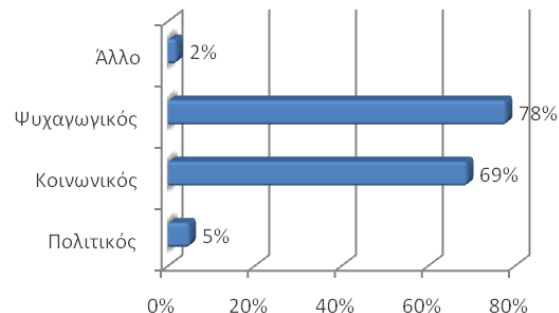
Πόσο σας επηρεάζει η ύπαρξη δραστηριοτήτων στην επίσκεψη ή παραμονή σας στις διάφορες περιοχές της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

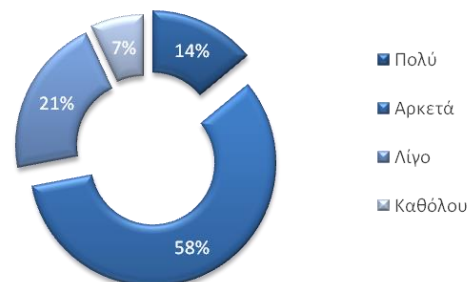
Υπάρχει ποικιλία στις δραστηριότητες που αναπτύσσονται ή μπορούν να αναπτυχθούν στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας;

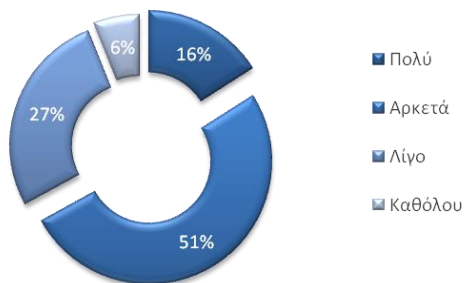
Ποιος ο χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που ασκείτε στην Παλιά Πόλη κατά τις νυχτερινές δραστηριότητες;

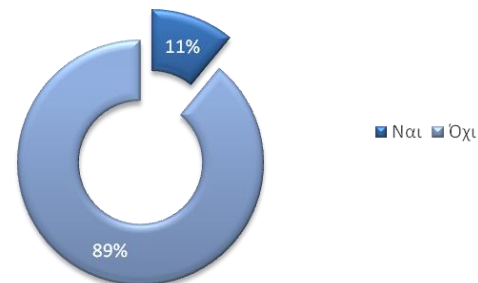
Πόσο επηρεάζει, η παρουσία διαφορετικών ανθρώπων στην Παλιά Πόλη, την ποικιλία και πολυπλοκότητα στις δραστηριότητες που ασκείτε εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας;

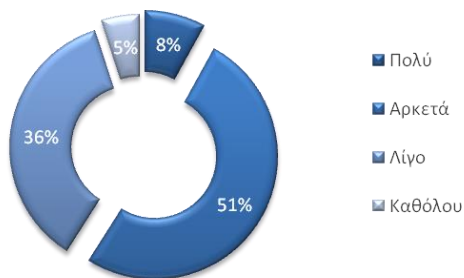
Πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε στην Παλιά Πόλη, η συμπεριφορά άλλων ανθρώπων εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας;

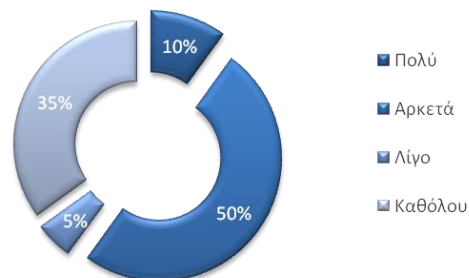
Αναγνωρίζετε δραστηριότητες μη-αναμενόμενες ή μη-προκαθορισμένες που λαμβάνουν χώρα εντός της Παλιάς Πόλης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

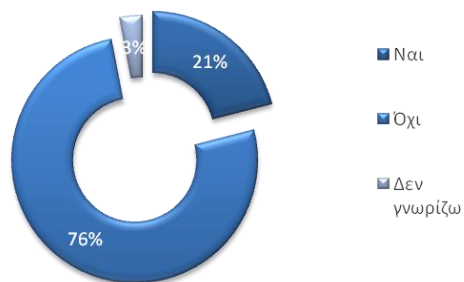
Η διάταξη των χρήσεων στην Παλιά Πόλη, πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε εντός αυτής κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Είστε ικανοποιημένοι από τις διαθέσιμες δραστηριότητες και υποδομές κατά τη διάρκεια της νύχτας;

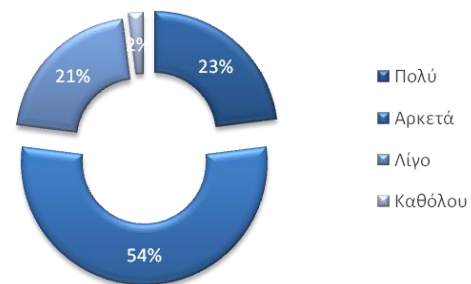

Υπάρχουν σημεία/χώροι που θεωρείτε ότι θα έπρεπε να παραμένουν ανοιχτοί κατά τη διάρκεια της νύχτας;

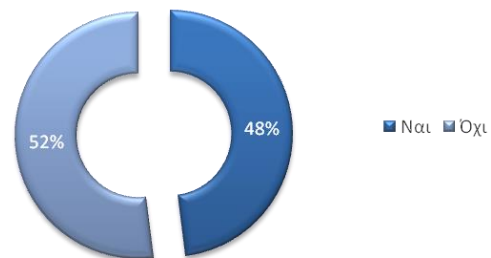

Ασφάλεια

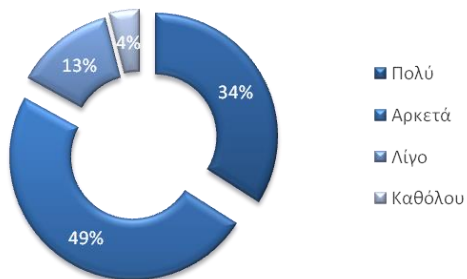
Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ασφαλείς όταν βρίσκεστε στην Παλιά Πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας;

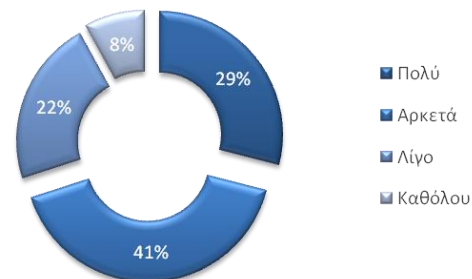
Υπάρχουν σημεία της Παλιάς Πόλης που αποφεύγετε κατά τη διάρκεια της νύχτας;

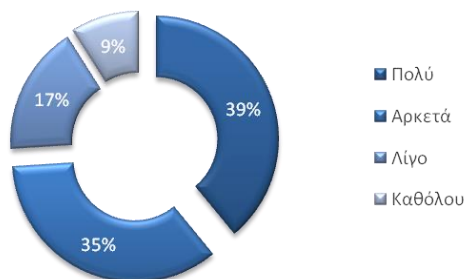
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η παρουσία άλλων ανθρώπων την αίσθηση ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας;

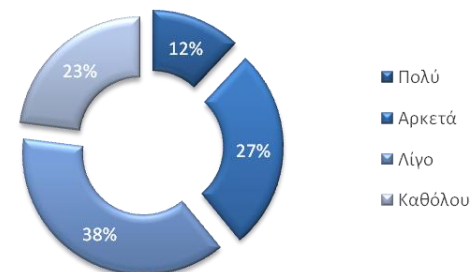
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη/απουσία χρήσεων την αίσθηση ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η αστυνόμευση/επιτήρηση την αίσθηση ασφάλειας κατά τη διάρκεια της νύχτας;

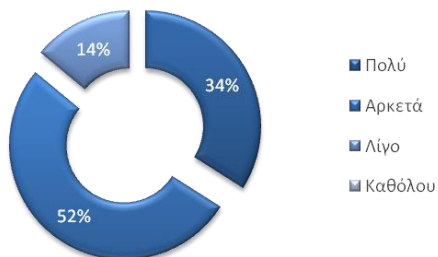
Σε ποιο βαθμό η παρουσία ξένων ανθρώπων (αγνώστων ή άλλης εθνικότητας) επηρεάζει την αίσθηση ασφάλειας;

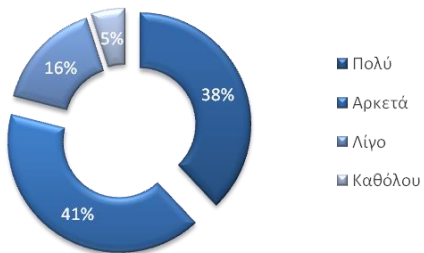

Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός

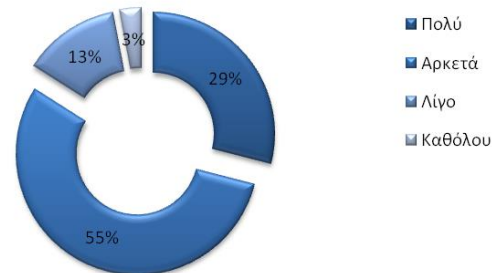
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η διαμόρφωση των δημόσιων χώρων επηρεάζει τη συνάθροιση κατά τη διάρκεια της νύχτας;

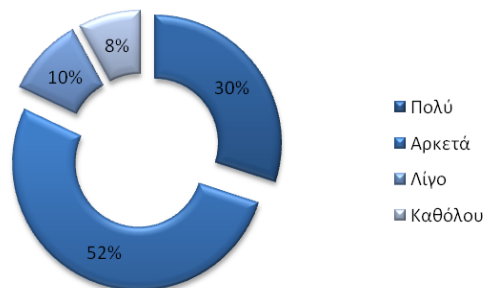
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη πρασίνου την παραμονή σας στους δημόσιους χώρους;

Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη καθιστικών χώρων στους δημόσιους χώρους της Παλιάς Πόλης στην συνάθροιση και την παραμονή σας σε αυτούς κατά τη διάρκεια της νύχτας;

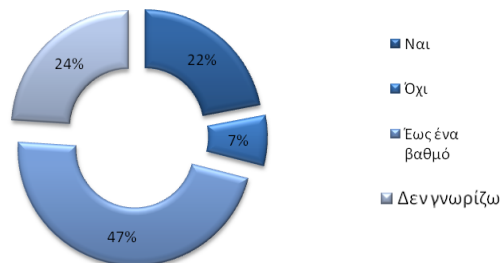

Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η κατάσταση διατήρησης των κτιρίων στην Παλιά Πόλη την επιλογή των χώρων/περιοχών που δραστηριοποιείστε κατά τη διάρκεια της νύχτας;

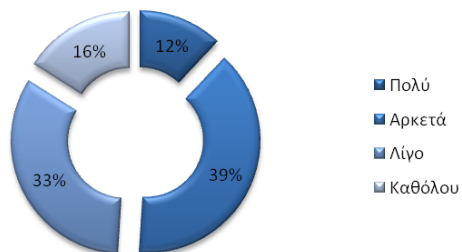

Συλλογική μνήμη

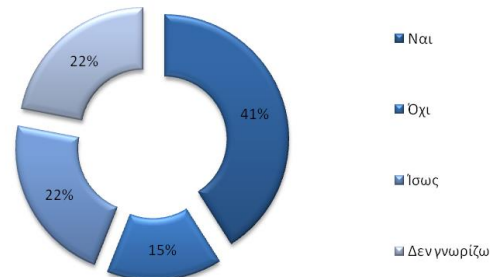
Θεωρείτε πως υπάρχει μνήμη που συνδέεται με συλλογικές δράσεις/βιώματα/ εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια της νύχτας;

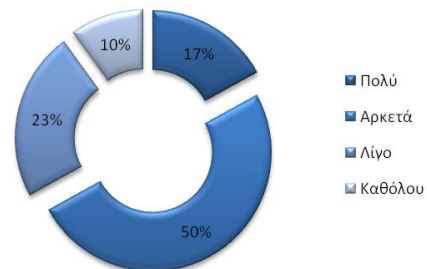
Σε ποιο βαθμό η συλλογική μνήμη συμβάλλει στο να αισθάνεστε μέρος μιας ομάδας κοινωνικού συνόλου κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Θεωρείτε πως υπάρχει μνήμη που συνδέεται με συλλογικές δράσεις/βιώματα/ εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως η συλλογική μνήμη συμβάλλει στο να είναι η Παλιά Πόλη κοινωνικός τόπος και χώρος συνάντησης κατά τη διάρκεια της νύχτας;

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Actu-Environnement. (n.d.). Retrieved from actu-environnement: https://www.actu-environnement.com/ae/dictionnaire_environnement/definition/pla_n_d_occupation_des_sols_pos.php4

Bianchini, F. (1995). *Night Cultures, Night Economies, Journal Planning Practice & Research city*. Retrieved Οκτωβρίου 25, 2016, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02697459550036667>

Chatterton, P., & Hollands, R. (2002, January). Theorising Urban Playscapes: Producing, Regulating and Consuming Youthful Nightlife City Spaces. *Urban Studies*, pp. 95-116.

Chatterton, P., & Hollands, R. (2003). *URBAN NIGHTSCAPES: Youth Cultures, Pleasure Spaces and Corporate Power*. Routledge.

Committees, T. C. (n.d.). *TORONTO*. Retrieved Νοέμβριος 14, 2018, from [www.toronto.ca: https://www.toronto.ca/legdocs/mmis/2018/ed/bgrd/backgroundfile-113763.pdf](https://www.toronto.ca/legdocs/mmis/2018/ed/bgrd/backgroundfile-113763.pdf)

Coon, J. A. (2009). *Zoning and the Comprehensive Plan*. New York: New York State Department of State.

Council, L. C. (2010). *Leeds City Centre: Evening and Night Time Economy Strategy 2010*. Leeds: Leeds City Council.

Council, M. C. (1995). *City Development Guide: 1995*. Manchester.

Council, M. C. (2014). The Implications of Manchester as a 24 Hour City., (pp. 17-24). Manchester City.

Council, W. C. (2001). West End Entertainment Impact Study - City of Westminster.

Florida, R. (2002). *The Rise of The Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Νέα Υόρκη: Basic Books.

Hadfield, P., Lister, S., Hobbs, D., & Winlow, S. (2001). The '24-hour city' – condition critical. *Town and Country Planning*, pp. 300–302.

Halbert, L. (2006). The Polycentric City Region That Never Was: The Paris Agglomeration, Bassin Parisien and Spatial Planning Strategies in France. *Built Environment (1978-)*, 32 (2), pp. 184-193.

Heath, T. (1997). *The Twenty-four Hour City Concept—A Review of Initiatives in British Cities, Journal of Urban Design*. Retrieved Νοεμβρίου 3, 2016, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13574809708724404>

Hernández, M. G., Vaquero, M. d., & Yubero, C. (2017). Cultural Heritage and Urban Tourism: Historic City Centres under Pressure. *Sustainability*.

<https://cityco.com/>. (n.d.). *CityCo*. Retrieved 09 29, 2018, from <https://cityco.com/>

iamsterdam. (n.d.). Retrieved Νοέμβριος 14, 2018, from www.iamsterdam.com: www.iamsterdam.com/nl/in-en-om-amsterdam/leidseplein

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American Cities*. New York: Random House.

Johnson, J. L. (2002). *Open 24HOURS: A case study of Vancouver and the Twenty-four Hour City Concept*. The University of British Columbia.

Klaasen, I. (2003). *Knowledge-based Design: Developing Urban & Regional Design into a Science*. Retrieved Νοέμβριος 2018, from <https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:7313a454-bd35-43de-b911-217dabea2541>

Koe, D. d. (2013). *Urban Vitality Through a Mix of Land-uses and Functions: An Addition to Citymaker*. Retrieved from <http://edepot.wur.nl/273611>

Landry, C., & Bianchini, F. (1994). Creative City: Defining Indicators for the Creative City – A Methodology for Assessing Urban Vitality and Viability. *Working Paper no. 3*. Bournes Green: Comedia.

Legifrance. (n.d.). *Code de la santé publique*. Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT00006072665>:
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT00006072665>

Momenian, A., & Zekavat, M. (2012). Rehumanising Urban Space for Night Activities with Particular Reference to Principal 24 hours Cities in Iran. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology* , 5055-5062.

Montgomery, J. (2003, November). Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising

Cultural Quarters. *Journal Planning Practice & Research* , pp. 293-306.

Roberts, M., & Eldridge, A. (2009). *Planning the Night-time City*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: Routledge.

Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.

Shaw, R. (2013). Beyond night-time economy: Affective atmospheres of the urban night. *Geoforum* , pp. 87-95.

Storper, M. (1997). *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: Guilford Press.

Tan, W., & Klaasen, I. (2007). 24/7 Environments: a Theoretical and Empirical Exploration from an Urban Planners Perspective. *Paper for European Urban Research Association (EURA): 10th Anniversary Conference*. Scotland: University of Glasgow.

Thomas, C. J., & Bromle, R. D. (2000). "City-centre Revitalisation: Problems of Fragmentation and Fear in the Evening and Night-time City". *Urban Studies* , pp. 1403-1429.

Tribe, J. (2004). *The Economics of Recreation, Leisure and Tourism* (Vol. 3). Oxford: Elsevier.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Γενναδίου, Μ. (2009). *Τα ιστορικά κέντρα και η λειτουργία της κατοικίας: Η περίπτωση της Παλιάς Πόλης του Ρέθυμνου*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Δήμος Ρεθύμνης. (χ.χ.). Ανάκτηση από <https://www.rethymno.gr/city>

Ζήβας, Δ., Μαΐστρου, Ε., Κελέκης, Σ., Ψύχης, Φ., Παρασκευοπούλου, Α., & Ρήγα, Α. (1998). *Ρέθυμνο: Λειτουργική Φυσιογνωμία και Προστασία της Παλιάς Πόλης*. Αθήνα: Ε.Μ.Π. Τμήμα Αρχιτεκτόνων - Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού - Ερευνητικό Πρόγραμμα Σπουδαστηρίου Αρχιτεκτονικών Συνθέσεων.

Καλοκύρης, Κ. Δ. (1950). *Ιστορία της πόλεως Ρεθύμνης Α. Η αρχαία Ρίθυμνα*. Αθήνα.

Κελέκης, Σ. (2001). *Πρόταση προστασίας- ανάδειξης κτισμάτων-εσωτερικών ακάλυπτων χώρων σε κεντρικό Ο.Τ. της Παλιάς Πόλης Ρεθύμνου*. Ρέθυμνο: Δήμος Ρεθύμνης, Γραφείο Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης Ρεθύμνου.

Μαλαγάρη, Α., & Στρατηδάκης, Χ. (1985). *Ρέθυμνο. Οδηγός για την Πόλη* (Α' Έκδοση εκδ.). Αθήνα.

Πανεπιστήμιο Κρήτης. (χ.χ.). Ανάκτηση από <https://www.uoc.gr/university/elements-numbers/facts-figures.html>

Σπάνδαρος, Γ. *Μια πόλη μεταμορφώνεται, Το Ρέθυμνο στον 20ό αιώνα*. Μίτος.

Στάθης, Κ. (2001). *Πρόταση προστασίας- ανάδειξης κτισμάτων-εσωτερικών*. Ρέθυμνο: Δήμος Ρεθύμνης-Γραφείο Προγραμματικής Σύμβασης Παλιάς Πόλης Ρεθύμνου.

Στρατιδάκης, Χ. (2013). *Ρέθυμνο και Θάλασσα, Μία ιστορική σχέση*. Ρέθυμνο: Λιμενικό Ταμείο.

Πηγές εικόνων – πινάκων

Πίνακας 1 Ανίχνευση και κατηγοριοποίηση περιοχών με χαρακτηριστικά 24-ωρων πόλεων, σε 12 πόλεις παγκοσμίως, Tan, W., & Klaasen, I. (2007). 24/7 Environments: a Theoretical and Empirical Exploration from an Urban Planners Perspective. *Paper for European Urban Research Association (EURA): 10th Anniversary Conference*. Scotland: University of Glasgow, σελ.9, Επεξεργασία: Νεονάκη Μέλιττω

Πίνακας 2 Οι λόγοι για τους οποίους οι βρετανικές πόλεις επιλέγουν τις στρατηγικές της 24-ωρης Πόλης, σελ.197

Εικόνα 1 Tan, W., & Klaasen, I. (2007). 24/7 Environments: a Theoretical and Empirical Exploration from an Urban Planners Perspective. *Paper for European Urban Research Association*

(EURA): 10th Anniversary Conference. Scotland: University of Glasgow. Σελ.11

και

Klaasen, I. (2003). *Knowledge-based Design: Developing Urban & Regional Design into a Science*. Ανάκτηση Νοέμβριος 2018, από <https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid:7313a454-bd35-43de-b911-217dabea2541>, σελ. 21

Επεξεργασία: Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 2_ Η πόλη του Manchester, <https://travelmassive.com/chapters/manchester>

Εικόνα 3_ Φωτογραφία από το Leeds, <https://www.conference-news.co.uk/news/channel-4-welcomed-leeds-open-arms>

Εικόνα 4_ Το διάσημο "I amsterdam" μπροστά από το μουσείο Rijksmuseum, <https://matadornetwork.com/read/amsterdam-sign-removed/>

Εικόνα 5_ Φωτογραφία Παρισιού <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/france/paris/articles/Romantic-Paris-what-to-do-and-where-to-stay/>

Εικόνα 6_ Φωτογραφία Βερολίνου-Καθεδρικός ναός <https://www.st-christophers.co.uk/travel-tips/blogs/2017/22-most-instagrammable-spots-in-berlin>

Εικόνα 7_ Φωτογραφία Νέας Υόρκης <https://www.flickr.com/photos/bbxin/6326268402>

Εικόνα 8_ Χάρτης Ρεθύμνου <https://www.google.com/maps/place/>

Εικόνα 9_ Αγαλμα με δύο δελφίνια – Το έμβλημα της πόλης του Ρεθύμνο, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 10_ Νομίσματα της Ρίθυμνας, από τον Pashley (1837), Μιχάλης Δεληγιαννάκης (2005), Νομός Ρεθύμνου: Χωρικές παρεμβάσεις, Ρέθυμνο, σελ.22

Εικόνα 11_ Η μοναδική απεικόνιση του Castelveccchioπου σώζεται σε μεταγενέ-στερο σχεδιάγραμμα του ZuanneMagagnatto (1559 μ.Χ.), Στεφανάκης Στυλιανός (2015), Ο αστικός ιστός ως χωρική απεικόνιση της εξουσίας, Η περίπτωση του ρεθύμνου, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, , σελ 63

Εικόνα 12_ Σχέδιο της πλατείας του Αγίου Μάρκου, Βενετία, https://en.wikipedia.org/wiki/Piazza_San_Marco

Εικόνα 13_ Αεροφωτογραφία της πλατείας του Αγίου Μάρκου, <https://artslink.wordpress.com/2009/11/02/money-for-study-abroad/piazza-san-marco-aerial-venice/>

Εικόνα 14_ Η piazzetaόπως απεικονίζεται στον πίνακα CínitasRethymnae Στεφανάκης Στυλιανός, Ο αστικός ιστός ως χωρική απεικόνιση της εξουσίας, Η περίπτωση του ρεθύμνου, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, 2015, σελ 66

Εικόνα 15_ Η πολεοδομική εξέλιξης της πόλης του Ρεθύμνου στο πέρασμα των αιώνων. Μαλαγάρη, Α., & Στρατηδάκης, Χ. (1985). Ρέθυμνο. Οδηγός για την Πόλη (Α Έκδοση εκδ.). Αθήνα,σελ16

Εικόνα 16_ Διάγραμμα απεικόνισης ανατολικού και δυτικού τμήματος της Παλιάς Πόλης. Επεξεργασία: Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 17_ Στα αριστερά απεικονίζεται ένα ενδεικτικό οικοδομικό τετράγωνο του δυτικού τμήματος και στα δεξιά ένα του ανατολικού. Επεξεργασία: Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 18_ Πλατεία της "Κυρίας των αγγέλων", από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 19_ Τζαμί Νερατζέ, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 20_ Σχέδιο διαμόρφωσης πλατείας Μικρασιατών, Πατσουμάς Γεώργιος (2010), Αστικές αναπλάσεις στην πόλη του Ρεθύμνου, σελ.12

Εικόνα 21_ Κρήνη στη συμβολή των οδών Πάνου Κορωναίου και Σμύρνης, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 22_ Πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 23_ Πλατεία Μητροπόλεως, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 24_ Οδός Αρκαδίου, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 25_ Οδός Εθνικής Αντιστάσεως, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 26_ Οδός Ελ.Βενιζέλου – Νυχτερινή λήψη, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 27_ Πλατεία Πετυχάκη – Νυχτερινή λήψη, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 28_ Πλατεία Μικρασιατών – Νυχτερινή λήψη, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 29_ ΟδόεΕμμ. Βερνάρδου – Νυχτερινή λήψη (Βόρεια της πλατείας Μικρασιατών), από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 30_ Οδός Αραμπάζογλου - Δυτικό τμήμα Παλιάς Πόλης– Νυχτερινή λήψη, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

Εικόνα 31_ Πλατεία της Κυρίας των Αγγέλων – Νυχτερινή λήψη, από το προσωπικό αρχείο φωτογραφιών της Νεονάκη Μέλπω

